

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΩΣ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ
ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Γ' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίῳ

Ἑνδεκάτομος

Ἐν τῷ παρὸς τῶν τόμων ΓΣΑ' διαφωνοῦσιν
διὰ τῆς περιόδου 1910-1914

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΥ
1910

ΔΡΑΧ. 1.70

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Αριθ. Πρωτ. 11,652
Διεκπ.

Εν Αθήναις τῇ 24 Ἰουλίου 1910.

Πρὸς τὸν κ. Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΝ

Γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐποπτικῆς Ἐπιτροπείας ἡ τιμὴ τῆς **Ἑλληνικῆς Ἱστορίας** διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὑπὸ Νικολ. Βραχνοῦ, ἐκ φύλλων τυπογραφικῶν 8 $\frac{1}{2}$ ὥρίσθη εἰς δραχμὰς μίαν καὶ λεπτὰ ἑβδομήκοντα (1,70), τὸ δὲ ἐπιθετόν βιβλιόσημον χρώματος ῥοδίνου ἔσται ἀξίας λεπτῶν ἑννεήκοντα δύο (92).

Ἐντελλόμεθα, ὥπως συμμορφωθῇτε πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας, ἐκτυπώσητε δὲ τὴν παροῦσαν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὀψευς τοῦ περικαλύμματος τοῦ βιβλίου κάτωθι τῆς θέσεως, εἰς ἣν κατὰ νόμον ἐπικollάται τὸ βιβλιόσημον.

Ὁ Ὑπουργὸς

Α. Σ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Π. ΖΑΓΑΝΙΑΡΗΣ

1846/

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ Γ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

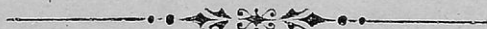
~~~~~

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

~~~~~

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

Ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον ᾿ΓΣΑ΄ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων
διὰ τὴν τετραετίαν 1910—1914.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ
1910

ΝΟΜΟΣ ΓΣΑ
134093
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΑΜΕΙΟΝ ΣΦΡΑΓΙΣΤΟΥ ΧΑΡΤΟΥ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΧΡΙ

ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ

§ 1. Ἑλληνικά κράτη ιδρυθέντα ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ
μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Οἱ Φράγκαί κυριεύσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν (1204 μ.Χ.)
διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατο-
ρίας, ἀλλὰ δὲν κατῴρθωσαν νὰ καταλάβωσιν αὐτάς. Τοῦναντίον
ἀπόγονοί τινες τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου κατῴρ-
θωσαν νὰ ἰδρύσωσι κράτη ἀνεξάρτητα ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ.
Τοιαῦτα δὲ ἦσαν

α') Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, β') ἡ αὐτοκρατορία τῆς
Τραπεζοῦντος, γ') τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου.

α') Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας. Ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς
τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις μικρὸν
πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων εἶ-
χεν ἀνακηρυχθῇ αὐτοκράτωρ αὐτῆς, διαπεραιωθείς εἰς τὴν Μικρὰν

Ἀσίαν, ἔδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Νίκαιαν κατέφυγον καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὅλοι οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ κράτος τῆς Νικαίας ἐθεωρεῖτο ὡς συνέχεια τῆς Βυζαντινικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις (1204—1222 μ. Χ.) ἐν βραχεί χρόνῳ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς Σμύρνης καὶ μεσογειῶς μέχρι τῆς Φρυγίας καὶ Λυδίας· πρὸς ἀνατολὰς δ' ἐξέτεινεν αὐτὸ πρὸς τὸν Εὐξείνιον πόντον καὶ τὸ κατέστησεν ἕμπορον τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐσωτερικῶς δὲ τόσον καλῶς διωργάνωσεν αὐτό, ὥστε πᾶσαι αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Φράγκων, αἱ γινόμεναι ἐπὶ Βαλδουίνου Α' καὶ Ἐρρίκου πρὸς κατάληψιν τῶν χωρῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ κράτος τῆς Νικαίας, ἀπέτυχον.

Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν διεδέχθη ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς του Ἰωάννης Βατάσης (1222—1254 μ. Χ.), ἀνὴρ ῥέκτης, συνετὸς καὶ ἐμπειροπόλεμος. Νικήσας ὁ Βατάσης τοὺς Φράγκους περὶ τὸ Ποιμανηγὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ πολλὰ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὀχυρὰ χωρία κατεχόμενα ὑπ' αὐτῶν. Κατόπιν δέ, συμμαχήσας μετὰ τῶν Βουλγάρων, προῦχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ θὰ ἐκυρίευσεν αὐτήν, ἂν μὴ ἀνεφύοντο ἔριδες μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Μετὰ τοῦτο ἐστράτευσεν ὁ Βατάσης κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου καί, νικήσας αὐτόν, ἠγάγκασε ν' ἀποθέσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα καὶ νὰ ἄρχῃ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς ὑποτελὴς αὐτοῦ φέρων τὸν τίτλον τοῦ δεσπότη.

Τὸν Ἰωάννην Βατάσην διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεόδωρος Β' Λάσκαρις (1254—1258 μ. Χ.). Τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ ἀνγλικός, δεκαετῆς, υἱὸς του Ἰωάννης Λάσκαρις, οὗτινος ἐγένετο ἐπίτροπος καὶ ἔπειτα συμβασιλεὺς ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

β') *Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.* Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, ἑγγονος Ἀνδρονίκου τοῦ Α', ἔδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ἤρξε δ' ἐν αὐτῇ ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν μέχρι

τοῦ 1461 μ. Χ., ὅτε ὁ Μωάμεθ Β', καταλύσας τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ἐφόνευσε τὸν τελευταῖον αὐτῆς αὐτοκράτορα Δαυῖδ Κομνηνὸν μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του.

γ') Τὸ δεσποτιᾶτον τῆς Ἠπείρου. Τὸ δεσποτιᾶτον τῆς Ἠπείρου ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ Α' Ἀγγέλου· περιελάμβανε δὲ τὴν Ἠπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, καὶ τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν. Ὁ διάδοχος τοῦ Μιχαήλ Α' ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Θεόδωρος κατέλαβε κατὰ πρῶτον μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἔπειτα δὲ κατέλυσεν ὀριστικῶς τὸ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ Φραγκικὸν κράτος καὶ ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του καὶ πρὸς τὴν Θράκην μέχρις Ἀδριανουπόλεως. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ κατόπιν, στρατεύσας κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἡττήθη καὶ ἡχημαλωτίσθη, τὸ δὲ κράτος του κατελύθη, διότι πολλὰ μέρη τῆς Θράκης, μετὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ τῆς Μακεδονίας κατέλαβον οἱ Βούλγαροι, τὰς δὲ λοιπὰς χώρας κατέλαβον οἱ συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου.

Οὕτω τὸ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο· α') εἰς τὴν ἀθροενεστάτην αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἣτις ἐπὶ Ἰωάννου Ἀγγέλου μετεδλήθη ὑπὸ τοῦ Βατάτση, ὡς εἶδομεν, εἰς ἀπλοῦν δεσποτιᾶτον καὶ ἐγένετο ὑποτελὴς εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας, καὶ β') εἰς τὸ νέον δεσποτιᾶτον τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τὸν Μιχαήλ Β', ἀνεψιὸν τοῦ Θεοδώρου, περιλαμβάνον μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἠπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν¹.

1. Τὸ νέον τοῦτο δεσποτιᾶτον τῆς Ἠπείρου κατέλυσεν ἐν ἔτει 1334 ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Γ', καὶ προσήρτησε τὰς χώρας αὐτοῦ εἰς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρόνικου Γ' αἱ γῶραι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ πρῶτον δεσποτιᾶτον τῆς Ἠπείρου, ἀπέβαλον τὴν ἐλευθερίαν ἀλλάσσονται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ξένους δυνάστας. Ἀπὸ τοῦ 1358 διάφοροι ἄλβανικοὶ οἰκοὶ ἐπεκράτησαν ἐπὶ τῶν χωρῶν τῶν κειμένων μεταξύ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τοῦ Δυρρα-

§ 2. Ἡ Λατινοφραγκικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ κυριώτατα ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις φραγκικὰ κράτη.

Οἱ Φράγκοι, καταλύσαντες τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, διένειμαν τὰς χώρας αὐτῆς ὡς ἑξῆς, διανοοῦμενοι νὰ καταλάβωσιν αὐτὰς κατόπιν εἴτε εἰρηνικῶς εἴτε διὰ τῶν ὅπλων.

Ὁ Βαλδουῖνος, κόμης τῆς Φλάνδρας, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔλαβεν ὡς ἄμεσον βασιλικὴν κτῆσιν τὴν Θράκην καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας. Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς ἔλαβε τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπερ τότε ἰδρύθη χάριν αὐτοῦ καὶ περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην, εἶχε δὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην.

Οἱ Ἑγετοὶ ἔλαβον ἅπασαν τὴν παρὰ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος παραλίαν, τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὴν Λακωνικὴν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὴν Κρήτην ἐπ' εὐτελεῖ χρηματικῷ ποσῷ. Ἐλαβον προσέτι καὶ μεγάλην συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς αὐτοτελὴ Ἑγετικὴν ἀποικίαν.

Ἡ κυρίως Ἑλλάς, παρακολουθήσασα καὶ αὐτὴ τὴν τύχην τοῦ Βυζαντίου, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Πρῶτος ὁ Βονιφάτιος ὁρμώμενος ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ ἄγων ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκυρίευσεν ἀμαχῆται πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, διανέμων τὰς πόλεις καὶ τὰς χώρας εἰς τοὺς συναγωνιστάς του ὡς φέουδα. Κατατροπώσας δὲ παρὰ ταῖς Θερμοπύλαις τὸν ἄρχοντα τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας Λέοντα τὸν Σγουρόν ἐγένετο

χίου. Ἀλλὰ τοὺς Ἀθvanοὺς τούτους βραδύτερον ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς Ἠπείρου τῇ βοήθειᾳ τῶν Ἑλλήνων ὁ ἄρχων Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου καὶ δούξ Λευκάδος Κάρολος Α' Τόρκος. Οὕτως ἡ Ἠπειρος, μετ' αὐτῆς δὲ ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ μεσημβρινὴ Ἀλβανία περιῆλθον εἰς τὸν οἶκον τῶν Τόρκων, ἀπ' αὐτῶν δ' ἀφῆρέθησαν αἱ χῶραι αὗται κατόπιν, μετὰ τὸ 1430, ὑπὸ τῶν Τούρκων.

κύριος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον νέα στίφη Βουργουνδίων καὶ Γάλλων ὑπὸ τὸν εὐγενῆ Γάλλον Σαμπλίτην ἀπεβιδάσθησαν εἰς Πελοπόννησον. Ὁ Σαμπλίτης, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ἱπποτοῦ Γοδοφρέδου Βιλλεαρδουίνου, κατέκτησε μετ' αὐτοῦ τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔδρυσεν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μωρέως, ταύτης δὲ ἡγεμὼν ὠνομάσθη ὁ Σαμπλίτης. Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σαμπλίτου εἰς Γαλλίαν, ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας περιήλθεν εἰς τὸν Βιλλεαρδουῖνον, ὅστις καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτήν. Διέμεινε δὲ αὕτη κληρονομικῶς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Βιλλεαρδουῖνου.

Βραδύτερον τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἰταλῶν ἐπεχείρησαν οἱ Ἑνετοὶ νὰ καταλάβωσι τὰς χώρας, αἵτινες ἔλαχον εἰς αὐτοὺς. Κατέλαβον τὸ Δυρράχιον, τὴν Κέρκυραν, τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, μετὰ μακρὸν δὲ ἀγῶνα κατέλαβον καὶ τὴν Κρήτην¹, τὴν ὁποίαν εἶχον προκαταλάβει οἱ Γενοῦται. Τέλος δὲ προσέθησαν εἰς τὴν κατάληψιν καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

1. Ἡ Κρήτη περισσότερον πάσης ἄλλης ἐλληνικῆς χώρας ἀντέστη εἰς τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν. Οἱ ἰθαγενεῖς Ἑλληνες τῆς Κρήτης πλειστάκις ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ἑνετῶν, ἀλλ' ὅννευ ὅμως ἀποτελέσματος. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν κατὰ τῶν Ἑνετῶν ἐπαναστάσεων ἦσαν ἡ τοῦ 1271, τετάρτη τὸν ἀριθμὸν, ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Γεώργιον καὶ Θεόδωρον Χορτάτζας, διαρκέσασα πέντε ἔτη, ἡ τοῦ 1283 ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Καλλέργην, πέμπτη, διαρκέσασα δέκα ἐξ ἑτῶν. Καὶ κατεστάλησαν μὲν πᾶσαι αἱ ἐπαναστάσεις, ἀλλ' ὅμως οἱ Ἑνετοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φέρονται ἡπιώτερον πρὸς τοὺς Ἑλληνας Κρήτας καὶ πολυτρόπως μάλιστα νὰ περιποιῶνται αὐτοὺς, ὁ δ' Ἀλέξιος Καλλέργης ἀνεγνωρίσθη εἰς τῶν μεγάλων ἱπποτῶν τῆς νήσου. Ἄλλ' οὐχ ἦττον τῷ 1341 ἐξερράγη νέα ἐπανάστασις ὑπὸ τὸν Λέοντα Καλλέργην. Ἡ ἐπανάστασις ὑπῆρξε φοβερά, ἀν καὶ ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑνετῶν καὶ ἡγωνίσθη πρὸς περιστολὴν τῆς ἐπανάστασεως. Ὁ Λέων ἡττηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ συγγνώμην, ἀλλὰ προδοτικῶς ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Ἐκ τούτου παροξυνθέντες οἱ Ἑλληνες ἐξηκολούθησαν τὴν ἐπανάστασιν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννην Ψαρομήλιγγον. Ἐν τέλει κατεστάλη καὶ ἡ ἐπανάστασις αὕτη, φονευθέντων τῶν Ψαρομηλίων.

Ἡ Ἑνετικὴ πολιτεία, θέλουσα ν' ἀποφύγῃ μακροὺς ἀγῶνας καὶ μεγάλας δαπάνας, ἐπέτρεψε τὴν κατάληψιν τῶν ἐν τῇ Αἰγαίῳ πελάγει νήσων εἰς Ἑνετοὺς εὐπατρίδας. Τότε διακεκριμένος καὶ πλούσιος Ἑνετός, ὁ Μάρκος Σανουδός, ἀνεψιὸς τοῦ Ἑρρίκου Δανδόλου, ἐξώπλισεν ὀκτὼ γαλέρας, παραλαβὼν δὲ φιλοκινδύνους καὶ φιλοκτῆμονας ἱππότητας ἔπλευσεν εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἔγινε κύριος δέκα ἐπτὰ νήσων. Μόνον ἐν Νάξῳ ἀπήντησεν ἀντίστασιν, διότι τὴν νήσον ταύτην εἶχον προκαταλάβει Γενουαῖται πειραταί. Ἀλλὰ καὶ ταύτην πολιορκήσας κατέλαβε. Τὰς καταληφθεῖσας νήσους ὁ Σανουδὸς διένειμεν εἰς τοὺς συναγωνιστάς του, αὐτὸς δ' ἐκράτησε τὴν Νάξον.

Τὰ πάντα τότε μετεβλήθησαν κατὰ τὰς Φραγκικὰς τοῦ μεσαιῶνος ιδέας καὶ θεσμοθεσίας.

Ἡ Ἑλλάς διηρέθη εἰς δουκᾶτα, κομητείας καὶ βαρωνίας. Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν Θηβῶν παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου εἰς τὸν Βουργούνδιον Ὁθωνα Δελαρόσην, ὅστις συνήθως προσηγόρευετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων του μέγας κύρις. Ἡ Πελοπόννησος διηρέθη ὑπὸ τοῦ Βιλλεαρδουίνου εἰς δώδεκα βαρωνίας. Αἱ δὲ πλείσται τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀπέτελεσαν ἰδίαις βαρωνίας ὑπὸ εὐπατρίδας Ἑνετοὺς ὑποκειμένους εἰς τὸν δούκα τῆς Νάξου Μάρκον Σανουδόν.

§ 3. Ἀσθένεια τῆς Λατινικῆς ἢ Φραγκικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἱδρυθεῖσα Λατινικὴ ἢ Φραγκικὴ αὐτοκρατορία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἀσθενὴς καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς μὲν ἕνεκα τῆς διαιρέσεως αὐτῆς εἰς τρία τμήματα, εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βαλδουίνου, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Βονιφατίου καὶ εἰς τὸ κράτιστον μερίδιον τῶν Ἑνετῶν, ἅτινα πάλιν, ὡς προείπομεν, ὑποδιηρέθησαν εἰς μικροτέρας ἡγεμονίας· αἱ δὲ μικρότεραι αὗται ἡγεμονίαι ἀπέβλεπον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὸ ἴδιον μόνον συμφέρον· οἱ δὲ καὶ αἱ δεσμοὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς κυ-

ριάρχας ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον χαλαροὶ Ἐξωτερικῶς δέ, διότι περιστοιχίζετο ὑπὸ διαφόρων κρατῶν, ἐν Εὐρώπῃ μὲν ὑπὸ τοῦ νέου Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, ἐν Ἀσίᾳ δὲ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας. Πρὸς τούτοις οἱ ὑπήκοοι Ἕλληνες ἐμίσουν τοὺς Φράγκους καὶ οὐδεμίαν ἠθικὴν ἢ ὑλικὴν δύναμιν παρείχον εἰς αὐτούς.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤρξαν πέντε Λατῖνοι αὐτοκράτορες· α') ὁ Βαλδουῖνος Α', β') ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἑρρίκος, ὁ κάλλιστος πάντων, γ') ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Ἑρρίκου Πέτρος Κουρτεναίης, δ') ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου Κουρτεναίη Ῥοδέρτος καὶ ε') ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ῥοδέρτου Βαλδουῖνος Β', ἐφ' οὗ ἀνεκτίθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ Κωνσταντινούπολις.

§ 4. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Η' καὶ κατάλυσις τῆς Λατινικῆς ἢ Φραγκικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου τοῦ Λασκάρως, καταπατήσας ἐντὸς βραχέος χρόνου τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνηλίκου βασιλόπαιδος, περιεβλήθη αὐτὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα (1254 μ. Χ.)· ἀπεφασίσθη δὲ νὰ συνάρχη καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δάσκαρις, ἀλλ' ἡ στέψις αὐτοῦ ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἐνηλικιωσεώς του.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῶν δύο πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας Θεοδώρου Λασκάρως καὶ Ἰωάννου Βατάτση. Καὶ πρῶτον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου ἐταπείνωσε τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β', ἔπειτα δέ, διαπραιωθεὶς ὁ ἴδιος εἰς τὴν Θράκην, ἐκυρίευσεν τὴν Σηλυβρίαν καὶ τὰς ἄλλας περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰς πόλεις καὶ οὕτω περιώρισε τὴν φραγκικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς μόνην τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατόπιν ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται, ὥπως ἐπιτεθῇ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ

πρὸ τούτου ἤθελε νὰ προλάβῃ πάντα ἀντιπερισπασμὸν ἐκ μέρους τοῦ δεσπότη τοῦ Ἡπείρου Μιχαὴλ Β' καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων. Ὅθεν ἐπεμφεν εἰς τὴν Θράκην τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετὰ μικρᾶς δυνάμεως. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Παλαιολόγος παρήγγειλεν εἰς τὸν Στρατηγόπουλον νὰ παρατηρήσῃ διερχόμενος τί συμβαίνει ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ τι.

Ὅτε ἀπεβιβάσθη εἰς Καλλιόπολιν ὁ Στρατηγόπουλος καὶ ἐπλησίασεν εἰς Σηλυβρίαν, ἔμαθεν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἔρημος στρατιωτῶν, διότι οἱ Φράγκοι μεθ' ὅλης τῆς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως εἶχον ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς οὐχὶ μακρὰν κειμένης Δαφνουσίας. Ὁ Στρατηγόπουλος ἐπλησίασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καί, συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ, εἰσήγαγεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διὰ τινος ὑπογείου εἰσόδου πεντήκοντα ἄνδρας, οἵτινες κυριεύουσι μίαν ἐκ τῶν πυλῶν καὶ ἀνοίγουσιν αὐτήν. Ὁ Στρατηγόπουλος εἰσήλασεν ἀμέσως μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ κατέλαθεν εὐχερῶς τὴν πόλιν (26 Ἰουλίου 1261 μ. Χ.).

Ὁ Βαλδουῖνος ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἐκστρατείας καὶ μαθὼν τὰ γεγόμενα κατελήφθη ὑπὸ πανικοῦ καὶ ἐδραπέτευσεν ἐπὶ ἀκατίου. Ἀφ' οὗ δ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπλανήθη ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, μάτην ζητῶν ἐπικουρίαν, ἀπέθανε τέλος τῷ 1272 μ. Χ.

Ἡ εἰδησις περὶ ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Στρατηγοπούλου ἐνέπλησε χαρᾶς τὸν αὐτοκράτορα. Μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας, 15 Αὐγούστου, ὁ Παλαιολόγος εἰσηλθεν ἐν πομπῇ εἰς τὴν ἀνακτῆθεϊσαν πρωτεύουσιν· οὕτω δ' ἡγωνρθῶθη τὸ πρὸ πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν καταλυθὲν Ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου.

§ 5. Ὁ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος (1261—1282 μ. Χ.).

Ὁ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ἐν τῇ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας· παραγκωνίσας δὲ καθ' ὁλοκληρίαν τὸν βασιλόπαιδα Ἰωάννην Λάσκαριν, ἐγένετο ἀρχηγέτης τῆς τελευταίας δυναστείας τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη οὔτε ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος οὔτε οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος τὴν προτέραν ζωὴν αὐτοῦ. Περιωρίζετο τότε τὸ Βυζαντιανὸν κράτος εἰς τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, ὀλίγας νήσους καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Νίκαιαν Ἀσιατικὰς κτήσεις. Τὰ ἄλλα μέρη κατείχοντο ὑπὸ τῶν Φράγκων, τῶν Ἑνετῶν καὶ τοῦ δεσπότης τῆς Ἡπείρου. Μῆγα δὲ μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατείχον οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι. Προσέτι δὲ ὁ αὐτοκρατορικὸς οἶκος τῶν Κομνηνῶν ἐν Τραπεζοῦντι ἡρνεῖτο ἐκ ζηλοτυπίας ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Παλαιολόγον ὡς νόμιμον κυριάρχην. Πλὴν τούτου καὶ ὁ Κάρολος, δοῦξ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀνδηγαυΐας, ἀγοράσας ἀντὶ χρημάτων παρὰ τοῦ ἐκπτώτου Βαλδουίνου Β' τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαίωματα τούτου, ἡτοίμαζε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Παλαιολόγος, ἀντὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους, τόσον πολὺ ἐφοβήθη ἐκ τοῦ κινδύνου τοῦ προερχομένου ἐκ τοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυϊκοῦ, ὥστε πρὸς ἀποσόδησιν αὐτοῦ ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Πάπαν περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, δι' οὗ καὶ μόνον ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἡδύνατο ν' ἀφοπλίσῃ τὸν ἐκ τῆς Δύσεως πολέμιον. Πέμπας λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Λουγδούνῃ (Λυὼν) συγκροτηθεῖσαν σύνοδον (1274 μ. Χ.) παρεδέχθη τὰ δόγματα τῶν Λατίνων καὶ ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεγερθέντες ἐματαίωσαν τὴν ἔνωσιν ταύτην τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ὁ δ' ἐκ δυσμῶν κίνδυνος ἀπεσοδήθη, ἀποθανόντος Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυϊκοῦ.

§ 6. Ἡ γένεσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Βιθυνίᾳ.

Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι, οἵτινες ἔμελλον ἡμέραν τινὰ νὰ καταλύσωσι τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἔμοφυλίαν μὲ τοὺς Σελτζουκίδας Τούρκους· κατέκουν δὲ τὸ πάλαι

τὰς πέραν τοῦ Ὠξοῦ Τουρκικὰς χώρας. Εἰς ἀρχηγὸς Τουρκικῆς τινος φυλῆς, Σουλεϊμάν καλούμενος, μετενάστευσε μετὰ τῆς φυλῆς του εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ὠξοῦ Περσικὰς χώρας, καὶ εἰσῆλθεν ὡς μισθοφόρος εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν Χοδαρεσμιῶν, οἵτινες, καταλαβόντες πάσας τὰς Περσικὰς χώρας εἶχον ἰδρύσει ἴδιον κράτος. Ὅτε δὲ τὸ Χοδαρεσμιανὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Σουλεϊμάν ἔφυγεν εἰς Ἀρμενίαν καὶ κατόπιν διαβαίνων τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐπνίγη. Οἱ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ, διαμειράσαντες τὰ στίφη, ἅτινα ἠκολούθουν τὸν πατέρα των, ἀπεχωρίσθησαν καὶ ἐζήτησαν τῇδε κακεῖσε μισθοφορικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' εἰς μόνον τῶν υἱῶν τοῦ Σουλεϊμάν μνημονεύεται, ὁ Ἐρτογορὺλ. Οὗτος μετὰ τῶν εὐαρίθμων ὁπαδῶν του, ἐν οἷς ἦσαν μόνον τετρακόσιοι ἱππεῖς, ἦλθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Σελδζουκίδῃ σουλτάνῳ τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδδίν Α'. Βοηθήσας δὲ τὸν Ἀλαεδδίν ἐπιτυχῶς εἰς τοὺς κατὰ τῶν Μογγόλων καὶ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἀγῶνάς του, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἐπ' ἀμοιβῇ τῶν ὑπηρεσιῶν του ὡς τιμᾶριον μικρὰν τινα χώραν εἰς τὰ μεθόρια τοῦ Σελδζουκικοῦ καὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Βιθυνίᾳ οὐχὶ μακρὰν τῆς Προούσης.

Ἡ μικρὰ αὕτη χώρα ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ μέλλοντος ἀχανοῦς Ὄθωμανικοῦ κράτους. Εἰς αὐτὴν συνέρρεον ἐκ τῶν πέριξ πλείστοι Τούρκοι καὶ Ἕλληνες ἀκόμη ἀρνησίνθησκει. Ταῦτα δ' ἐγέναν, ὅτε ἐδασίλευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος, χωρὶς τὸ πρᾶγμα νὰ παράσχη εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν μέλλοντος κινδύνου καὶ χωρὶς νὰ γίνῃ γνωστὸν ὡς ἐκ τῆς ἀσημότητος αὐτοῦ.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρτογορὺλ Ὄθωμάν ἢ Ὁσμάν, ἀναγνωρισθεὶς ἐπισήμως διὰ διπλώματος παρὰ τοῦ Ἀλαεδδίν Γ' ὡς ὑποτελὲς ἄρχων, ἐξέτεινεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ ὅρια τῆς μικρᾶς του ἐπικρατείας πρὸς τὸ μέρος τῆς Βιθυνίας, ἀφαιρέσας διὰ ληστρικῶν μαχῶν φρούρια καὶ πολίχνας Ἑλληνικάς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλαεδδίν Γ', καταλυθέντος τοῦ Σελδζουκικοῦ κράτους τοῦ Ἰκο-

νίου ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Ὄθωμάν ἢ Ὄσμάν ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ ἐγένετο ἀρχηγέτης τῶν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντων Ὄθωμανῶν ἢ Ὄσμανιδῶν.

§ 7. Ἀνδρόνικος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος.

Ὁ Ἀνδρόνικος Β' (1282—1327 μ. Χ.), διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Μιχαὴλ Η', κατὰ πρῶτον ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑκκλησίᾳ, ἀπορρίψας τὰ δόγματα τῶν Λατίνων, ἅτινα ὁ πατήρ του εἶχε παραδεχθῆ κατὰ τὴν ἐν Λουγδούνῳ σύνοδον. Ἐπειτα δὲ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐμφανισθέντων νέων φερερωτάτων καὶ ἐπικινδυνωτάτων ἐχθρῶν, τῶν Ὄθωμανῶν Τούρκων, ἐμίσθωσε ξένους Ἰσπανοὺς τυχοδιώκτας, τοὺς λεγομένους Καταλανοὺς, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ῥογήρου Δεφλῶρ. Ἀλλ' οἱ Καταλανοὶ οὗτοι ἀπέδυσαν ἡ μάστιγι τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας προωρίσθησαν νὰ ὑπερασπίσωσι κατὰ τῶν Ὄθωμανῶν. Ἀντὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ὄθωμανῶν, ἐλήστευσαν τοὺς Ἑλληνας καὶ διαπεράσαντες εἰς τὴν Εὐρώπην κατέλαβον τὴν Καλλίπολιν.

Φονευθέντος δὲ τοῦ Ῥογήρου Δεφλῶρ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλόπαιδος Μιχαήλ, ὃν ὁ πατήρ του εἶχε προσλάβει ὡς συνάρχοντα, οἱ Καταλανοὶ ἐξηγριώθησαν καὶ κατέκλυσαν ἅπασαν τὴν Θράκην, ἣν ἐλεηλάτησαν φρικωδῶς· προσέλαβον δὲ πρὸς ἐνίσχυσίν των καὶ Τούρκους μισθοφόρους ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀκολουθῶς οἱ Καταλανοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ προῦχώρησαν μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος· κατατροπώσαντες δὲ παρὰ τὴν Κωπαῖδα τὸν δούκα Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν Οὐάλτερον Βριέννιον, ἔγιναν κύριοι τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, καὶ διένειμαν τὰς χώρας ταύτας εἰς ἀλλήλους. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺν χρόνον (1385 μ. Χ.) ὁ ἰσχυρὸς δυνάστης τῆς Κορινθίας Ῥαϊνέρος Ἀτζαϊώλης, ὠφελούμενος ἐκ τῶν διχονοιῶν τῶν Καταλανῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Καταλανοὺς, ἐγένετο δ' αὐτὸς κύριος τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν.

Οἱ μισθοφόροι τῶν Καταλανῶν Τοῦρκοι ἐπὶ δύο ἔτη ἐλεηλάτουν ἀνηλεῶς τὴν Θράκην. Ἀλλὰ τέλος ὁ Φιλῆς Παλαιολόγος, συγγενῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ἠνάγκασε τὰ βαρβαρικά ταῦτα στίφη νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀπέθανεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Β' Μιχαὴλ καὶ ἀφῆκεν υἱὸν Ἀνδρόνικον καλούμενον, ἄσωτον καὶ ὀκνηρόν. Τοῦτον ὁ πάππος τοῦ Ἀνδρόνικου Β' κατέστησε συμβασιλέα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιήλθον εἰς ἔριδας ὁ πάππος καὶ ὁ ἔγγονος καὶ ἐκ τῶν ἐρίδων τούτων τὸ κράτος διηρέθη εἰς δύο. Καὶ ὁ μὲν Ἀνδρόνικος Β' ἦρχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ δ' Ἀνδρόνικος Γ' ἐν Ἀδριανουπόλει. Τέλος ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ὑπερίσχυσεν, ὁ δ' Ἀνδρόνικος Β' ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον (1327 μ. Χ.).

Ὁ Ἀνδρόνικος Γ', ἀναλαβὼν τὴν ἔλπιν ἀρχὴν, ἀνέθηκε τὴν κυβερνήσιν τοῦ κράτους εἰς τὸν φίλον τοῦ Ἰωάννην Καντακουζηνόν, αὐτὸς δ' ἡσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν Ἀσίᾳ κατέλαβον διὰ πολιορκίας τὴν Προῦσαν τῆς Βιθυνίας καὶ κατέστησαν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τῶν Ὀρμώμενοι δ' ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τὸν νέον σουλτάνον Ὀρχάν, υἱὸν τοῦ Ὀθωμάν, ἐγένοντο κύριοι ὅλης τῆς Βιθυνίας, καὶ ἐξέτειναν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου. Ὁ Ὀρχάν ἡσχολήθη καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοργάνωσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ συνέστησε τὸ φοβερὸν τάγμα τῶν γενιτσάρων, περὶ οὗ θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ προήγοντο καὶ ὠργανοῦντο, ἀπέθανεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ' τῷ 1341, καταλιπὼν δύο ἀνήλικα τέκνα ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ φίλου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ.

§ 8. Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος (1341—1391 μ. Χ). —
 Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός (1341—1355 μ. Χ). —
 Ἐπέκτασις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὰς
 ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικὰς χώρας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' ἀνηγγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ ἐννεαετὴς υἱὸς τοῦ Ἰωάννης δ' Ε'. Ἀλλ' ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ Ἰωάννης Καντακουζηνός, περιελθὼν εἰς διχόνοιαν πρὸς τὴν βασιλομήτορα Ἄνναν, ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῃ τῆς Θράκης. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγη μεταξὺ Καντακουζηνοῦ καὶ τῶν υἱῶν Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' ἐμφύλιος πόλεμος, πλεῖστα καὶ μέγιστα κακὰ προξενήσας εἰς τὸ κράτος καὶ ἐξαντλήσας καὶ τὰς τελευταίας δυνάμεις αὐτοῦ. Ὁ Καντακουζηνός, ἵνα προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν σουλτάνον Ὀρχάν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν δεκατριετῇ κόρην τοῦ Θεοδώραν. Μετὰ ἑξαετῇ δ' αἵματηρὸν ἀγῶνα ὑπερίσχυσεν ὁ Καντακουζηνός τῇ βοηθείᾳ τοῦ γαμβροῦ Ὀρχάν καὶ εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διένειμε δὲ τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ε'. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἔπαυσαν αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ ἔριδες. Ἐνεκα τούτου καταληφθεὶς ὑπὸ ἀηδίας ὁ Καντακουζηνός παρήτησε μετὰ τινα χρόνον τὴν ἀρχὴν καὶ εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον, γενόμενος μοναχός (1355 μ. Χ). οὕτω δ' ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὁ Ἰωάννης Ε'.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ὀθωμανοὶ ἔβαλον τὸν πύδα καὶ ἐπὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἐξηκολούθει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Καντακουζηνοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Ε', ὁ Ὀρχάν κατέλαθεν ἐξ ἐφόδου τὴν Σηστόν καὶ τὴν Καλλίπολιν, ἥτις ἦτο ἡ κλεῖς τοῦ Ἑλλησπόντου.

Τὸν Ὀρχάν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Μουράτ ὁ Α'. Οὗτος ὁρμώμενος ἐκ Καλλιπόλεως προὐχώρησε πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Θράκης καὶ κατέλαβε τὸ ὄχυρόν φρούριον Διδυμότειχον. Εὐθὺς δὲ κατόπιν ἐκυρίευσεν τὴν δευτέραν πόλιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσάν τοῦ Ὀθω-

μανικοῦ κράτους· διὰ δὲ τῶν στρατηγῶν τοῦ ἐκυρίευσεν τὴν Φιλίππουπολιν καὶ πάσας τὰς πόλεις τῆς βορείου Θράκης.

Ὁ Ἰωάννης Ε' μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐννοήσας ἀμέσως ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὸν Μουράτ, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς Δύσεως. Πρὸς τοῦτο μετέβη εἰς Ῥώμην τῇ 1369 καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Ε' καὶ ὅλου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κλήρου ἐξώμοσε τὰ δόγματα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πάπας ὡς ἀμοιβὴν τῇ ἔδωκεν εὐλογίας καὶ συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ δυστυχὴς αὐτοκράτωρ περιήλθε τὰς αὐλὰς τούτων μάτην ζητῶν βοήθειαν, ἐπανήλθεν ἐπὶ τέλους εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄπρακτος. Ἀπελπισθεὶς δὲ νὰ λάβῃ βοήθειάν τινα ἐξ Εὐρώπης, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ἐξευτελιστικὴν εἰρήνην πρὸς τὸν Μουράτ, ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώνῃ εἰς αὐτὸν ἐτησίως φόρον ὑποτελείας.

Ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Μουράτ κατεπολέμησε τοὺς ἡγεμόνας τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας Λάζαρον καὶ Σισμάν καὶ κατέστησεν αὐτοὺς φόρου ὑποτελεῖς. Μετὰ τινα χρόνον ὁ Σισμάν ἐπανεστάτησεν. Ἀμέσως τότε ὁ Ὄθωμανικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατέλαβε πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ὁ Σισμάν ἠχμαλωτίσθη καὶ ἡ Βουλγαρία ἐγένετο πᾶσα Ὄθωμανικὴ ἐπαρχία (1388 μ. Χ.). Οὕτω κατελύθη τὸ Βουλγαρικὸν κράτος.

Ἡ τοιαύτη πρὸς τὸν Δούναβιν πρόοδος τῶν Ὄθωμανῶν ἐνέβαλεν εἰς φόβον ὅλους τοὺς περιοικοῦντας Χριστιανικοὺς λαοὺς, Βοσνίους, Κροάτας, Βλάχους, Πολωνοὺς, Οὐγγρους. Ὅθεν ἠγνόησαν πάντες οὗτοι μετὰ τῶν Σέρβων ἐναντίον τῶν Ὄθωμανῶν. Κατὰ τῶν ἠνωμένων τούτων ἐχθρῶν ἐπῆλθεν αὐτοπροσώπως ὁ Μουράτ καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Κοσσυφοπέδιου (1389 μ. Χ.). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μουράτ μικρὸν μετὰ τὴν μάχην ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τολμηροῦ Σέρβου. Ὁ Λάζαρος

αἰχμαλωτισθεὶς ἤχθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Μουράτ, ὅστις, καίτοι ἔπνεε τὰ λείσθια, διέταξε νὰ τὸν θανατώσωσιν ὡς ἡθικὸν αὐτουρ-
γὸν τῆς δολοφονίας.

Τὸν Μουράτ διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ. Ὁ Βαγιαζήτ σπεύ-
δων νὰ μεταβῇ εἰς Ἀσίαν, ἔπου οἱ διάφοροι μικροὶ Σελδζουκίδαι
ἡγεμόνες εἶχον συνασπισθῇ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, συνωμολόγησεν
εἰρήνην μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Λαζάρου Στέφανον, καταστήσας αὐτὸν
καὶ πάλιν φόρου ὑποτελῆ· ἀνενέωσε δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκρά-
τορα Ἰωάννην συνθήκην τῆς ὑποτελείας, ἣτις καθίστα αὐτὸν ἐπὶ
πλέον ὑπόχρεων ν' ἀκολουθῇ τὸν σουλτάνον μετὰ δώδεκα χιλιά-
δων ἀνδρῶν εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἐκστρατείας. Ὁ ἐξευτελισμὸς τοῦ
Ἰωάννου Ε' ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ παραχωρήσῃ
εἰς τὸν Βαγιαζήτ τὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὀχυρὰν πόλιν Φιλαδέλφειαν,
τὴν ὁποίαν μόνην ἔσφζον οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ χερ-
σονήσῳ.

Ὁ Βαγιαζήτ διαβάς εἰς τὴν Ἀσίαν κατετρόπωσε τοὺς κατ' αὐ-
τοῦ συνασπισθέντας Σελδζουκίδας ἡγεμόνας, ἔπειτα δ' ἐπολιορκή-
σε καὶ τὴν ὀχυρὰν Φιλαδέλφειαν, τὴν ὁποίαν ὁ φρούραρχος μάλ-
λον φιλόπατρις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ
εἰς τὸν σουλτάνον. Τῆς πολιορκίας ταύτης κατὰ τραγικωτάτην τῶν
πραγμάτων εἰρωνεῖαν μετέσχε καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Ε'. Ἡ δὲ Φι-
λαδέλφεια ἐπὶ τέλους ἐκυριεύθη.

§ 9. Μανουὴλ Β' (1391—1425) καὶ Ἰωάννης Η' (1425—1448).

Ἀποθανόντος μετὰ τινα χρόνον Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου,
ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουὴλ, ὅστις εὕρισκετο ἐν Προύσῃ ὡς ὀμηρος τοῦ
Βαγιαζήτ, δραπετεύσας ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέ-
λαβε τὴν ἀρχήν.

Ὁ Βαγιαζήτ, μαθὼν τὴν φυγὴν τοῦ Μανουὴλ, ὠργίσθη καὶ ἀπή-
τησε πρ' αὐτοῦ νὰ ἐδρεύῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθῆς (Μωαμετα-

νός δικαστής), ἵνα λύη τὰς μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων διαφοράς, προσέειπεν νὰ κτισθῇ τζαμίον, ὅπως τελῶσιν ἐν αὐτῷ οἱ Μουσουλμάνοι τὰ τῆς λατρείας των. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μανουήλ δὲν ὑπῆκουσεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ σουλτάνου, ὁ Βαγιαζήτ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη διαρκῶς διὰ στρατοῦ ἐπιτηρητικοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ κατέλυσεν ὅλοσχερῶς τὸ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κράτος τῆς Καραμανίας. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην, κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, προσέειπεν δὲ κατέστρεψε τὰς παρὰ τὸν Σάον χώρας καὶ ἠπειλεῖ αὐτὴν τὴν Οὐγγαρίαν.

Ἡ ἀκατάσχετος αὕτη πρὸς τὰ πρόσω ὁρμὴ τοῦ Βαγιαζήτ ἐνέδραχεν εἰς φόβον τινάς ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ δυναστῶν. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμόουνδος τῷ 1496 ἐστράτευσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως μετὰ ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ πολλοὶ Γερμανοὶ καὶ Ἕλληλοι εὐγενεῖς, εἰσδραλὼν δὲ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπολιόρκησε τὴν Νικόπολιν. Ὁ Βαγιαζήτ ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ μετὰ ἑκατὸν χιλιάδων στρατοῦ. Παρὰ τὴν Νικόπολιν συνάπτεται μάχη κρατερὰ (1396 μ. Χ.), καθ' ἣν οἱ Χριστιανοί, ἂν καὶ ἠγωνίσθησαν γενναίως, ὅμως κατετροπώθησαν. Ἐκτοτε τὸ ὄνομα τῶν Ὀθωμανῶν ἐνέπνεε τρόμον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Μετὰ τὸ τρόπαιον τοῦτο τοῦ Βαγιαζήτ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁ Μανουήλ Παλαιολόγος ἐπρόφθασε ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν τοῦ ἐπαπειλουμένου κινδύνου, ἀναδείξας ὡς συμβασιλέα τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην, ὃν ἐπροστάτευεν ὁ Βαγιαζήτ· ἐπὶ τούτοις δ' ὁ Μανουήλ ἀναχωρεῖ εἰς Εὐρώπην διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων αὐτῆς.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μανουήλ ὁ Βαγιαζήτ ἀνεγνώρισεν ὡς αὐτοκράτορα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ἰωάννην Ζ', τὸν ὁποῖον ὑπέδαλεν εἰς ἐξευτελισμούς. Ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ πληρῶνῃ φόρον, προσέειπεν δὲ νὰ συναινέσῃ νὰ κτισθῇ τζαμίον ἐν Κων-

σταντινουπόλει καὶ νὰ ἐδρεύῃ ἐν αὐτῇ καθύς. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ὁ Βαγιαζήτ μεταβαλὼν γνώμην ἀπήγαγε παρὰ τοῦ Ἰωάννου ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτου δὲ ἀρνηθέντος, ὁ Βαγιαζήτ προσέεισε εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1400. Ἀλλ' ἤδη τὰ πράγματα ὡς ἀπὸ μηχανῆς μεταβάλλουσιν ὄψιν.

Ἐν ᾧ ὁ Βαγιαζήτ ἐπολιορκεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ περιόχηςτος ἡγεμὼν τῶν Μογγόλων Ταμερλάνος, ἀφ' οὗ ἐξέτεινε τὸ μέγα κράτος του κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, εἰσέλασε τέλος μετὰ δεκακισίων χιλιάδων στρατοῦ καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐπεχείρησε ν' ἀνατρέψῃ τὸ ὠμανικὸν κράτος. Ὁ Βαγιαζήτ ἔσπευσε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἀσίαν κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀντιπάλου. Ἀλλ' εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀγκυραν συγκροτηθεῖσαν μεγάλην μάχην (1402) ὁ Βαγιαζήτ κατετροπώθη καὶ ἡχμαλωτίσθη. Μετὰ ταῦτα ὁ Ταμερλάνος, ἀφ' οὗ διέσχισε πᾶσαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ τὰ ἄγρια στίφη του καὶ προὔξηνεν εἰς αὐτὴν φοδερωτάτας καταστροφάς, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Βαγιαζήτ αἰχμαλώτον, ὅστις καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Ὁ Μανουήλ, ὅστις περιεφέρετο εἰς τὴν Εὐρώπην μίαν τὴν ζήτην ἐπικουρίας, μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ, ἔσπευσε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀναλαβὼν δὲ τὴν βασιλείαν ἐξώρισεν εἰς Ἀθήνας τὸν ἀνεψιὸν του Ἰωάννην Ζ' καὶ κατέλυσε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τζαμίον καὶ δικαστήριον τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ ἐξερράγη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν πολλῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὅστις διήρκασε δέκα ἔτη καὶ ἡπέλθη τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Τέλος ὁ Μωάμεθ καταβαλὼν πάντας τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (1414). Μετὰ τοῦ Μωάμεθ Α' ὁ Μανουήλ ἐζησεν ἐν ἀρμονίᾳ.

Τὸν Μανουήλ ἀποθνήσκοντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰωάννης Η'. τὸν δὲ Μωάμεθ Α' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ ὁ Β'. Ὁ Ἰωάννης Η'

ἀπεφάσισε διὰ πάσης θυσίας νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν σουλτάνον Μουράτ Β', δι' ὃ καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν πᾶσας τὰς ἐν Θράκῃ πόλεις πλὴν τῶν Δέρκων καὶ τῆς Μεσημβρίας. Διαρκούσης δὲ τῆς εἰρήνης ταύτης οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωάννου Η' Θωμᾶς καὶ Κωνσταντῖνος κατώρθωσαν νὰ κατακτήσωσι πᾶσαν σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν Φράγκων πλὴν τῶν πόλεων Μεθώνης, Κορώνης, Ναυπλίου καὶ Ἄργους, αἵτινες κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Ὁ Μουράτ ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τινων ἐτῶν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί, καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἅτινα κατεῖχον οἱ Φράγκοι.

Ὁ Ἰωάννης Η' προβλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον ἀπὸ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν, ἠθέλησεν νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς προσκαίρου ἐκείνης εἰρήνης. Ὅθεν παραλαβὼν τὸν πατριάρχην Ἰωσήφ καὶ πολλοὺς ἄλλους κληρικοὺς καὶ λογίους μετέβη εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ συγκροτηθεῖσαν πολυθρύλητον σύνοδον (1439) καὶ μετὰ πολλὰς ἐν αὐτῇ συζητήσεις περὶ ἐμπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, παρεδόχθη ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τὰς προτάσεις τοῦ πάπα καὶ ὑπέγραψαν τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Εἰς ἀντάλλαγμα ταύτης ὁ πάπας ὑπεσχέθη νὰ προτρέψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ πέμψωσι βοήθειαν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἀκολουθία του ἐπανήλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, γενικὴ κατακραυγὴ ἐξηγέρθη· οὕτως ἡ κατὰ τύπους συντελεσθεῖσα ἔνωσις τῆς ὕλης ἐκκλησίας ἐκινδύνευεν νὰ ἐπιφέρει τὸ σχίσμα ἐν αὐτῇ τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ μεταξὺ τῶν καλουμένων ἐνωτικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς Δύσεως σταλεῖσα βοήθεια εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λαδίσλαος Γ' καὶ ὁ ἡρωϊκὸς στρατηγὸς Οὐνιάδης, μεγιστὰν τῆς Τρανσυλδανίας, ἐκστρατεύσαντες τῇ προτροπῇ τοῦ πάπα κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, μετὰ διαφόρους τροπὰς τοῦ πολέμου ἐνίκηθησαν ἐπὶ τέλους ὁλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Β' ἐν μεγάλῃ παρὰ τὴν Βάρναν μάχῃ τῇ 1444.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Μουράτ εἰσδελὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατέστησε φόρου ὑποτελὴ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, ὅστις ὡς δευπότης τοῦ Μυστρᾶ ἐκυδέρνα τὴν Πελοπόννησον.

§ 10. Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453).

Τὸν Ἰωάννην Η΄ Παλαιολόγον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος (1449), ὅστις μέχρι τοῦδε ἐκυδέρνα τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν προσωυμίαν δεσπότης. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦτο δραστήριος, γενναῖος, φιλόπατρις καὶ μεγαλόψυχος. Ἀφήσας τὸ δεσποτάτον του εἰς τοὺς ἀδελφούς του Δημήτριον καὶ Θωμᾶν, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1449 καὶ περιεδλήθη τὸ στέμμια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Εὗρίσκετο δὲ τότε ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμὴν. Μόλις εἶχεν ὀγδοήκοντα χιλιάδας κατοίκων, ἐν ᾧ ἄλλοτε εἶχεν ὀκτακοσίας χιλιάδας. Αἱ ὅλαι πρόσοδοι τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων ἀνέρχοντο εἰς τρία ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἐν ᾧ ἄλλοτε τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσέπραττεν ἀπὸ μόνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως πεντακόσια περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν. Καὶ ἐν ᾧ ἄλλοτε πολυάριθμοι στόλοι ἐναυλόχουν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, τότε μόνον ἑκα σκάφη ἀπετέλουν τὸν στόλον τοῦ Βυζαντίου.

Ταυτὴ ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀθλίᾳ καὶ ἀξιολογῆτος, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν ὀθωμανικὸν θρόνον ὁ Μωάμεθ Β΄, ἡλικίας εἴκοσι δύο ἐτῶν. Οὗτος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διανοήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους· ἤρχισε λοιπὸν νὰ παρασκευάζεται δραστηρίως. Ὁ Κωνσταντῖνος, βλέπων τὸν κίνδυνον, ὅστις ἠπείλει τὸ κράτος του, ἤρχισε νὰ ἐπισκευάξῃ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ νὰ εἰσάγῃ τροφὰς περιέμενε δὲ καὶ ἐπικουρίας ἐξ Εὐρώπης, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἦλθον τοιαῦται. Μόνον δύο πολεμικὰ ἐνετικά πλοῖα ἦλθον καὶ ὀκτὼ ἐκ Κρήτης ὡσαύτως ἐνετικά μετὰ τροφῶν καὶ τρία ἄλλα ἐμπορικὰ ἐνετικά. Ἐπεμψε δὲ καὶ ὁ πα-

πας Νικόλαος Ε' διακοσίους ἄνδρας μετὰ τοῦ καρδινάλιου Ἰσιδώρου, ὅστις ἀντὶ ὠφελείας μᾶλλον βλάβην προῦξέννησε, διότι ἤνευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν δαδα τῆς διχονοίας μεταξὺ ἐνωτικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν. Σπουδαιότερα ὅπωςδὴποτε ἐπικουρία ἦτο ἡ τοῦ Ἰουστινιάνης, ὅστις ἦλθεν ἐκ Γενούης ὡς ιδιώτης ἔχων δύο πλοῖα καὶ τετρακοσίους ἄνδρας καὶ ὅστις διαώρισθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἀρχηγὸς τῆς ἀμύνης.

Συμπληρώσας ὁ Μωάμεθ τὰς παρασκευάς του ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1453 μετὰ διακοσίων ἐξήκοντα χιλιάδων στρατοῦ καὶ τετρακοσίων πλοίων, καὶ στρατοπεδεύσας ἤρχισε νὰ πολιορκῇ αὐτὴν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀπέναντί τῶν κολοσσίων τούτων δυνάμεων τοῦ Μωάμεθ, ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε νὰ παρατάξῃ εἰμὴ μόνον πέντε χιλιάδας Ἑλλήνας καὶ δύο χιλιάδας μισθοφόρους ξένους καὶ τούτους ὄχι εἰλικρινεῖς.

Δέκα τέσσαρα πυροβολοστάσια ἐστήθησαν περίξ τῶν τειχῶν καὶ ἤρχισαν βάλλοντα κατ' αὐτῶν· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ταχέως ἐπιδώρθωνον τὰ καταπίπτοντα τείχη καὶ ἀπέκρυσαν τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν. Μεγίστην βλάβην κατὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως προῦξένει ἐν τεράστιον πυροβόλον, τὸ ὅποιον κατεσκεύασεν εἰς τὸν Μωάμεθ τεχνίτης τις Οὐγγρος, Οὐρβανὸς καλούμενος. Τὸ πυροβόλον τοῦτο ἐπτάκις τῆς ἡμέρας μόνον ἐξέπεμπε κατὰ τῶν τειχῶν τὰς παμμεγέθεις σφαῖρας του, εἰς ἐκάστην δ' ἐκπυρσοκρότησιν ἐσείετο τὸ ἔδαφος. Εὐτυχῶς ὀλίγας μόνον βολὰς ἔβαλεν· ἔπειτα διεπράγη φονεῦσαν πολλοὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν κατασκευαστὴν του.

Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπτὰ ἐβδομάδας. Πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τοῦ Μωάμεθ, ὅπως κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἀπέβησαν μάταιαι. Ἡ Κωνσταντινούπολις περιβάλλετο ὑπὸ διπλοῦ τείχους καὶ ὑπὸ τάφρου. Μόνον ἀπὸ τοῦ λιμένος ἦτο μᾶλλον εὐπρόσδλητος. Ἀλλ' ἡ εἴσοδος τοῦ Κερατίου κόλπου ἐφράσσετο διὰ σιδηρᾶς ἀλύσειος, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασπᾶσωσιν. Ὁ

Μωάμεθ τότε διενοήθη διανόημα ἀληθῶς μέγα, νὰ ὑπεργεωλκήσῃ, ἤτοι νὰ μεταφέρῃ τὰ πλοῖά του κατὰ γῆν, ἀπὸ τοῦ Διπλοκιονίου, ὅπου ἐναυλόχουν, εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Ἐκ συengenόσεως λοιπὸν μὲ τοὺς ἐν Γαλατῇ κατοικοῦντας Γενοάτας ἐκαθαρίσθη τὸ μεταξὺ διάστημα ἀπὸ τῶν θάμνων καὶ δενδρυλλίων, ἐστρώθη μὲ σανίδας ἀλληλιμμένας διὰ λίπους βοῶν καὶ προβάτων καὶ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐσύρθησαν ἐβδομήκοντα δύο πλοῖα ὑπὸ τὸν ἥχον τυμπάνων καὶ σαλπίγγων.

Ἀλλὰ πρὶν ἐπιχειρήσῃ γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον ὁ Μωάμεθ, ὥπως διενεοῖτο, ἐπρότεινεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ τῷ παραδῶσῃ τὴν πόλιν καὶ ν' ἀπέλθῃ μετὰ τῆς ἀκολουθείας του ἀνεγόχλητος εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἄρχῃ ἐν αὐτῇ ὡς ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος. Ἀλλ' ὁ μεγαλόφρων Κωνσταντῖνος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ σουλτάνου.

Ὁ Μωάμεθ τότε ἀνήγγειλεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του τὴν ἐπικειμένην γενικὴν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως, ἣτις ἐμελλε νὰ γείνῃ τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου. Τὴν προτεραίαν ὁ Κωνσταντῖνος, μαθὼν τὴν μελετωμένην ἔφοδον, προσεκάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς προκρίτους, ἐνεψύχωσεν αὐτοὺς διὰ λόγων καὶ προέτρεξε ν' ἀντισταθῶσι μέχρις ἐσχάτων. «Εἰς χεῖράς σας, εἶπεν, ἐμπιστεύομαι τὸ τεταπεινωμένον σκήπτρόν μου καὶ τὴν ἔνδοξον ταύτην βασιλείσαν τῶν πόλεων, τὴν πόλιν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἣτις εἶνε ἡ ἐλπίς καὶ ἡ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων». Οἱ παρεστώτες ἀνεβόησαν ὅλοι συγκεκινημένοι « Ἄς ἀποθάνωμεν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Μετὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ ἐπορεύθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐπειτα μεταβὰς εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐζήτησε συγχώρησιν παρὰ τῶν θεραπόντων, περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπεθεώρησε τὰ τεῖχη καὶ ἔδωκε τὰς τελευταίας περὶ ἀμύνης διαταγὰς καὶ οδηγίας.

Ἦτο ἑσπέρα τῆς 28 Μαΐου. Ἀπλετος φωτοχυσὶα ἐφώτιζε τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον. Φοβερά δὲ βοή ἀντήχει ἐν αὐτῷ. Δερβίσαι περιτρέχοντες τὸ στρατόπεδον ἐκήρυττον, ὅτι ὅσοι θὰ φονευ-

θῶσιν εἰς τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον, οὗτοι ὁλόσωμοι θὰ γευματίσωσιν εἰς τὸν παράδεισον ὁμοῦ μὲ τὸν Προφήτην· ὅσοι δὲ ἐπιζήσωσιν, οὗτοι θὰ γείνωσι πλουσιώτατοι. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐσβέσθησαν τὰ φῶτα καὶ ὁ θόρυβος κατέπαυσε, βαθεῖα δὲ σιγὴ ἐπεκράτησε καὶ οἱ ἄνδρες ἀνεπαύθησαν ἐπ' ὀλίγον. Τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἐξημέρωνεν ἡ 29 Μαΐου ἡμέρα Τρίτη, ἅπαν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον εὕρισκετο ἐπὶ ποδός. Κρότος πυροβόλου τοποθετημένου ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ῥωμανοῦ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐφόδου. Ἡ ἔφοδος ἤρχισε λυσσώδης. Οἱ βάρβαροι μετὰ μανίας ἐφόρμων κατὰ τῶν τειχῶν καὶ προσεπάθουν διὰ κλιμάκων ν' ἀναβῶσιν· ἀλλ' οἱ Ἑλληγες μετὰ καρτερίας καὶ παραδειγματικῆς γενναιότητος ἀπέκρουον τοὺς ἐφορμῶντας καὶ κατεκρήμνιζον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τειχῶν.

Ὁ Μωάμεθ βλέπων τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του κατελήφθη ὑπὸ λύσσης καὶ ἐφόρμησεν ὁ ἴδιος μετὰ τῶν γενιτσάρων· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπεκρούσθησαν ἀποδευκατισθέντες. Τρεῖς μεγάλοι ἔφοδοι κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἀπέτυχον. Περὶ τὰ ἐξημερώματα πληγώνεται ὁ ἐπὶ τῆς ἀμύνης στρατηγὸς Ἰουστινιάνης καὶ ἀποχωρεῖ, ἵνα δέσῃ τὴν πληγὴν του· ἀλλ' ἡ ἀποχώρησις αὐτοῦ ἐμπνέει πανικὸν εἰς τοὺς μαχομένους. Οἱ Τοῦρκοι ἐννοήσαντες τὴν ἐπισυμβᾶσαν ταραχὴν ἐπαναλαμβάνουσι πεισματωδῶς τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ ἡ τετάρτη αὕτη ἔφοδος ἀπεκρούσθη.

Ἀλλ' αἶφνης ἀπροσδόκητον περιστατικὸν εἰσήγαγε τοὺς βαρβάρους εἰς τὴν πόλιν. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν μικράν τινα καὶ ἀφανὴ πύλην, Κερκόπορταν καλουμένην, ἀφύλακτον. Διὰ τῆς μικρᾶς ἐκείνης πύλης εἰσῆλθον κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι, ἔπειτα πολλοί. Ἡ φωνὴ «Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν» διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἕως τότε ἀντεῖχον, ἐν ᾧ συγχρόνως ἄλλοι ἀνέβαινον διὰ κλιμάκων. Φοδερὰ ὑπῆρξεν ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι πανταχόθεν προσβαλλόμενοι ἐμάχοντο ἡρωϊκῶς καὶ ἐπιπτον.

Ὁ Κωνσταντῖνος εὕρισκόμενος παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἀγίου Ῥω-

μανοῦ εἶδεν αἶφνης ἑαυτὸν περικυκλωμένον. Κατὰ τὴν ὑστάτην ἐκείνην στιγμήν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς δόξης ὁ αὐτοκράτωρ ἀγωνίζεται ὡς ἥρως καὶ ὡς ἔσχατος τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸ αἷμα ῥέει ποταμηδὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Πάντες οἱ περὶ αὐτὸν πίπτουσιν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου γενναίως μαχόμενοι. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ὁ Κωνσταντῖνος ἐφώνησε «Δὲν ὑπάρχει κα- νεὶς Χριστιανὸς νὰ λάβῃ τὴν κεφαλὴν μου», τραυματίζεται ταυτο- χρόνως εἰς τὸ μέτωπον καὶ εἰς τὰ νῶτα καὶ πίπτει νεκρὸς ἐν μέσῳ ἀπείρων νεκρῶν.

Πληθος πολὺ κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐλπίζον νὰ εὕρῃ ἐκεῖ τὴν σωτηρίαν του. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι θραύσαντες τὰς πύλας τοῦ ναοῦ εἰσῆλθον καὶ ἄλλους μὲν ἐσφαζαν, ἄλλους δ' ἐπώλησαν κατόπιν ὡς ἀνδράποδα.

Οἱ Τοῦρκοι διασκορπισθέντες εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐσφαζον καὶ ἐλεηλάτουν καὶ μυρία ἄλλα ἀνοσιουργήματα διέπραττον. Ὁ σουλτᾶνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν αὐλικῶν του, τῶν στρατηγῶν καὶ πλείστων ὀπλοφόρων, διητυθύνθη δὲ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅστις μετεβλήθη τότε εἰς τζαμίον, καὶ προσηυχήθη ἐπὶ τῆς τέως ἱερᾶς τραπέζης. Κατόπιν, γενομένης ἐρεύνης κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ, ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ αὐτοκράτορος, ἀναγνωρισθεὶς ἐν τῇ μέσῳ σωροῦ πτωμάτων ἐκ τῶν ἐρυθρῶν ἀετοφόρων πεδύλων. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἀπεκόπη καὶ προσηλώθη ἐπὶ κίονος, τὸ δὲ σῶμά του ἐδόθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πρὸς ταφὴν.

Οὕτω λοιπὸν κατέπεσεν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἣτις διήρ- κесе χίλια πεντήκοντα ὀκτὼ ἔτη (395—1453). Διὰ τῆς πτώσεως δὲ αὐτῆς ἐξέλιπε τὸ μέγα προπύργιον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ μακροὺς αἰῶ- νας ὑπερήσπισε τὴν Εὐρώπην κατὰ τῶν διαφόρων βαρβάρων καὶ διέσωσε τὸν πολιτισμὸν, τὴν ὀρθοδοξίαν, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐξ ὧν ἐφωτίσθη ἡ Εὐρώπη καὶ ἐγεννήθη ὁ νέος πολιτισμὸς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΑ ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΑ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ
ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΩΝ
ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ

§ 11. Οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἀναγέννησις καλεῖται ἡ ἐποχὴ ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος καὶ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς δεκάτης ἑκτης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπῆλθεν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ ἀναγέννησις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἣν προεκάλεσαν ἐμμέσως ἡ πτώσις τοῦ Βυζαντίου. Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ' ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πάντες σχεδὸν οἱ λόγιοι Ἕλληγες, μὴ ὑπομένοντες τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, μετενάστευσαν πρῶτον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης, μετέδωκαν δὲ εἰς τὰς χώρας ταύτας τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ διήγειραν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, τοῦ ὅπερ ἔσχε βαρυσήμαντον ἐπιρροὴν ἐπὶ τοὺς νέους χρόνους.

§ 12. Ἐφευρέσεις.

Μεταξὺ τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐμφαίνουσι τὴν μετάδασιν ἀπὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς εἰς τοὺς νέους χρόνους, εἶνε καὶ αἱ διαφοροὶ ἐφευρέσεις, αἵτινες ἐγένοντο κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην καὶ δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα. Τούτων σπουδαιότεραι εἶνε ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρῆτις καὶ ἡ τυπογραφία.

α') Ἡ ναυτικὴ πυξίς.

Ἄν καὶ ἡ ἀξιοθαύμαστος ιδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων χρόνων εἰς τοὺς Σίνας καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας, ἐν τούτοις ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐν Εὐρώπῃ ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἰταλὸν Φλάβιον Τζόγια. Πρῶτος οὗτος ἐστήριξεν ἀπὸ τοῦ κέντρου τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναται αὕτη ἐλευθέρως νὰ κινῆται. Ἐθῆκε δὲ κάτωθεν τῆς βελόνης ἀνεμολόγιον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ὀκτὼ κυρίους ἀνέμους καὶ τὰς ὑποδιαίρέσεις αὐτῶν. Ἐκτοτε τῇ βοηθείᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἠδύναντο τὰ πλοῖα νὰ πλέωσιν ἀσφαλῶς εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὠκεανῶν, τὰ δὲ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐφάνησαν κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, ὅτε ἐγένοντο αἱ λαμπραὶ ἐκεῖναι ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν, περὶ ὧν θὰ εἴπωμεν κατωτέρω.

β') Ἡ πυρίτις.

Καὶ ἡ πυρίτις ἦτο γνωστὴ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων εἰς τοὺς Σίνας, βραδύτερον εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας· μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὴν εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ κατεδάφισιν κτιρίων. Πρῶτος ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Βαρθόλδος Σχουάργτσος περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος ἐπενόησε τὴν χρῆσιν τῆς πυρίτιδος εἰς πολεμικοὺς σκοποὺς, ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκρηκτικὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος εἰς ἐκσφενδόνησιν βλημάτων διὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πυροβολικοῦ βραδύτερον μετέβαλον καθ' ὁλοκληρίαν τὴν τέχνην τοῦ πολέμου.

γ') Ἡ τυπογραφία.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα πασῶν τῶν ἐφευρέσεων εἶνε ἡ τυπογραφία, διότι αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ σπάνια ἦσαν καὶ βαρύντιμα. Βραδύτερον ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων ὁλόκληροι σελίδες κειμένων καὶ διὰ χρώματος ἢ διὰ μελάνης ἀπετυποῦντο ἐπὶ χάρτου.

Πρῶτος ὁ ἐκ Μαγουντίας τῆς Γερμανίας Ἰωάννης Γουτεμβέργιος τῷ 1436 κατεσκεύασε ξύλινα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται τις κατ' ἀρέσκειαν νὰ συναρμολογῇ καὶ νὰ μεταχειρίζεται αὐτά. Διὰ τῆς πολυτίμου ταύτης ἐφευρέσεως, ἣτις ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τοῦ χρυσοχόου Φαύστου καὶ τοῦ γαμβροῦ τοῦ καλλιγράφου Σχεφφέρου, κατασκευασάντων μετὰ ξύλινα στοιχεῖα, ἐπολλαπλασιάσθησαν ταχέως τὰ βιβλία καὶ ἐγένοντο εὐθηνότερα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ παιδεία ἐγένετο προσιτὴ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ἡ διάδοσις τῶν νέων ἰδεῶν εὐκολωτέρα καὶ ταχύτερα. Το πρῶτον βιβλίον, ὅπερ ἐτυπώθη, ἦτο ἡ Ἀγία Γραφή.

§ 13. Ἰδρυσις πανεπιστημίων.

Κατὰ τὸν μεσαῖωνα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἦτο σχεδὸν ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ μεσαίωνος ἤρχισαν αἱ ἐπιστῆμαι νὰ διδάσκωνται καὶ ἔξω τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων καὶ νὰ σπουδάζωνται ἐπιμελῶς ὑπὸ λαϊκῶν καὶ νὰ προάγωνται ὑπὸ κληρικῶν καὶ κοσμικῶν ἡγεμόνων, πρὸ πάντων διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν πανεπιστημίων. Τὰ πρῶτα πανεπιστήμια ἔλαβον τὴν γένεσίν των διὰ τῆς συρροῆς φιλομαθῶν νέων καὶ ἀνδρῶν ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν εἰς τὴν ἐν Παρίσις περίφημον

σχολὴν τῆς θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς τὴν ἐπίσης ὀνομαστὴν σχολὴν τῆς νομικῆς ἐν Βονωνίᾳ. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων, εἰς τὰ ὅποια κατὰ μικρὸν προσετέθη ἡ διδασκαλία καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἰδρύθησαν ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος καὶ πάμπολλα ἄλλα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, τὰ ὅποια πάπαι, αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς ἐπροίκισαν διὰ μεγάλων καὶ ἐντίμων προνομίων.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΧΩΡΩΝ

§ 14. Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων αἱ Ἰνδαὶ ἦσαν ἐκ τῶν πλουσιωτάτων χωρῶν τῆς Ἀσίας. Ἡ μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Εὐρώπης ἐμπορικὴ συγκοινωνία κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐξετελεῖτο μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν μετακομιζόμενα διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης μετεφέροντο δι' ἐνετικῶν καὶ γενοατικῶν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἀφ' οὗτου τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας κατέλαβον οἱ Μαμελοῦκοι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ ἐκτελεῖται ἀσφαλῶς. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ νέα κατὰ θάλασσαν ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν νὰ μεταφέρονται ἀνενοχλήτως καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τοῦ περιπλου τῆς Ἀφρικῆς.

Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ἐπεχείρησαν νὰ εὕρωσι τὴν ζητουμένην κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Τῷ 1418 ἀνεκάλυψαν τὰς νήσους Πορτοσάντον καὶ Μεδέραν· ἔπειτα τὰς Καναρίους νήσους, τὰς Ἀζόρας, τὸ Πράσινον ἀκρωτήριον καὶ τὴν νέαν Γουϊνέαν. Ἐν-

τεῦθεν ἔφθασε τῷ 1486 ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διάζος εἰς τὴν νοτιωτάτην ἄκρην τῆς Ἀφρικῆς, τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ὠνόμασε *Θυελλῶδες ἀκρωτήριο*, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης Β' μετωνόμασεν *Ἀκρωτήριο τῆς καλῆς ἐλπίδος* ὡς στηρίξας εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ τὰς λαμπροτάτας ἐλπίδας.

Τῷ ὄντι δὲ μετὰ δέκα ἔτη ὁ Βάσκος Δεγάμας περιπλεύσας τὴν Ἀφρικὴν ἔφθασε τῷ 1498 εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλικούτης. Ἐνταῦθα ἔδρυσαν οἱ Πορτογάλλοι μετὰ δεινούς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους τὰς πρώτας εὐρωπαϊκὰς ἐμπορικὰς ἀποικίας, κατέλαβον δὲ ἀπάσας τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς χερσονήσου Μαλάκκας. Κατέλαβον ὡσαύτως τὴν Γόαν ἐπὶ τῆς Μαλαβάρης, ἣτις ἀπέβη τὸ κέντρον τοῦ ἐκτεταμένου ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων, ἐν ᾧ ἐν Εὐρώπῃ ἡ Δισσαβὼν ἐγένετο κυρία τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

§ 15. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου.

Ἐν ᾧ οἱ Πορτογάλλοι μετ' ἀξιοθαυμάστου ὑπομονῆς κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ εὕρωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἐγεννήθη ἐν τῇ κεφαλῇ μεγάλου ἀνδρός, τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, ἡ ἰδέα ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον προσεπάθουν οἱ Πορτογάλλοι νὰ καρθώσωσι πλέοντες πρὸς ἀνατολὰς, ἡδύνατο νὰ κατορθωθῇ καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Γενούῃ τῆς Ἰταλίας ἐξ οἰκογενείας εὐγενοῦς μὲν, ἀλλὰ πτωχῆς. Δεκατετραετὴς ἐγένετο ναυτικὸς καὶ παρηκολούθησε μετ' ἐνδιαφέροντος τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν Πορτογάλων ἀνακαλύψεις. Ἠσχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς γεωγραφικὰς καὶ μαθηματικὰς μελέτας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς ἦτο σφαιροειδές. Στοχαζόμενος δὲ ὅτι αἱ Ἰνδαὶ εἶνε χώρα λίαν ἐκτεταμένη, ἐσκέφθη ὅτι, ἐὰν πλεύσῃ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν πρὸς δυσμὰς, ἤθελε φθάσῃ εἰς τὰς καλουμένας δυτικὰς Ἰνδίας· ὅτι δ' ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἰδέας του ταύ-

της ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἡ ἀνακάλυψις ἐνὸς νέου κόσμου, τῆς Ἀμερικῆς, τοῦτο οὐδόλως ἐφαντάσθη.

Ἄλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἰδέας τὸν ταύτης ἔμελλε νὰ προσκρούσῃ εἰς πλείστας ὕσας δυσκολίας. Ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κυδέρνησιν τῆς πατρίδος του Γενούης, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Πορτογαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐξήγησε τὴν συνδρομὴν αὐτῶν· ἀλλ' ὅχι μόνον οὐδεμίαν ἐλαβε βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἐχλευάσθη ὑπ' αὐτῶν ὡς παραδοξολόγος καὶ φαντασιολόγος. Ἐπὶ τέλους ἔτυχε καλλιτέρας ὑποδοχῆς παρὰ τῇ βασιλείᾳ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστίλιᾳ Ἰσαβέλλα, συζύγῳ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ.

Ἡ Ἰσαβέλλα ἔβλεπεν εἰς τὸν Κολόμβον τρία πλοῖα, ἑκατὸν εἰκοσι ἄνδρας καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα χρήματα, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Κολόμβον ἀρχιναύαρχον πασῶν τῶν νέων θαλασσῶν καὶ ἀντιδασιλέα πασῶν τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὥσας ἤθελεν ἀνακαλύψει, μὲ τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ δέκατον τῶν ἐξ αὐτῶν εἰσοδημάτων αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ.

Τῇ 21 Ἰουλίου 1492 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Πάλου ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος. Πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδος ἔφθασεν εἰς τὰς Καναρίους νήσους καὶ ἐκεῖθεν διηυθύνθη πρὸς δυσμὰς εἰς τὸ ἀγνωστον πέλαγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἔπλεον χωρὶς νὰ βλέπωσιν ἄλλο τι εἰμὴ τὸν ἀχανῆ πόντον καὶ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐφ' ὅσον προὔχουν εἰς τὸ ἄπειρον, φόβος καὶ ἀδημονία κατελάμβανε τὰ πληρώματα, τὰ ὅποια ἀπῆλθον νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄλλ' ὁ Κολόμβος διὰ τῆς φρονήσεως, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν θερμῶν παρακλήσεων κατώρθωσε νὰ κατανικήσῃ τὴν μικροψυχίαν τῶν συμπλωτῆρων του, οἵτινες ἐν τέλει εἶχον συνομόσει νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἐὰν δὲν ἤθελεν ἐπιστρέψῃ ὀπίσω.

Τέλος τῇ 20 Σεπτεμβρίου ἀντήχησεν ἡ φωνὴ «Γῆ, γῆ!». Προσῆγγισαν εἰς μίαν νῆσον τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος, τὴν Γουανχάνην. Ὁ Κολόμβος ἐξελθὼν εἰς τὴν παραλίαν ἐγονυπέτησε καὶ ἠὺχαρίστησε τὸν Θεόν, ὅστις τόσον καλῶς τὸν ὠδήγησε. Κατέλαβε

δὲ τὴν μικρὰν ἐκείνην νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Καστιλίας καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Σωτήρα. Οἱ ὀλίγοι κάτοι-
και τῆς νήσου ἐθεώρουν τοὺς ξένους ὡς πεσόντας ἐξ οὐρανοῦ καὶ
υπεδέχθησαν αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἐμπιστοσύνης.

Ἐκείθεν ὁ ἀτρόμητος ἀνὴρ ἐπλευσεν εἰς τὰ πρόσω καὶ ἀνεκά-
λυψε τὰς νήσους Κούβαν καὶ Ἀττην. Ἀφ' οὗ δὲ ἔδρυσεν ἐν Ἀττη
τὴν πρώτην εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου
ἔτυχε λαμπροτάτης υποδοχῆς.

Ὁ μεγαλόψυχος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ δεύτερον πλοῦν,
(1493—1496) κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας
καὶ τὴν Ἰαμαϊκὴν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον πλοῦν (1498—1500)
πλεύσας νοτιώτερον προσωρμίσθη εἰς τὴν νῆσον Τριάδα καὶ ἐκ
ταύτης ἀπέβη εἰς τὴν ἀπέναντι στερεὰν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς
παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀρενόκου.

Ἀλλὰ διὰ τὰς μεγάλας ταύτας ὑπηρεσίας ὁ μέγας ἀνὴρ ἀντὶ
εὐγνωμοσύνης ἔδρεψε μαύρην ἀχαριστίαν. Ἡ μεγάλη δόξα τοῦ
Κολόμβου ἐκίνησε τὸν φθόνον πολλῶν, οἵτινες διαφοροτρόπως διέ-
βαλλον αὐτόν· φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος
δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὸ αἶσθημα τῆς ζηλοτυπίας. Ὅτε δὲ ὁ
Κολόμβος ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς ἐν Ἀττη τινὰς τῶν
Ἰσπανῶν διὰ τὰς βιαιοπραγίας αὐτῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων, οἱ
ἐχθροὶ τοῦ διέβαλον αὐτὸν εἰς τὸν Φερδινάνδον ὡς αὐθαίρετον καὶ
ὡς τύραννον. Ὁ Φερδινάνδος, δοὺς πίστιν εἰς τὰς διαβολάς, ἐπεμ-
ψεν εἰς Ἀττην ὡς τοποτηρητὴν τὸν Βοθαδύλλαν, ἄνδρα ἐμπαθεῖ-
καὶ ἀσυνείδητον. Οὗτος δὲ συλλαβὼν τὸν Κολόμβον ἀπέστειλεν εἰς
Ἰσπανίαν δέσμιον ὡς ἂν ἦτο κακοῦργός τις. Καὶ ἠθωφώθη μὲν ὁ
μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἀλλ' αἱ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν
ἐτηρήθησαν.

Ὁ ἀκατάπονητος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν τῇ
1502—1504, καθ' ὃν διήρπασε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας
καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὀνομαθείσης Κολομβίας. Ἀλλὰ ταλαιπωρηθεὶς
ὑπὸ τρικυμιῶν ἐπανήλθεν εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπέ-

θανε, καταβληθεὶς ὑπὸ λύπης διὰ τὰς γενομένας πρὸς αὐτὸν ἀδικίας. Κατὰ παραγγελίαν τοῦ δ' ἐτάφη μετὰ τῶν ἀλύσεων, μεθ' ὧν ἦχθη δέσμιος ἐξ Ἀττικῆς. Τῷ 1795 ὁ νεκρὸς τοῦ μετηνέχθη εἰς Ἀττικὴν καὶ ἔπειτα εἰς Κούβαν καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀδάνας, πρωτεύουσας αὐτῆς.

Ἡ ἀχαριστία κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς νέος κόσμος δὲν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός του Κολομβία, ἀλλ' Ἀμερικὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἀμερικού Βεσπούκη, ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὸν νέον κόσμον πρῶτος ἐδημοσίευσεν τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ.

§ 16. Περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατακτήσεις τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ.

Μετὰ τὸν Κολόμβον πολλοὶ τολμηροὶ καὶ ριψοκίνδυνοὶ ἄνδρες ὤρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Πρῶτος ὁ Ἰσπανὸς Βαλβόας, διαπεράσας τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, ἀνεκάλυψε τῷ 1513 τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Μετ' αὐτὸν ὁ Πορτογάλλος Μαγελλᾶνος ἐπεχείρησε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς. Ἀναχωρήσας ἐξ Ἰσπανίας τῷ 1519 διήλθε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα Μαγελλανικὸν πορθμὸν μεταξὺ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἐπλευσε τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν καὶ τῷ 1521 ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππῖνας νήσους. Ἐκεῖ ἐφονεύθη μαχόμενος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς, ὁ δὲ πλοίαρχος αὐτοῦ Δελκᾶνος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, διήλθε τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ μετὰ θαλασσοπορίαν χιλίων ἑκατὸν εἴκοσι τεσσάρων ἡμερῶν ἐφθασεν εἰς Ἰσπανίαν.

Ἐν ἔτει 1519 ὁ τολμηρὸς Ἰσπανὸς Κορτέσιος μετὰ ἐπτακοσίων ἀνδρῶν, δέκα ὀκτὼ ἵππων καὶ δέκα τηλεβόλων κατέλαβε τὸ Μεξικόν, ὅπερ ἦτο τὸ σπουδαιότατον καὶ τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ νέου κόσμου. Μετὰ ταῦτα προὐχώρησε μέχρι τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Καλιφορνίας καὶ κατέλαβεν αὐτάς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα οἱ Ἰσπανοὶ Πιζᾶρρος καὶ Ἀλμάγρος ἐκυ-
Ἑλλ. ἱστ. Ν. Βραχνοῦ Γ'. τάξ. Ἑλλ. Σχολ. 3

ρίευσαν ὁ μὲν πρῶτος τὴν χρυσοφόρον Περουϊαν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν Χιλὴν. οἱ Ἰσπανοὶ καὶ διὰ τῶν περαιτέρω κατακτήσεων ἐγένοντο κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς.

Μετὰ τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τοὺς Πορτογάλλους οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς Ἰδρυσιν ἀποικίων ἐπὶ τοῦ νέου κόσμου. Οὕτως οἱ Γάλλοι ἀνεκάλυψαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ· οἱ Ἀγγλοὶ ἀπέκτισαν τὴν Βιργινίαν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, βραδύτερον δὲ ἀπᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν.

Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν.

§ 17. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις. —

α.) Ἐν Γερμανίᾳ. — Δοῦθηρος.

Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου παντοειδῆς καταχρήσεις ἐτελοῦντο ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὁ δὲ κλήρος εἶχε περιπέσῃ εἰς τὴν ἐσχάτην ἐξαχρεώσιν καὶ διαφθοράν. Πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἄνδρες, διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, ἐξάνεστησαν κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραφῶν ἐπεδίωξαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου, ἀλλ' ἀπέτυχον. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀκόλαστος βίος παπῶν τινων ἐπέτεινε τὴν γενικὴν δυσἀρέσκειαν. Δὲν ἐχρειάζετο εἰμὴ μικρὰ ἀφορμὴ, ἵνα ἡ δυσἀρέσκεια αὕτη ἐκραγῇ εἰς ἐπανάστασιν, καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην παρέσχεν ὁ πάπας Λέων Γ'.

Ὁ πάπας Λέων Γ', ἵνα ἐπαρκῇ εἰς τὰς μεγάλας καὶ πολυειδῆς ἀνάγκας τοῦ ἀκόλαστου βίου του, ἐχορήγει ἐπὶ χρηματικῇ πληρωμῇ συγχώρησιν ἤτοι ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τὸ δ' ἐμπόριον τοῦτο ἐν Γερμανίᾳ εἶχεν ἀναθέσῃ εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μογουντίας Ἀλβέρτον, ὅστις δὲν ἦτο κατώτερος τοῦ πάπα κατὰ τὴν διαφθοράν. Ὁ Ἀλβέρτος ἀνέθηκε πάλιν τὴν ἱεροκαπηλείαν ταύτην εἰς τὸν

μοναχόν Τεζέλον. Ουτός δὲ περιερχόμενος τὰς πόλεις τῆς Σαξονίας ἐξήσκει μετ' ἀνηκούστου ἀναιδεΐας καὶ ἀσεβείας τὸ βδελυρὸν τοῦτο ἐμπόριον.

Τότε ἕτερος μοναχός, ὁ Μαρτίνος Λούθηρος, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης, ἀντεπεξῆλθε δημοσίᾳ κατὰ τῶν τελουμένων καταchrήσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐσθελίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἁμωνοῦ τὴν πώλησιν τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἐν γένει ἐπατέθη δριμύτατος κατὰ τῆς δικφθοράς τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀπεριόριστου ἐξουσίας τοῦ πάπα. Τὴν δὲ παραμονὴν τῶν ἁγίων Πάντων τοῦ 1517 ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Βιττεμβέργης ἐνενήκοντα πέντε θέσεις, ἧτοι ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, δι' ὧν ἤλεγχε πικρῶς πλείστας καταchrήσεις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὴν περὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν παπικὴν διδασκαλίαν, προσεκάλει δὲ πάντα βουλόμενον εἰς οἵανδήποτε συζήτησιν περὶ αὐτῶν.

Ὁ πάπας μαθὼν ταῦτα προσεκάλεσεν εἰς Ῥώμην τὸν Λούθηρον, ἵνα ἀπολογηθῇ ἐνώπιόν του, καὶ, ἐπειδὴ ὁ Λούθηρος ἠρνήθη νὰ μεταβῇ, ἐξεσφενδόνησε κατ' αὐτοῦ φοβερὸν ἀφορισμόν. Ἀλλὰ τότε ὁ Λούθηρος προέβη εἰς τολμηρὸν διάδημα· ἔρριψε δηλαδὴ εἰς τὰς φλόγας δημοσίᾳ τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον τοῦ πάπα.

Τῷ 1521 συγκροτηθείσης ἐν Βορματία συνόδου ἐκ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, προσήλθεν ὁ Λούθηρος καὶ υπερέσπισε μετὰ παρρησίας τὰς ἀρχάς του.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ἦτο ἐν συνόψει ἡ ἐξῆς. « Μόνη ἡ Ἀγία Γραφή εἶνε ἡ γνήσια πηγὴ πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε διαδεδομένη εἰς τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ θεία λειτουργία νὰ τελεῖται εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὴν λατινικὴν, ἥτις εἶνε ἀκατάληπτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναστικὸς βίος νὰ καταργηθῶσι. Καὶ τέλος νὰ καταργηθῇ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκότων ».

Ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων ὁ Λουθήρος παρεδέχετο μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέρριπτεν ὡς περιττά.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, διηκολύνη δὲ μεγάλως τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν, γενομένη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου. Πανταχοῦ, ὅπου εἰσήγето ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα μετερρυθμίζοντο ἐκ θεμελίων, ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λατρείᾳ ἀντικαθίστατο διὰ τῆς γερμανικῆς, τὰ μοναστήρια κατηργοῦντο καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο· προσέτι δὲ καὶ ἡ ἀγαμία τῶν κληρικῶν ἀπεκηρύττετο.

Οἱ καθολικοὶ ἡγγεμόνες, φοβούμενοι τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου, συνησπίσθησαν κατὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, συήργησαν δὲ νὰ συγκροτηθῇ σύνοδος ἐν Σπείρᾳ τῇ 1529 πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, δι' ἧς ἡμποδίζετο ἡ περαιτέρω ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ἥτις κατεδίκασε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς στασιμότητα, διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως οἱ Λουθηρανοί, ἐξ οὗ καὶ διομορτυρόμενοι (*protestants*) ἐκλήθησαν· συήψαν δὲ καὶ αὐτοὶ συμμαχίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεώς των καὶ τῶν δικαιωμάτων των. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) οἱ Λουθηρανοὶ θέλοντες νὰ δεῖξωσιν ὅτι ἐπεθύμουν μόνον τὴν κατάπαυσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ πάπα καὶ τοῦ κλήρου, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς θρησκείας, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐν Αὐγούστη συνελθοῦσαν σύνοδον τὴν «ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των», ἥτις ἔνεκα τούτου ὠνομάσθη «Αὐγουσταία ὁμολογία» καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἐκτοτε ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμις τοῦ Λουθήρου ἐξηπλώθη καὶ εἰς ἄλλας γερμανικὰς χώρας. Βραδύτερον δὲ διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης (1648) ἐπετράπη εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους ν' ἀσχωσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των καὶ νὰ ἔχωσιν ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς τοὺς καθολικοὺς.

β'.) Ἐν Ἑλβετία.—Ζβίγγλιος—Καλβίνος.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου ἐξανέστη κατὰ τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταχρήσεων ὁ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας ἱεροκῆρυξ Ζβίγγλιος, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐπεδίωξε διὰ τῆς διδασκαλίας του ὅχι μόνον τὸν καθαρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πάσης καταχρήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ βίου. Φρονῶν δὲ ὅτι πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπορρέει ἐκ τῆς κοινότητος, ἐν συνεννόησει μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐκλεχθέντος «Μεγάλου Συμβουλίου» προέβη εἰς πλήρη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπομακρύνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, σταυροὺς, λαμπάδας, βωμοὺς καὶ μουσικὰ ὄργανα.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβίγγλιου ἀνεφάνη ἐν Γενεύῃ ἕτερος μεταρρυθμιστής, ὁ Ἰωάννης Καλβίνος. Ὁ Καλβίνος καθ' ὅλον τὸν βίον ἐπέδειξεν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα, κηρύττων, συζητῶν, συμβουλευὼν, συγγράφων καὶ διδάσκων. Ἠγωνίσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα, παρέχων αὐτὸς τὸ παράδειγμα βίου ἀπλοῦ καὶ ἡθους αὐστηροῦ. Ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ διέτασσε μεγίστην ἀπλότητα. Ὅπως ὁ Ζβίγγλιος, οὕτω καὶ ὁ Καλβίνος ἐξέβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα κόσμον καὶ περιώρισε τὴν λατρείαν εἰς προσευχὴν, κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, οὐδεμίαν δὲ ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἐορτὴν παρεδέχετο πλὴν τῆς Κυριακῆς, ἣτις ἐωρτάζετο αὐστηρῶς. Τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλβίνος ἀνέθετεν εἰς πρεσβυτέριον, αποτελούμενον κληρικῶν καὶ πρεσβυτέρων, τοὺς δὲ ἱερεῖς ἐξέλεγον αἱ κοινότητες.

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Οὐγγαρίαν καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

§ 18. Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπέταξαν καὶ πᾶσαν τὴν κυρίως Ἑλλάδα, καὶ οὕτως ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἀπασα ἡ χώρα περιήλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ κατακτητοῦ. Τὰ ὠραιότερα καὶ εὐφορώτερα τῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα ἔκειντο εἰς τὰ πεδινὰ μέρη, διεμοίρασεν ὁ Μωάμεθ εἰς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, οἵτινες δραστηρίως συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας, καὶ εἰς δικκεκριμένους Τούρκους, οἵτινες συνήθως ἐλέγοντο ἀγάδες. Ἀλλὰ παρεχώρησεν εἰς τὰ τζαμιά, καὶ τὰ τοιαῦτα κτήματα ἐκαλοῦντο βακούφια. Μόνον τὰ ὄρεινὰ μέρη ἀφέθησαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ καλλιεργῶσιν αὐτὰ καὶ νὰ πληρώνωσιν ὡς φόρον τὸ πέμπτον τῶν εἰσοδημάτων.

Ἀπαντες οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας των ὑπεβλήθησαν εἰς κεφαλικὸν φόρον, τὸ λεγόμενον χοράτσι, δι' οὗ ἐξηγόραζον κατ' ἔτος τὴν ζωὴν των.

Ἀλλὰ πολὺ φοβερώτερος ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, τὸ κοινῶς καλούμενον παιδομάζωμα. Ὁ φόρος οὗτος, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ὀρχάν (1329). Ἐκτανόνισθη δ' ὅμως ὀριστικῶς ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β' καὶ ἐπεβλήθη εἰς ὅλας τὰς ὑποτεταγμένας χώρας. Κατ' ἔτος ἀπεσπῶντο ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν μητέρων χιλιάδες Ἑλληνοπαίδων, ἡλικίας ἐπτὰ ἐτῶν καὶ ἄνω οἵτινες ἐξισλαμίζοντο, καὶ, μέχρις οὗ δυνηθῶσι νὰ φέρωσιν ὄπλο, ἡσχοῦντο εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ σκληραγωγίαν, καὶ πρὸ πάντων

υπεβάλλοντο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Οἱ παῖδες οὗτοι ἐλησμόνουν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ πατρίδα καὶ θρησκείαν, ἔζων δὲ μόνον διὰ τὸν σουλτάνον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς πατέρα των. Ὁ γάμος ἦτο ἀπηγορευμένος εἰς αὐτοὺς καὶ οἶκον εἶχον τὸν στρατῶνα. Ὅτε δὲ ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν νὰ δύνανται νὰ φέρωσιν ὅπλα, κατετάσσοντο εἰς τὰ φοβερά καὶ τρομερά τάγματα τῶν γενιτσάρων.

Ὑπολογίζεται ὅτι μέχρι τοῦ 1826, ὅτε κατηργήθησαν τὰ τάγματα ταῦτα, ἠρπάγησαν καὶ ἐξισλαμίσθησαν πλέον τῶν πεντακοσίων χιλιάδων Ἑλληνοπαίδων.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα παντοειδῆ καὶ ἀπερίγραπτα δεινὰ ὑφίσταντο οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ὑποδουλώσεως. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος Τούρκου. Τίποτε δὲν ἐπροστάτευεν αὐτοὺς. Τὸ προτιμότερον ἦτο ν' ἀποκρύπτωσι πᾶν ὅ,τι πολύτιμον καὶ ὠραῖον εἶχον. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον τὰς εὐκάρπους καὶ πλουσίας χώρας καὶ ἀπεσύροντο εἰς ἐρήμους καὶ ἀκάρπους, ὅπου ζῶντες ἀφανῶς ἡδύναντο ν' ἀποφύγωσι τὸ φθονερὸν βλέμμα τοῦ κυριάρχου Τούρκου.

§ 19. Ὁργάνωσις τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ. — Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων. — Κοινότητες.

Ἀλλὰ παρ' ὅλα τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν ἀγρίων κατακτητῶν, ἔλαβον κατὰ θείαν οἰκονομίαν καὶ προνομίαν τινα παρὰ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β', τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῇ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ ὑποδουλωθέντος ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα. Τοῦτο βεβαίως ἔπραξεν ἐκ πολιτικοῦ συμφέροντος. Ἐβλεπεν ὁ Μωάμεθ ὅτι συνέφερον εἰς τὸν ἰσλαμισμόν ἡ ἀδιαφορία τῆς Δύσεως πρὸς τὴν τύχην

τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἡ ἀδιαφορία αὕτη προήρχετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν ἐφρόντισεν ὁ Μωάμεθ ὄχι μόνον νὰ παρατείνῃ τὸ ὑφιστάμενον σχίσμα, χορηγῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐρύνη αὐτὸ εἰς βαθεῖαν ἄβυσσον. Πρὸς τοῦτο ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεώργιον Σχολάριον τὸν μετονομασθέντα Γεννάδιον, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις ἐπιμόνως ἀντίστατο εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

Ὁ Μωάμεθ ἀνεγνώρισε τὸν πατριάρχην ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων, ἥτοι ἐθνάρχην. Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ κλήρου. Τῷ ἔδωκε προσέτι τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ διὰ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν πάσας τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφοράς. Ἀπῆλλαξε δὲ πάσης φορολογίας τὸν ἀνώτερον κλῆρον.

Οὕτω τὸ καταπεσὸν πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου διεδέχθη τὸ κράτος τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Νέα πολιτεία καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ ἀρχιεποῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, τοῦ πατριάρχου καὶ ἐθνάρχου, συνήνωσε καὶ συνέδεσε τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλληνας. Ἡ μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὑπῆρξε τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἀνέζησεν ἡθικῶς ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, καὶ ἐν τῇ ἡθικῇ προσώπῳ τοῦ πατριάρχου ἡ ἀγιότης καὶ ἡ μεγαλειότης τοῦ ἀρχιεποῦ τῆς Ἐκκλησίας ἡνοῦτο μετὰ τὴν ἡθικὴν καὶ πολιτικὴν δύναμιν καὶ μετὰ τὸ κύρος τοῦ πρώτου ἀρχοντος τοῦ ἔθνους, ὅστις ἐξεπροσώπει τὴν ἐθνικὴν μεγαλειότητα.

Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ὁ Μωάμεθ ἔδειξε μεγάλην περίσκεψιν. Ἐχορήγησεν αὐτοδιοίκησιν τινα εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ ὄρεινὰ μέρη. Ἐκαστον

χωρίον καὶ ἐκάστη κωμόπολις ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, ἣ ἔχουσι ἰδίους ἀρχοντας Ἑλληνας. Εἰς πᾶν χωρίον προΐσταντο οἱ δημογέροντες καὶ εἰς πᾶσαν κωμόπολιν οἱ προεστώτες. Οἱ δημογέροντες καὶ οἱ προεστώτες ἐφρόντιζον περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν κοινοτικῶν φόρων, ἐπροστάτευον τοὺς κατοίκους ἀπὸ τῶν καταχρήσεων τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων καὶ ἐν γένει ἐφρόντιζον περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος.

§ 20. Φαναριῶται.

Ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἔνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ ἀδεξιότητος τῶν Ὀθωμανῶν ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προσλαμβάνῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἰδίαν καὶ διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους τοὺς εὐφυεῖς καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπιτηδεύουσ Ἑλληνας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αἱ διδόμεναι εἰς τοὺς Ἑλληνας θέσεις οὐδεμίαν εἶχον πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ σουλτᾶνοι ἔνεκα τῆς ὑπεροφίας των ἐφέροντο μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας, αἱ δὲ διπλωματικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἦσαν τόσον ἀπλᾶι, ὥστε καθίστατο ἀνεπαίσθητος ἡ ἔλλειψις διπλωματῶν διὰ τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ κράτους ὑποθέσεις.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἐκατονταετηρίδος, ὅποτε αἱ σχέσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους πρὸς τὴν Εὐρώπην κατέστησαν πολυπλοκώτεραι, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην διερμηνέων, οὐχὶ μηχανικῶς διερμηνευόντων τὰ ἐπίσημα πολιτικὰ ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ δυναμένων νὰ κατανοῶσι τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ νὰ διεξάγῃσι τὴν ἐξωτερικὴν ἀλληλογραφίαν. Οἱ τοιοῦτοι διερμηνεῖς ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐσποῦδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας διαφόρους γλώσσας, ὠνομάζοντο δὲ «μεγάλοι διερμηνεῖς». Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μεμυημένοι τὰ ἀπόρρητα τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ὠνομάζοντο καὶ «σύμβουλοι τοῦ κράτους» ἢ «ἐξ ἀπορρήτων».

Πρῶτος μέγας διερμηνεὺς ὑπῆρξεν ὁ Πανογιώτης Νικαίουσιος, ἐπιστημότατος δὲ πάντων τῶν διερμηνέων ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ πρεσβύτερος, ὅστις πρῶτος ἔλαβε τὴν προσωνομίαν τοῦ «ἐξ ἀπορρήτων».

Οὕτω διεμορφώθη κατὰ μικρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νέα τις τάξις ἐλληνικῆς ἀριστοκρατίας, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην ὠνομάζοντο Φαναριῶται ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατοικοῦν. Οἱ Φαναριῶται, οἵτινες διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν, ὑπερήσπιζον πολλὰ καὶ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει.

Πολλοὶ Φαναριῶται ἐκ τῶν διαπρεψάντων ἐν τῇ ὀθωμανικῇ ὑπηρεσίᾳ διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὑπὸ τοὺς ἡγεμόνας δὲ τούτους ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὰς εἰρημένους ἡγεμονίας κατέστη ἡ ἐλληνικὴ, τὸ δὲ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον ἐγένοντο ἀληθῆ κέντρα ἐλληνισμοῦ καὶ αἱ χῶραι ἐκείναι, αἵτινες ἦσαν μᾶλλον ἐλληνικαί, ὑπῆρξαν ἐν τῶν ὀρμητηρίων τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.

§ 21. Παιδεῖα τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πάντες σχεδὸν οἱ λόγοι καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀπῆλθον, ὥς εἵπομεν, εἰς ξένας χώρας τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης, ἐπὶ διακόσια δὲ περίπου ἔτη ἐπεκράτει ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι πνευματικὸν σκότος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τουρκικὴ κυβερνησις ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὴν σύστασιν ἐλληνικῶν σχολείων, ἡ ἐλληνικὴ παιδεῖα περιωρίσθη εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας· ὥς διδάσκαλοι δ' ἐχρησίμευον μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς, οἵτινες ἐδίδασκον τοὺς Ἑλληνόπαιδας τὰ στοιχειώδη γράμματα εἰς τὰς μονὰς καὶ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωσιν ὅψιν. Ἡ τουρκικὴ κυβερνησις ἐνόμιζε

συμφέρον νὰ φέρηται ἡπιώτερον πρὸς τοὺς βασιάδες. Οὕτω δὲ κατ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ συνιστῶνται εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς ἐλληνικῆς χώρας ἀνώτερα ἐλληνικὰ σχολεῖα, ἅτινα διέχεον τὰ νάματα τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ ἐνίσχυσον καὶ ἐφώτιζον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἀνώτερα σχολεῖα συνεστήθησαν ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Πάτρῃ, ἐν Δημητσάνῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἐδίδαξαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοὶ ἄνδρες, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας των ὄχι μόνον τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν ἀνεξωπύρηνσαν, ἀλλὰ καὶ ἀνέπτυσσον τὸν νοῦν τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ ἐθέρμαινον τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ὠνομάσθησαν οἱ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλοι τοῦ γένους· τοιοῦτοι ἦσαν ὁ πολυμαθέστατος Εὐγένιος Βούλγαρις ὁ Βάμβας, ὁ Κούμης, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος καὶ πλείστοι ἄλλοι. Ἐπιφανέστατος δὲ πάντων ἦτο ὁ ἐκ Χίου Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

§ 22. Κλέφται καὶ ἀρματολοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, μὴ ὑπομένοντες τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἐγκατέλειπον οἰκίαν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς, κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐκεῖ ἔζων βίον ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον· κατερχόμενοι δ' ἐκ τῶν ὀρέων ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δεσποζόντων Τούρκων καὶ διὰ μικροπολέμων ἡμύναντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας. Οἱ τοιοῦτοι Ἕλληνες ἐκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ κλέφται. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ γλώσσῃ, τῇ ποιήσει καὶ τῇ ἐθνικῇ συνείδησει τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπέβη συνώνυμον τῷ τουρκομάχῳ, ἥρῳι τῶν ὀρέων.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, μὴ δυναμένη ἄλλως νὰ καθυποτάξῃ τοὺς κλέφτας καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν ἐξ αὐτῶν πολέμων, ἀπεφάσισε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων μαχητῶν ἄλλους Ἕλλη-

νας. Ὅθεν εἰς πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρεψε τὴν ὀπλοφορίαν καὶ κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν ἑνοπλὰ τάγματα, καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὰ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ τὴν φρουράν καὶ ἰδίως τὴν φυλακὴν τῶν μεταξὺ ὁρέων στενοποριῶν. Οἱ νέοι οὗτοι στρατιωτικοὶ φρουροὶ τῶν ὀρεινῶν διαμερισμάτων ἐκαλοῦντο ἄρματωλοι καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν καπετᾶνοι, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσματα ἄρματολίκια.

Οἱ ἄρματωλοι ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου θέσεώς των ἐν τῇ κράτει ἦσαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι πρὸς τοὺς κλέφτας. Ἀλλ' ὑπεράνω τῆς ἐπισήμου ταύτης θέσεως οἱ ἄρματωλοι καὶ οἱ κλέφται ἡνοῦντο πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει διὰ τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους μίσους καὶ διὰ τῆς κοινῆς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπης. Ὁ τοιοῦτος δεσμὸς αὐτῶν ἐνισχύετο ἔτι μᾶλλον ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου, ὃν ἀμφότεροι διῆγον, καὶ ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν φρονημάτων ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐνεπνεόοντο. Ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ ἄρματωλοι καὶ οἱ κλέφται, καὶ πρὸ πάντων οἱ κλέφται, ἐθεωροῦντο ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ἰδέας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ὡς πρόμαχοι τῆς ἐνόπλου προστασίας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἀμύνης κατὰ τῆς τυραννίας. Διὰ τοῦτο οἱ ἄρματωλοι καὶ οἱ κλέφται ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ σύμμαχοι μεταξὺ των καὶ οὐχὶ σπανίως ἀντήλλασσον τὰς θέσεις των πρὸς ἀλλήλους.

Οἱ κλέφται οὐδέποτε κατεδέχοντο νὰ ἔλθωσιν εἰς συμβιβασμὸν τινα πρὸς τοὺς Τούρκους. Εἰς τοὺς κατ' αὐτῶν πολέμους των προὔτιμων νὰ φρονευθῶσι παρὰ νὰ συλληφθῶσι ζῶντες. Συλλαμβανόμενοι ὑφίσταντο φρικώδη βασανιστήρια· ἐθραύοντο τὰ μέλη των διὰ σφύρας ἢ ἐξεδέροντο ζῶντες ἢ ἀνεσκολοπιζόντο. Ἀλλὰ πάντα τὰ μαρτύρια ὑφίσταντο μετ' ἀπιστεῦτου καρτεροφυχίας. Δὲν ἐδάκρυον, δὲν ἐστέναζον, δὲν ἐπρόφερον λέξιν εἰ μὴ διὰ νὰ ὑδρίσωσι τοὺς δημίους των.

Οἱ κλέφται καὶ οἱ ἄρματωλοι ἔχουσι μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ δουλεύοντος ἑλληνισμοῦ. Αὐτοὶ ἀπετέλουν τὴν ὅλην πολεμικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν τοῦ ἔθνους, τὸ ὅποσον κατὰ

βάθος διετέλει ἐν διηγεκεί ἐπαναστάσει. Αὐτοὶ ἀπετέλεσαν καὶ τὸν πυρῆνα καὶ τὴν ὕλην σχεδὸν κατὰ ξηρὰν ἐνοπλον δύναμιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐν τῷ μεγάλῳ ἀγῶνι. Καὶ ὑπὸ ἡθικὴν ἔποψιν οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἐπενήργησαν σπουδαίως ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Ὁ βίος τῶν κλεφτῶν, οἱ ἥρωϊκοὶ αὐτῶν μικροπόλεμοι, ἡ ἐν αὐτοῖς παριστανομένη εἰκὼν τῶν ὑπερμάχων τῆς ἐλευθερίας, τὰ ἄσματα τοῦ λαοῦ, τὰ ὅποια ἐξύμνουν τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν κλεφτῶν καὶ διηγούντο τὰς διαφόρους περιπετείας τοῦ ἥρωϊκοῦ βίου αὐτῶν, πάντα ταῦτα ἔτρεφον καὶ ἐξήγειρον τὸ πολεμικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ, καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν διετήρουν ζωηρὰς τὰς ἀναμνήσεις τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ πατρίδος ἀγώνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνέπτυσσον ἐν τῷ λαῷ τὴν πολεμικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀγωγὴν.

§ 23. *Ῥήγας ὁ Φεραῖος καὶ ὁ Κοραῆς ὡς πρόδρομοι τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως.*

α'.) *Ῥήγας ὁ Φεραῖος.*— Ἡ ζωηροτέρα μαρτυρία τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις ἤρχισε νὰ γεννᾶται μεταξὺ τῆς μᾶλλον πεφωτισμένης μερίδος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, εἶνε ὁ *Ῥήγας ὁ Φεραῖος*. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Βελεστίνῳ, ταῖς ἀρχαίαις Φεραῖς τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸ 1757. Ἀφ' οὗ ἐπεράτωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ ἐν Ζαγορᾷ ἐλληνικὸν σχολεῖον, ἐγένετο κατόπιν διδάσκαλος εἰς ἄλλο χωρίον, τοῦ Πηλίου, τὸν Κισσόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, μετέδῃ εἰς Βουκουρέστιον τῆς Βλαχίας, καὶ ἐκεῖ ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα καὶ ἔμαθε ξένας γλώσσας, ταχέως δὲ διεφημίσθη ὡς λόγιος. Δι' οὗ καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Νικόλαος Μαυρογένης προσέλαβεν αὐτὸν ὡς γραμματέα.

Μετὰ τρία ἔτη (1789) ἐξερράγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣτις διεκήρυττεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη ἐνεποίησεν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ *Ῥήγα* ἐντύπωσιν ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην, ἣν εἶχεν ἐμποιήσει τὸ πάλαι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου. Ἐκτοτε ὁ *Ῥήγας* οὐδὲν ἄλλα

ἐσυλλογίζετο εἰμὴ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος καὶ πρὸς τοῦτο διηγεσκόως εἰργάζετο.

Ὁ Μαυρογένης μετὰ τινα χρόνον καθηρέθη τῆς ἀρχῆς, ὃ δὲ Ῥήγας διέμεινεν ἔκτοτε ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς ἰδιώτης. Ὅτε ἀκόμη ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους ὁ Ῥήγας εἶχε συνδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας μὲ τὸν πασσᾶν τοῦ Βιδινίου Πασθάνογλου, τοῦ ὁποίου ἔσωσε καὶ τὴν ζωὴν, ὅτε διατάχθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένους ἡ σύλληψις καὶ ἡ αὐστηρὰ αὐτοῦ τιμωρία. Εἰς τὸν Πασθάνογλου τοῦτον ὁ Ῥήγας ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν οὗτος προθύμως ὑπεσχέθη. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων. Ταύτης ἔμελλε νὰ προηγηθῇ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πασθάνογλου κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Ὁ Ῥήγας συνενοήθη περὶ τοῦ σχεδίου του μετὰ διαφόρων κλεφτῶν, ἀρματωλῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προκρίτων, καὶ κατήρτισε μάλιστα καὶ μυστικὴν ἑταιρείαν. Ἵνα δὲ ἀνάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἐνθουσιασμόν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, συνέθεσε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ψαλλόμενα εἰς τὰς συναστροφάς καὶ τὰ συμπόσια διήγειρον καὶ συνεχίνουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Κάλιστον τῶν ποιημάτων τοῦ Ῥήγα εἶνε ὁ θούριος.

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν ἔστ' ἀ στενὰ
μονάχοι ἴσ' ἀν λεοντάρια ἔστ' αἱ βράχαις, ἔστ' ἀ βουνά·
σπηλιαῖς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμεν τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαδιὰ ;
Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαδιὰ καὶ φυλακὴ.

Προσέτι δὲ ὁ Ῥήγας, ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ὁμογενῶν συνέταξε καὶ Χάρταν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσιν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνέγραψε καὶ Νέαν Πολιτικὴν Διοίκησιν καὶ

ἄλλα συγγράμματα ὠφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος. Τῷ 1796 ὁ Ῥήγας μετέβη εἰς Βιέννην. Αὐτὴν ἐξελέξεν ὡς ἔδραν τῶν ἐνεργειῶν του καὶ ἐν αὐτῇ ἦσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ὁμογενεῖς ἔμποροι καὶ νέοι σπουδασταί. Ἐν Βιέννῃ ἐξετύπωσε τὴν Χάρταν, τὰ διάφορα συγγράμματά του καὶ τὰ ποιήματα, ἀντίτυπα δὲ τούτων ἐξαπέστειλεν ἀπανταχοῦ, ὅπου ἔπαλλον ἐλληνικαὶ καρδίαι.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν διὰ τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων καὶ τῆς Χάρτας τοῦ Ῥήγας εἶχεν ἐξαφθῇ τὸ φρόνημα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἔκρινεν ὁ Ῥήγας ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς ἐνεργείας. Ὅθεν ἐξέδωκεν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἦτις μετὰ προφυλάξεως ἤρχισε νὰ διαδίδεται εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Ἀφ' οὗ δὲ πλέον θεωρεῖ τὰ πάντα ἔτοιμα ὁ Ῥήγας, κατήλθεν ἐκ τῆς Βιέννης εἰς τὴν Τεργέστην, ὁπόθεν ἐσκόπει νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐν Πελοποννήσῳ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Μανιατῶν ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως, ἦτις κατὰ τὸ σχέδιόν του θὰ ἐπεξετείνετο εἰς τὴν Ἑπείρον, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Σπερεὰν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ μόλις ὁ Ῥήγας ἔφθασεν εἰς Τεργέστην, συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας καὶ ἀπεστάλη εἰς Βιέννην μετὰ ἑπτὰ ἄλλων συντρόφων του. Παρὰδοθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν τουρκικὴν πρεσβεῖαν μετηνέχθη εἰς Βελιγράδιον, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ Τούρκου πασσᾶ τοῦ Βελιγραδίου ἐστραγγαλίσθη μετὰ τῶν συντρόφων του (1798), Ἀποθνήσκων ὁ Ῥήγας εἶπεν « Ἐγὼ ἔσπειρα ἀρκετὸν σπόρον, τὸ δὲ ἔθνος μου πολὺ ταχέως θὰ θερίσῃ τὸν γλυκὺν καρπὸν ». Καὶ ἐλάλησεν ἀληθὺς ὡς προφῆτης.

β'.) Κοραΐς. — Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς ἦτο Χῖος τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη δ' ἐν Σμύρνῃ καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Εὐφυΐα καὶ κρίσις καὶ μνήμη ἐξαίρετος καὶ φιλομάθεια ἀπληστος διέκρινε τὸν Κοραῖν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τῷ 1782 μετέβη εἰς Μομπελιέ τῆς Γαλλίας, ὅπου μετὰ ἑξαετῆς σπουδᾶς ἀνηγορεύ-

θη διδάκτωρ τῆς ἱατρικῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν καθηγητῶν του. Ἐκ δὲ τοῦ Μομπελιᾶ μετέβη τῷ 1788 εἰς Παρισίους, ὅπου διέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου. Ἡ μετ' ὀλίγον ἐκτραγεῖσα μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εὐαίσθητον καὶ μεγαλόφρονα ψυχὴν τοῦ Κοραΐ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ συνηθάνθη οὗτος τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν τοῦ ἔθνους του, ὥστε ὡς σκοπὸν τοῦ βίου ἔταξε νὰ ἐργασθῇ ἔνθεν μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς, ἔνθεν δὲ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Εἰδήμων ὢν πολλῶν ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων δεινὸς ἑλληνιστὴς καὶ κριτικὸς, ἐπεχείρησε τὸ μέγα καὶ δυσχερὲς ἔργον τῆς διορθώσεως τῆς γραφομένης ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς ξενικοῦ στοιχείου καὶ διὰ τῆς προσλήψεως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παντὸς ἑλλείποντος. Οὕτω δ' ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν διαμορφωτὴς τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις ἔκτοτε διαπλασσομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραΐ κατέστη ὄργανον ἐπιτήδειον πρὸς ἐκδήλωσιν πάσης ἐννοίας καὶ παντὸς αἰσθήματος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας. Ὁ Κοραΐς διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του ἀπέβη ὁ ὕπατος τῶν διδασκάλων τοῦ γένους. Οἱ Ζωσιμάδαι, πλουσίᾳ οἰκογένεια ἐξ Ἰωαννίνων, ἀνέθεσαν εἰς τὸν Κοραΐν νὰ ἐκδώσῃ ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις ἔσους Ἑλληνας συγγραφεῖς θεώρει χρησίμους διὰ τὸ ἔθνος. Οὕτως ὁ Κοραΐς ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς γλώσσης τῆς. Διὰ δὲ τῶν Προλεγομένων του εἰς τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς τῶν ἄλλων διατριβῶν του καὶ τῶν Αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, ἐν τοῖς ὁποίοις διαλάμπει θερμὴ φιλοπατρία καὶ πεποίθησις εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁ Κοραΐς ὄχι μόνον ἐθέρμαινε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων, παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, ἀλλὰ καὶ τοὺς Εὐρωπαίους διεφώτιζε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ διήγειρε τὴν

συμπάθειον αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐν τῷ δὲ διὰ τῆς καθόλου πνευματικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀπέδλεπεν ὁ Κοράης εἰς τὴν πνευματικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους. Ἐξ ἄλλου μέρους ἐζήτησε νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἀμεσώτερον ἐπὶ τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων ἀποκατάστασιν. Ὅθεν ἐξέδωκεν ἐκ Παρισίων τὸ Πολεμιστήριον σάλπισμα, ἐν τῷ ὁποίῳ λαλῶν πρὸς τοὺς Ἑλληνας διὰ γλώσσης πλήρους σοφῶν συμβουλῶν καὶ φλογερῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημάτων ἠγωνίζετο νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

§ 24. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ῥωσίας ἐπὶ τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων. — Οἱ Ῥωσοτουρκικοὶ πόλεμοι ἐν σχέσει πρὸς τὴν τύχην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλῶσσα διέσωσαν τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων ὑπαρξιν κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας. Οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινα θ' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Τὸ φιλελεύθερον δὲ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ὑπέθαλπε καὶ ἡ ἐμύδοξος Ῥωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου συνελαβε τὴν ἰδέαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἤρχισε νὰ περιποιῇ τοὺς Ἕλληνας. Πολλοὶ δ' Ἕλληνες μεταβαίνοντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατετάσσοντο εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμοὺς καὶ ἄλλας δὲ δημοσίας θέσεις ἐλάμβανον.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἡ Ῥωσία ὑπεκίνει πάντοτε εἰς ἐπαναστάσιν πάντας τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μάλιστα δὲ τοὺς Ἕλληνας. Ἐντεῦθεν ἐξεργράγησαν διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν τοπικὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεπνίγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Σπουδαιότερα τῶν ἐπαναστάσεων τούτων, τῶν γενομένων καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσίας, ἦτο ἡ τοῦ 1769, διενεργη-

θεῖσα κυρίως ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Παπάζωλη, ὅτ' ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας.

Ὁ Γρηγόριος Παπάζωλης, Ἕλλην λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῇ Ῥωσικῇ στρατῷ, τῇ συναινέσει τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσίας Αἰκατερίνης τῆς Β' περιήλθε τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Συνενοήθη δὲ μετὰ διαφόρων κληρικῶν, ἄρματολῶν καὶ προκρίτων, καὶ πρὸ πάντων μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ἰωάννου Μαυρομυχάλη καὶ μετὰ τοῦ πανισχύρου προεστώτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν ἑκατὸν χιλιάδας Ἑλλήνων, ἂν ἤρχετο εἰς βοήθειαν Ῥωσικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου.

Μετ' ὀλίγον μοῖρα Ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ κατέπλευσεν εἰς Οἶτυλον. Ἡ Ῥωσικὴ αὕτη βοήθεια ἦτο ἀναξία λόγου· καὶ ὅμως οἱ Μανιάται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Μαυρομυχάλην ἐπανεστάτησαν. Τὸ κίνημα ἐπεξετάθη ἀμέσως εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τινὰ μέρη τῆς Στερεᾶς. Καταφθάνει ἐν τῇ μεταξὺ καὶ ἑτέρα Ῥωσικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ, ὅστις ἦτο ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο κίνημα ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν Ῥώσων ἀρχηγῶν.

Ὁ σουλτάνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἐνήργησε μετὰ δραστηριότητος μεγάλης. Ἐπεμψε κατὰ τῆς Πελοποννήσου δεκαπέντε χιλιάδας μαχίμων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἐνίκησαν πανταχοῦ, διεσχόρπισαν τοὺς Ἕλληνας καὶ κατέπνιξαν τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτῶν κίνημα. Οἱ Ῥῶσοι τότε ἐγκατέλιπον τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπέπλευσαν, κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλου ἐκαυσαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν Τσεσμέν, μεταξὺ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Ἑλλάδος αἱ ἐπαναστατήσασαι ἑλληνικαὶ χώραι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων Τούρκων. Ἄλλ' ἢ χώρα, ἥτις ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, ὑπῆρξεν ἡ Πελοπόννησος. Αὕτη κατέστη κυριολεκτικῶς λεία τῶν ἁλβανικῶν σιφῶν. Ἐκ τοῦ θλου

πληθυσμοῦ ἀνερχομένου εἰς διακοσίας χιλιάδας, ἔμειναν μόνον ἑκατὸν χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ ἐθανατώθησαν ἢ ἀπεσώθησαν εἰς τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἢ κατέφυγον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ Ῥωσία συνωμολόγει μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐν Καϊναρτσῇ, χωρίῳ βουλγαρικῷ, εἰρήνην, ἐγκαταλείπουσα τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ὁ σουλτάνος ἐβουλεύθη ν' ἀφήσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς ἐν Πελοποννήσῳ, ἵνα ἐξολοθρεύσωσι τελείως τὴν ἐλληνικὴν φυλὴν. Εἰς τὸ φοινικὸν τοῦτο βούλευμα ἀνέστη ὁ ναύαρχος Χασάν πασσᾶς, παραστήσας ὅτι οὕτως ἡ Τουρκία ἤθελε στερηθῇ τοῦ χαρακτοῦ, προσέτι δὲ ἤθελον ἐκλίπη αἱ ἀναγκαϊόταται ἐργατικαὶ χεῖρες. Ἡ γνώμη τοῦ Χασάν ὑπερίσχυσε· δι' ὃ καὶ ἀπεστάλη αὐτός εἰς Πελοπόννησον μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως, ἵνα ἐκδιώξῃ ἐξ αὐτῆς τοὺς ἀγρίους Ἀλβανοὺς. Ὁ Χασάν τῇ συνδρομῇ τῶν κλεπτῶν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς αὐτὸς ἐπεκαλέσθη, ἀπῆλλαξε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης μάστιγος τῶν Ἀλβανῶν.

Ἡ Αἰκατερίνη Β' καὶ πόλιν ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐγκαταλίπη. Δι' ἐμπορικῆς συνθήκης, συνομολογηθείσης τῷ 1779 μετὰ τῇ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, ἐπετράπη εἰς τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα νὰ φέρωσι ῥωσικὴν σημαίαν. Τοῦτο συνετέλεσε σπουδαίοντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ. Ἐκτοτε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα τῆς Ἰδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ῥωσικῆς σημαίας διέπλεον ἀφόδως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῆς Κριμαίας μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ καὶ μετέφερον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διάφορα ἐμπορεύματα. Οὕτω δὲ θησαυρίζοντες κατεσκεύαζον μεγαλείτερα πλοῖα καὶ ὅδρους ἐμπορικὰ καταστήματα ἐν Λονδίνῳ, Μασσαλίᾳ, Τεργέστῃ, Ὁδησσῷ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἠγαναχάζοντο ν' ἀγωνίζονται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, οἵτινες ἐμάστιζον τὴν Μεσόγειον, ὥπλιζον τὰ πλοῖα τῶν διὰ πυροβόλων ὅπλων καὶ κανονίων· αἱ δὲ συχναὶ συμπλοκαὶ

μετὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πειρατῶν ἐξήσκουν τοὺς Ἕλληνας ναύτας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέμους. Οὕτω δὲ παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ἄνδρες διὰ τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνα.

Ἐπαναληφθέντος τοῦ μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας πολέμου τῇ 1788, ἡ Αἰκατερίνη Β' διὰ προκηρύξεως παρεκίνησεν εἰς νέαν ἐπανάστασιν τοὺς Ἕλληνας. Τότε ὁ ἐν τῇ ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελὼν Ἕλλην λοχαγὸς Λάμπρος Κατσώνης ἐξώπλισεν ἐν Τεργέστη τῇ ἀρωγῇ τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν στολίσκον ἐκ τριῶν πλοίων καὶ ἐξῆλθεν ὡς καταδρομεὺς εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Δίς κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον, ἐκυρίευσε πολλὰ ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ τουρκικὰ πλοῖα καὶ οὕτω κατήρτισε στόλον ἐκ δεκαπέντε πλοίων· κατέστη δὲ τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ.

Ἐν ἔτει 1790 ὁ Λάμπρος Κατσώνης, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον ἄρματωλὸν Ἀνδρῆτσον μετὰ πεντακοσίων παλληκαρίων, συνεκρότησε μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας τὴν σπουδαιότατην τῶν ναυμαχιῶν πρὸς τὸν τουρκικὸν στόλον, τὸν ὅποιον καὶ κατετρόπωσεν. Ἐπελθόντος δ' ὅμως τὴν ἐπιούσαν κατὰ τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερίνων, ὁ Λάμπρος περιεκυκλώθη καὶ ἡττήθη ἡρωικῶς ἀντιμαχόμενος. Μεταθὰς εἰς Μῆλον κατήρτισεν ἐντὸς ὀλίγου νέον στόλον. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς καταδρομὰς, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς Αἰκατερίνης νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λάμπρος δ' ὅμως δὲν ὑπήκουσε, καὶ ἐλθὼν μετὰ τοῦ γενναίου Ἀνδρῆτσου εἰς τὸ Ταΐναρον ὠχυρώθη ἐκεῖ καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῇται μετὰ τῶν Λακωνίων περὶ γενικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐκεῖ εὕρισκόμενοι προσεβλήθησαν ἰσχυρῶς ὑπὸ μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως τῶν Τούρκων· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔτυχον συνδρομῆς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ζαννέτου Γρηγοράκη, ἐγκατέλιπον τὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁ μὲν Λάμπρος ἔφυγεν εἰς Ἰθάκην καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἦλθεν εἰς Ῥωσίαν, ὅπου ἐτελεύτησεν. Ὁ δὲ Ἀνδρῆτσος

διέσχισεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀδιακόπως πολέμων κατὰ ἐξ χιλιάδων Τούρκων, οἵτινες κατεδίωκον αὐτόν. Φθάσας εἰς τὸ Ῥίον διεπεραιώθη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν. Ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἐνετικῆς κυβερνήσεως παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους, οὗτοι δὲ τὸν ἀπήγαγον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀφ' οὗ μυριοτρόπως τὸν ἐδασάνισεν, ἔπειτα τὸν ἐφό-νευσεν.

§ 25. Ἀλῆ πασσᾶς. — Σουλιῶται. — Ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ὑπῆρξεν εἰς τῶν θηριωδεστέρων τυράννων, διαπράξας τὰ φρικωδέστατα τῶν κακῶν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Κατήγετο οὗτος ἐκ Τεπελενίου τῆς Ἀλβανίας. Ἀφ' οὗ δὲ προηγουμένως διέπραξε πλεῖστα ὅσα κακουργήματα, κατῴρωσε τέλος δι' ἀπάτης νὰ γείνη πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Μετὰ ταῦτα διὰ διαφόρων μέσων, πολέμων, δολοφονιῶν, δηλητηριάσεων καὶ ἄλλων ὑπέταξε τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας, μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Λεβιάδειαν) καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν· εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὴν Θεσσαλίαν ὁλόκληρον. Ἐχων δὲ στρατὸν ἐκ δώδεκα χιλιάδων περίπου Ἀλβανῶν καὶ μέγαν πλοῦτον, τὸν ὅποιον διαρκῶς ἠϋξανε διὰ τῶν καταπίσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν, ἤρχε δύο ἑκατομμυρίων λαοῦ, ὅστις συνέκειτο ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Τούρκων. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ βόρειος Ἑλλάς ἔκυπτεν ὑπὸ τὸν αὐχένα τοῦ αἰμοχαροῦς τούτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, μόνον τὸ Σοῦλι ἔμενεν ἐλεύθερον.

Οἱ Σουλιῶται ὑπῆρξαν λαὸς κατ' ἐξοχὴν φιλελεύθερος καὶ ἀδάμαστος. Οὗτοι φεύγοντες τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων καὶ ἀποκρήμνων ὄρεων τῆς Κασσωπίας (Τσαμουριάς) ἐν Ἡπείρῳ. Κατ' ἀρχὰς ἔκτισαν τέσσαρα χωρία, βραδύτερον δ' ἕτερα ἑπτὰ. Ὡς πρωτεύον χωρίον ἐθεωρεῖτο τὸ Σοῦλι, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου πολλάκις ὠνομάζοντο ὅλα ἑμοῦ τὰ χωρία. Μετὰ τὸ Σοῦλι γνωστότερον χωρίον ἦτο ἡ Κιάφα.

Τὸ Σουλι ἐπροστάτευον οἱ κρημνώδεις βράχοι καὶ αἱ χαράδραι, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπροστάτευον αὐτὸ τὸ ἀρειμάνειον φρόνημα καὶ ὁ ἥρωϊσμός τῶν κατοίκων. Πᾶς Σουλιώτης ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἤρχιζε ν' ἀσκήται εἰς τὰ ὅπλα, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο. Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἀπαράλλακτος πρὸς τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, πλήρης στερήσεων καὶ κακουχιῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἄφινον πολλάκις τὴν βόσκαν καὶ ἤρπαζον τὸ καρποφύλλι καὶ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των.

§ 26. Πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου (1791).

Ὁ Ἀλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατείας του ἐλεύθερον τὸ ὑπερήφανον Σουλι. Ὅθεν ἀπεφάσισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Ἡ πρώτη ἐκστρατεία αὐτοῦ γενομένη τῇ 1791 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Οἱ Σουλιῶται καταλαβόντες τὰ στενά, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ὁ ἄλβανικὸς στρατὸς τοῦ Ἀλῆ, ἀπέκρουσαν αὐτὸν γενναίως, ἐν ᾧ αἱ Σουλιώτισσαι, ἡγουμένης τῆς Μόσχως τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα, ἔρριπτον ἐκ τῶν ὤψωμάτων πέτρας μεγάλας κατὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ προὔξενον εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθοράν. Ἐκ τῶν τρισχιλίων Ἀλβανῶν μόνον χίλιοι ἐσώθησαν τραπέντες εἰς φυγὴν.

§ 27. Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου (1792).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) ὁ Ἀλῆς ἡτοιμάσθη καὶ πάλιν νὰ προσβάλῃ τὸ Σουλι. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ φανερά, προσεποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς Ἠπείρου, καὶ ἐξήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτοὺς ἀμοιβήν.

Ὁ περίφημος ὁπλαρχηγὸς Λάμπρος Τζαβέλλας ἀπατηθεὶς ἔλαβεν ἐβδομήκοντα ἄνδρας καὶ ἤρχετο εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀλῆ. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν συνελήφθησαν διὰ δόλου ἅπαντες καὶ δέσμιοι ἀπήχθη-

σαν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς. Ἀμέσως τότε ὁ Ἀλῆς ὥρμησε κατὰ τοῦ Σουλίου, ἐλπίζων ὅτι θὰ κατελέμβανεν αὐτὸ ἀπροφύλακτον. Ἀλλ' εὐτυχῶς εἰς τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τζαβέλλα διαφυγῶν ἔτρεξεν εἰς τὸ Σουλι καὶ ἀνήγγειλε τὴν προδοσίαν. Ὡστε καὶ πάλιν ὁ Ἀλῆς δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σουλι. Τότε διέταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιόν του τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν ἀμοιβάς, ἂν κατορθώσῃ νὰ τῷ ὑποτάξῃ τὸ Σουλι. Ὁ Λάμπρος προσεποιήθη ὅτι δύναται νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, ἂν τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σουλι, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Ὁ Ἀλῆς τὸν ἀφῆκεν, ἀλλ' ἐκράτησεν ὥς ὅμηρον τὸν δωδεκαετῆ υἱὸν τοῦ Λάμπρου Φῶτον.

Ὁ Λάμπρος ἐπιστρέψας εἰς τὸ Σουλι προέτρεψε τοὺς Σουλιώτας ν' ἀντισταθῶσι μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς των· εἰς δὲ τὸν Ἀλῆν ἔγραψεν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ τῷ ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Χαίρω διότι ἐγέλευσα ἕνα δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ διὰ νὰ ὑπερασπισθῶ τὴν πατρίδα μου. Ὁ υἱός μου θ' ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸν θάνατόν του. Ἄν δὲν μένῃ εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, τότε δὲν εἶνε ἄξιός νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου...»

Ἡ ἡρωϊκὴ ἐπιστολὴ ἐτάραξε σφόδρα τὸν Ἀλῆν. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Βελῆς, ὅστις κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατρὸς του διόφκει τὰ Ἰωάννινα, καλέσας τὸν μικρὸν Φῶτον ἠπέλθῃ αὐτὸν ὅτι θὰ τὸν φήσῃ ζωντανόν. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι—ἀπεκρίθη ὁ δωδεκαετής Φῶτος—καὶ ὁ πατήρ μου θὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ εἰς τὸν πατέρα σου, ἂν τὸν λάβῃ εἰς χεῖράς του». Ὁ Βελῆς θαυμάσας τὸν ἡρωϊσμόν τοῦ παιδίου, δὲν τὸ ἐφόνευσε, ἀλλὰ τὸ ἔρριψε καὶ πάλιν εἰς τὰς φυλακάς.

Ὁ Ἀλῆς, ἀποτυχὼν καὶ πάλιν νὰ κυριεύσῃ τὸ Σουλι, ἐκάλεσε τοὺς Ἀλθανούς καὶ εἶπεν εἰς αὐτούς, ὅτι εἶνε ἐντροπὴ αὐτοί, μετὰ τοὺς ὁποίους ὑπέταξε τὴν Τρούμελιν, νὰ μὴ δύνανται νὰ νικήσωσι μὴ φουχτα ἰδοκλίφταις καὶ γκισούριδες. Θυμηθῇτε προσέθηκε, τὸ φῶμι καὶ τὸν λουφέ ποῦ σὰς δίνω. Τώρα φαίνονται τὰ παλληκάρια.

Ὅσοι ἀπὸ σᾶς πρωτοέμβουν εἰς τὸ Σουλι μὲ τὸ σπαθί γυμνόν, ὑπόσχομαι νὰ δώσω εἰς τὸν καθ' ἓνα πεντακόσια γρόσια.

Ὅτακισχίλιοι Ἀλβανοὶ ἐνθουσιασθέντες ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἔσυραν τὰ ξίφη καὶ ὠρκίσθησαν νὰ μὴ τὰ βάλωσιν εἰς τὰς θήκας πρὶν κυριεύσωσι τὸ Σουλι. Ὁρμήσαν λοιπὸν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες ἦσαν χίλιοι τριακόσιοι. Μάχη πεισματώδης συνάπτεται. Οἱ Ἀλβανοὶ μάχονται μανιωδῶς. Οἱ Σουλιῶται καταπονοῦνται πολὺ. Αἱ Σουλιώτισσαι βλέπουσιν τὸν κίνδυνον τῶν ἀνδρῶν των ὡς Ἀμαζόνες ἀρπάζουσι τὰ ὅπλα καὶ ρίπτονται κατὰ τῶν Ἀλβανῶν. Οἱ Ἀλβανοὶ ὑποχωροῦσι καὶ τέλος τρέπονται εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀλῆς λυσσᾷ καὶ ξεριζώνει τὰ μαλλιά του· πάραυτα δὲ ἱππεύσας τρέχει εἰς Ἰωάννινα. Οἱ Ἀλβανοὶ φεύγοντες ἔρριπτον καθ' ἑδὸν τὰ ἐπαργυρωμένα ὅπλα των διὰ ν' ἀναχατίζωσι τοὺς Σουλιώτας εἰς τὴν καταδίωξιν. Μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλῆ ἐσώθη.

Μετὰ τὴν τρομερὰν ταύτην ἤτταν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς συνωμολόγησε μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰρήνην καὶ ἀπέδωκε τὸν Φῶτον καὶ τοὺς προδοτικῶς συλληφθέντας Σουλιώτας, ἐξηγόρασε δὲ τοὺς Ἀλβανοὺς αἰχμαλώτους ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων γροσίων.

§ 28. Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου (1800).—Ἀποκλεισμός τοῦ Σουλίου.—Ταλαιπωρίαι τῶν Σουλιωτῶν.

Ἐπὶ ὅκτῳ ἔτη ὁ Ἀλῆ πασσᾶς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τὸ Σουλι. Ἀλλὰ τῇ 1800 ἐπέρχεται αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ μετὰ δεκακισχιλίων Τουρκαλβανῶν. Οἱ Σουλιῶται δὲ ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των. Στρατηγὸν εἶχον τὸν νεαρὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, ὅστις μικρὸς ὢν εἶχεν ὀρκισθῆ αἰώνιον μίσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του. Ὁ Φῶτος καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς του τόσον ἀγαπητὸς ἦτο εἰς τοὺς Σουλιώτας, ὥστε οὗτοι ὠρκίζοντο εἰς τὸ σπαθί τοῦ Φῶτου.

ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν λοιπὸν τοῦ Φώτου οἱ Σουλιῶται ἀπέκρουσαν πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ Ἀλῆς ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σούλι ἀπέκλεισεν αὐτὸ πανταχόθεν. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται προλαβόντες ἀπέστειλαν πολλὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Πάργαν καὶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ Σουλίου διήρκεσε δεκαοκτὼ μῆνας. Αἱ τροφαὶ τῶν Σουλιωτῶν ἐξέλειπον. Πείνα καὶ δίψα ἐμάστιζεν αὐτούς. Ἐτρωγον ῥίζας καὶ φλοιοὺς δένδρων. Ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ εἶχον καταλάβῃ τὰς πηγὰς ὕδατος, οἱ Σουλιῶται διὰ νὰ δροσίξωσι τὰ ἀπεξηραμμένα χεῖλη των ἐλάμβανον τὸ ὀλίγον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον εὗρισκετο εἰς τὰς κοιλότητας τῶν βράχων, διὰ σπόγγων, καταβιβαζομένων εἰς αὐτοὺς διὰ σχοινίων, καὶ ἀπερρόφων αὐτό. Ἐκτεθειμένοι δὲ εἰς τὸ ψυχρὸν, τὴν χιόνα, τὴν βροχήν, ἦσαν σχεδὸν ἡμιθανεῖς. Εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κοίλους καὶ τὰς ὀψεις μεμαραμμένας. Ἐφαίνοντο ὡς κινούμενα φαντάσματα. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα τὸ φρόνημα αὐτῶν ἦτο ἀκαμπτον. Δὲν ἤθελον ν' ἀκούσωσι περὶ παραδόσεως. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες, ὅσαι ἔμειναν εἰς τὸ Σούλι, ἔλεγον εἰς τοὺς ἄνδρας των «Κάλλιο θάνατος παρὰ ὑποταγή».

§ 29. Προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση.—

Ἐξοδος τῶν Σουλιωτῶν.

Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη. Ὁ,τι δὲν κατῴρθωσε διὰ τῶν β-πλων ὁ Ἀλῆς, τὸ κατῴρθωσεν ἐπὶ τέλους διὰ τοῦ χρυσίου. Εὐρέθη εἰς προδότης μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων, ὁ Πήλιος Γούσης. Οὗτος ἔν τινι μάχῃ δειλιάσας ἐτράπη εἰς φυγὴν. Κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν Σουλιωτῶν ἀπεκλείσθη ἐκ τῆς κοινωνίας αὐτῶν. Κανεὶς δὲν τὸν ἐπλησίαζεν. Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἡ σύζυγός του ἐλάμβανε πάντοτε τελευταία ὕδωρ ἐκ τῆς μόνης πηγῆς, ἥ ὁποία ἀπέμεινεν εἰς τοὺς Σουλιώτας. Ἐκ ταύτης αἱ Σουλιώτισσαι ἐλάμβανον ὕδωρ τασσόμεναι κατὰ σειρὰν ἀναλόγως τῆς ἀνδρείας τῶν συζύγων των.

Ὁ Πήλιος Γούσης διὰ τὴν καταφρόνησιν ταύτην ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει δτι θὰ τῷ δώσωσιν ἑκατὸν προυγγία,

ισοδυνάμει δ' ἕκαστον πουργίον μὲ πεντακόσια γρόσια, ὠδήγησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διὰ τινος μονοπατίου διακοσίους Τουρκαλθανούς καὶ ἔκρυψεν αὐτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Τὴν πρωτὰν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Βελῆς, ὅστις διηύθυνε τὴν πολιορκίαν, εἰέταξε πανταχόθεν ἔφοδον (26 Σεπτεμβρίου 1803). Οἱ κεκρυμμένοι Τουρκαλθανοὶ ἐξώρμησαν καὶ προσέβαλον τοὺς Σουλῳῳτας ἐκ τῶν νώτων.

Οἱ Σουλῳῳται μετ' ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευήν, ἥτις ἦτο μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας ἐπὶ τινος μεμονωμένου βράχου, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο *Κιοῦγκι*. Ἐκεῖ ὁ καλόγηρος Σαμουήλ, τὸν ὁποῖον οἱ Σουλῳῳται ἐσέβοντο ὡς ἅγιον, ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ παρεσκεύασε τὸν ἔσχατον ἀγῶνα. Ἐκεῖ ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μέχρις οὗ πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβη ἀδύνατος.

Ὁ Ἀλῆς θαυμάσας τὸν ἥρωϊσμόν τῶν Σουλῳῳτῶν προέτεινε εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσι πάνοπλοι καὶ ν' ἀπέλθωσιν ὅπου θέλουσι. Τῇ 12 Δεκεμβρίου 1803 οἱ Σουλῳῳται κατέλιπον τὴν γλυκεῖαν πατρίδα των μετὰ κοπετῶν καὶ δακρύων καὶ ἀπῆλθον διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα. Τὸ ἐν τμήμα ὑπὸ τὸν Φῶτον διηυθύνθη εἰς Πάργαν, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν πρὸς τὸ Ζάλογκον καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρην πρὸς τὸ Βουλγαρέλιον.

Ὁ καλόγηρος Σαμουήλ μετὰ πέντε συναγωνιστῶν ἔμεινε ἐν Ἀγίᾳ Παρασκευῇ διὰ νὰ παραδώσῃ, κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰς τὸν Ἀλῆν τὰ ἀπομεινάντα πολεμεφόδια καὶ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ μετὰ δύο Τούρκων. Ἀφ' οὗ δ' ἔγεινε ἡ παράδοσις, ὁ γραμματεὺς εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ «Καὶ τώρα, βρὲ καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ βεζύρης, ἀφ' οὗ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης;». «Οὐδεμίαν», ἀπαντᾷ ὁ Σαμουήλ, καὶ ἀμέσως ἐξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς βαρέλιον πλήρες πυρίτιδος. Τρομερὰ ἔκρηξι ἐπῆλθε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς πλην ἐνός σωθέντος ὡς ἐκ θαύματος.

§ 30. Παρασπονδία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. — Ζάλογκον.

Ἡ ἡρωϊκὴ πράξις τοῦ Σαμουήλ ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν διὰ νὰ καταπατήσῃ τὴν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν ἐν σπουδῇ νὰ καταδιώξωσι τοὺς φεύγοντας. Καὶ ὁ μὲν Φῶτος, ὡς νὰ προησθάνετο ἀπεικταίον τι, ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Πάργαν. Τὸ τμήμα δ' ὅμως, τὸ ὁποῖον διηυθύνετο πρὸς τὸ Ζάλογκον, ἐπρόφθασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸ περιεκύκλωσαν ἐπὶ τοῦ Ζαλόγκου. Τὸ Ζάλογκον εἶνε μικρὸν ἀπόκρημνον ὄρος μετὰ ὁμωνύμου χωρίου, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ῥέει ὁρμητικὸς ὁ ποταμὸς Ἀχέρων.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ Σουλιῶται ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλὰ τέλος ἐξέλιπον αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφῶδια. Πρῶται αἱ γυναῖκες κατενόησαν τὸν κίνδυνον καὶ εἶδον ὅτι ἦτο ματαία πλέον πᾶσα ἀντίστασις. Ἐξήκοντα αὐτῶν, πᾶσαι σχεδὸν χῆραι, ἔλαβον εἰς τὰς ἀγκάλας τὰ τέκνα καὶ ἔδραμον εἰς τινὰ προεἰχόμενον κρημνόν. Τὰ ἡσπάζεσθαι διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ τὰ ἐξεσφενδόνισαν κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον· ἔπειτα δ' ὁπεφάσισαν ν' ἀκολουθήσωσι καὶ αὐταὶ τὰ φίλτατα τέκνα, οὐχὶ ὅμως ἐν κλαυμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς, ἀλλ' ἐν χοροῖς καὶ ᾠμασιν. Ἐπιάσθησαν λοιπὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ἄδουσαι ἤρχισαν νὰ χορεύωσι τὸν συρτάν. Εἰς ἐκάστην στροφὴν ἐρρίπτετο ἡ πρώτη ἐκ τοῦ φοβεροῦ κρημνοῦ κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἕως ὅτου ἐρρίφθῃ καὶ ἡ τελευταία. Θυσία καταπληκτικὴ, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε θέλουσιν ἐννοήσῃ αἱ παρούσαι γενεαί. Οἱ ὑπολειφθέντες ὀκτακόσιοι Σουλιῶται ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἐξοδὸν καὶ ἐσώθησαν μόνον ἑκατὸν πεντήκοντα εἰς Πάργαν.

Τὸ τρίτον τμήμα ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ Ἀχελφου ποταμοῦ. Καὶ ἐκεῖ συνέβη ἄλλη καταστροφὴ ἐξ ἴσου τραγικὴ μὲ τὴν τοῦ Ζαλόγκου. Ἐκ τῶν χιλίων Σουλιωτῶν μόνον τεσσαράκοντα πέντε ἐσώθησαν καὶ ἔφθασαν εἰς Πάργαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ μακροὶ ἀγῶνες τοῦ Ἀλῆ πασσά κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἡρωϊσμός προξενεῖ θαυμασμόν καὶ κατὰπληξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

§ 31. Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ βασιλεία Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ὠνομάσθη « χρυσοῦς αἰὼν » τῆς Γαλλίας, καὶ δικαίως, διότι κατ' αὐτὴν προήχθησαν ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, αἱ δὲ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι ἔφθασαν εἰς ἀνυπέρβλητον βαθμὸν τελειότητος. Καὶ ὅμως ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ἀκμῇ τῆς Γαλλίας ὑπῆρχον ἄφθονα τὰ σπέρματα τῆς παρακμῆς. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῶν ἀτελευτήτων ἐξωτερικῶν πολέμων του, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς πρωτοφανοῦς σπατάλης καὶ ἀσωτείας τῆς αὐτῆς του ἐξήντησεν οἰκονομικῶς τὴν Γαλλίαν καί, ὅτε ἀπέθανεν, ἀφήκεν αὐτὴν βεβαρημένην μὲ δημόσιον χρέος τριῶν δισεκατομμυρίων φράγκων.

Τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' διεδέχθη ὁ διεσέγγονος αὐτοῦ Λουδοβίκος ΙΕ', ἡγεμὼν εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀσυνείδητος. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἤρχισε βαρβαρίως νὰ φέρεται πρὸς τὴν τελείαν παρακμὴν καὶ ἀποσύνθεσιν. Ἡ διαφθορά καὶ ἡ σπατάλη τῆς αὐτῆς ἐφθασαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Τὸ δημόσιον χρέος ἡυξήθη καταπληκτικῶς, ὑπερβὰν τὰ τέσσαρα δισεκατομμύρια. Ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνεκρώθησαν. Ὁ λαὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος δυσβαστάκτων καὶ καταθλιπτικῶν φόρων, ἐν ᾧ οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου. Ἐπὶ πλεόν δὲ αὐτοὶ κατεῖχον τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἀυθλία αὕτη κατάστασις τοῦ λαοῦ καθίστατο ἐτι μᾶλλον

ἀφόρητος ἕνεκα τῆς σκληρότητος, μεθ' ἧς εἰσεπράττοντο οἱ φόροι. Διὰ ταῦτα ἤρχισε νὰ γεννᾶται ἀναδρασμός παρὰ τῷ λαῷ κατὰ τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων, ἦτοι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τὸν ἀναδρασμὸν τοῦτον υπέθαλπον οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Βολταίρος, Ρουσσὸ καὶ ἄλλοι. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἐκαυτηρίαζον τὰ σκάνδαλα τῶν αὐλικῶν, τὴν ἀνηθικότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀκολασίαν τοῦ κλήρου καὶ ἐκήρυττον τὰς νέας ἀρχὰς τῆς ἐσότητος καὶ ἐλευθερίας. Οὕτως ἐγέννησαν παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἐπιθυμίαν ῥιζικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος εἰς τρόπον ὥστε καὶ ὁ λαὸς νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ δικαιώματα μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν καὶ αἱ δύο αὗται ἀνώτεραι τάξεις νὰ υποβάλλωνται εἰς τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις μὲ τὸν λαόν.

Τοιαύτη ἐν γένει ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΣ' (1774—1793). Ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε μὲν ἀγαθὴν καρδίαν, ἀλλὰ νοὺν ἀσθενὴ καὶ χαρακτῆρα ἀστατον. Ἐπεθύμει ν' ἀνακουφίσῃ τὸν σκληρῶς καταπιεζόμενον λαόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὴν καταπληκτικὴν σπατάλῃν τῆς διεφθαρμένης αὐλῆς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ υποβάλῃ εἰς φορολογίαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν.

§ 32. *Ἐκρηγξίς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. — Συντακτικὴ Συνέλευσις (1789—1791). — Ἀλωσις τῆς Βασιλῆης.*

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ συμβουλήν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν Νεκκέρου συνεκλήθησαν ἐν Βερσαλλίαις τῇ 24 Ἀπριλίου 1789 οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων, τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ σκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσι περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συνεδρίᾳ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνησαν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιοῦχων τάξεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας, διότι οἱ ἀντιπρόσωποι

τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀπῆλθον νὰ ψηφίζωσι κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατὰ κεφαλὰς. Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς Ἑθνικὴν συγκυβερνητικὴν συνέλευσιν καὶ ὠρίσθησαν νὰ μὴ διαλυθῶσι πρὶν δώσωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ πρέπον εἰς αὐτὴν σύνταγμα. Μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ἠνώθησαν καὶ πολλοὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κατωτέρου κλήρου.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Βερσαλλίαις, αἵτινες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἐχρησίμευσον ὡς πρωτεύουσα τοῦ κράτους, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐρεθισθεὶς ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν διήρπασε τὰ ὅπλοστάσια καὶ ἔνοπλος ἐβάδισε κατὰ τῆς Βαστίλλης. Ἦτο δὲ αὕτη παλαιὸς πύργος χρησιμεύων ὡς εἰρκτὴ πολιτικῶν ἐγκληματιῶν καὶ θεωρούμενος ὡς τὸ σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ. Ἐντὸς ὀλίγων ὥρων ἡ Βαστίλλη ἐκυριεύθη (3|14 Ἰουλίου 1789), καὶ ἠλευθερώθησαν οἱ ἐν αὐτῇ κρατούμενοι, θύματα τῆς τυραννίας τῶν προνομιοῦχων τάξεων.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις ἐψήφισε νέον σύνταγμα, δι' οὗ κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, περιωρίσθη ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ ἰσότης τῶν δικαιωμάτων πάντων τῶν πολιτῶν. Κατήργησε προσέτι ἡ συντακτικὴ συνέλευσις καὶ τὴν κληρονομικὴν εὐγένειαν καὶ ἐκήρυξε τὰ κτήματα τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στέμματος ἐθνικά.

Τὰ ψηφίσματα τῆς Συντακτικῆς συνελεύσεως ἠνάγκασαν πολλοὺς τῶν εὐγενῶν ν' ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς Γαλλίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐδράδυνε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ψηφίσματα τῆς συνελεύσεως, ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων ἔδραμεν εἰς Βερσαλλίας καὶ προσέβαλε τὰ ἀνάκτορα. Τὴν ἡπαύριον ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου στίφους, ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους, ὅπου μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ἡ συνέλευσις. Ἐκτοτε ὁ βασιλεὺς ἐν Παρισίοις ἦτο αἰχμάλωτος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συνελεύσεως καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραττεν ἢ νὰ ὑπογράφῃ τὰ ψηφίσματα αὐτῆς· ἠναγκάσθη μάλιστα καὶ νὰ ὁμώσῃ τὴν τήρησιν τοῦ νέου συντάγματος. Ἀλλὰ βλέπων ὅτι ἐσπερεῖτο τῆς προσωπικῆς

του ελευθερίας, απειράσθη να δραπετεύσῃ. ἀλλ' ἀναγνωρισθεὶς καθ' ὁδὸν συνελήφθη καὶ ἐπανήχθη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐτέθη ὑπὸ αὐστηρὰν φύλαξιν.

§ 33. Νομοθετικὴ Συνέλευσις (1791—1792).

Ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις, ἀφ' οὗ ἐπεράτωσε τὸ ἔργον τῆς διε-
λύθη, διεδέχθη δὲ αὐτὴν ἡ Νομοθετικὴ συνέλευσις (1791—1792),
εἰς τὴν ὅποιαν ἐξεῖχον δύο φατρίαί, ἡ τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν
Ἰακωβίνων καὶ ἡ τῶν μετριωτέρων Γερουδιῶν. Ἡ Νομοθετικὴ
συνέλευσις ἐξέδωκεν ἀμέσως δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ ἐνὸς ἐκη-
ρύσσοντο ἐχθροὶ τῆς πατρίδος ὅσοι τῶν μεταναστῶν δὲν ἤθελον
ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας, διότι οἱ
μετανάσται οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς πολλὰς χιλιάδας διέτριβον ἔνο-
πλοι παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Βελγίου καὶ τοῦ Πήνου καὶ προσεπά-
θουν νὰ ἐξεγείρῃσι τὰς ξένας Δυνάμεις εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Γαλ-
λίας. Διὰ δὲ τοῦ ἄλλου ψηφίσματος ἐξωρίζοντο ἢ ἐφυλακίζοντο ὅσοι
τῶν κληρικῶν ἡρνοῦντο νὰ ὁμώσωσι πίστιν εἰς τὸ νέον σύνταγμα.
Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἡρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ ταῦτα, ὁ λαὸς μακίω-
σθης καὶ φορῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐρυθροὺς πῖλους ὤρμησεν εἰς τὰ
ἀνάκτορα ὀπλισμένος, ὥπως ἐξαναγκάσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐπικυρώσῃ
τὰ δύο ἐκεῖνα ψηφίσματα. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του
κατέφυγεν εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς Συνελεύσεως, ζητῶν προστασίαν
κατὰ τοῦ μαινομένου ὄχλου. Τότε ἡ συνέλευσις ἐκήρυξεν ἔκπτω-
τον τὸν βασιλέα καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐν
τῷ Ναῷ, ὅστις, ἀποτελῶν σύμπλεγμα κτιρίων, ἐν οἷς ἐκκλησία,
φρουρίον καὶ πύργος, ἐχρησίμευεν ἀντὶ εἰρκτῆς.

Τότ' ἐπηκολούθησαν αἱ φοβεραὶ ἡμέραι τοῦ Σεπτεμβρίου (2-7
Σεπτεμβρίου ἢ καθ' ἡμᾶς 21—27 Αὐγούστου), καθ' ἃς τῇ πρω-
τοβουλίᾳ τοῦ τρομεροῦ Δαντῶνος διεπράχθησαν ἀνηλεεῖς σφαγαὶ
ἐγγενῶν καὶ κληρικῶν.

§ 34. Συμβατική συνέλευσις (1792—1795). —
Θάνατος τοῦ βασιλέως.

Τὴν Νομοθετικὴν συνέλευσιν διεδέχθη ἡ καλουμένη Συμβατικὴ συνέλευσις (1792—1795). Αὕτη προέβη ἀμέσως εἰς τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας καὶ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792). Μετὰ ταῦτα δὲ εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙΣ΄ ὡς προδότην τῆς πατρίδος καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον. Ἐκαρτομήθη δὲ ὁ ἀτυχὴς βασιλεὺς διὰ τῆς νεωστὶ ἐφευρεθείσης λαιμητόμου (10 Ἰανουαρίου 1793).

Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη βραδύτερον καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντωνέττα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λουδοβίκου Ἐλισάβετ. Πρὸς δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου, τὸν διάδοχον, προσηνήχθησαν οἱ ἐπαναστάται ἀπανθρωπώτατα. Τὸ ταλαίπωρον παιδίον εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν φροῖρσιν θηριώδους Ἰακωδίνου· τοσαῦτα δὲ μαρτύρια ὑπέστη ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε ἀπέθανε μετὰ τινα χρόνον ἐκ τῶν μαστιγώσεων, τοῦ φύχους καὶ τῆς ἀϋπνίας.

§ 35. Ἑσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς πόλεμος τῶν Γάλλων. —
Τρομοκρατία.

Ἡ εἰδησις τῆς καρτομήσεως τοῦ ἀθροῦ βασιλέως προὔξηνσε φρικτὴν ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν συνεμάχησεν αὕτη καὶ παρεσκευάζετο νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τοῦτον πόλεμον προσετέθη καὶ ἕτερος ἐσωτερικὸς, διότι ἡ φιλοβασιλικὴ ἐπαρχία τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησεν, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰακωδῖνοι περιελθόντες εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Γερωνδίνους συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν τοὺς πλείους αὐτῶν, ἐπανεστάτησαν ὡσαύτως καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, τῶν ὁποίων ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ αἰσχυρῶς φονευθέντες Γερωνδῖνοι. Μεταξὺ τῶν ἐπαναστησασῶν πόλεων ἦσαν ἡ Δυὼν, ἡ Νάντη, ἡ Μασσαλία καὶ ἡ Τουλών. Οὕτω λοιπόν, ἐν ᾧ

ἑξωτερικὸς πόλεμος ἠπείλει τὴν Γαλλίαν, ἐμφύλιος πόλεμος διαρκέσας ἐπὶ δύο ἔτη κατεσπάρασεν αὐτήν. Ἄλλ' ἅπασαι αἱ ἐσωτερικαὶ ἐξεγέρσεις κατεστάλησαν μετ' ἀγρίας σκληρότητος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνέστη ἐν Παρισίοις ἡ Ἑπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἣτις ὑπῆρξε διαδόχτος διὰ τὴν ὁμότητα αὐτῆς· προΐστατο δὲ αὐτῆς ὁ φοβερός καὶ τρομερὸς Ῥοβεσπιέρρος. Οὗτος, ἅφ' οὗ ἀπηλλάγη διὰ τῆς λαϊμητοῦ τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Δαντῶνος, περιεβλήθη δικτατωρικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ δεκατέσσαρας μῆνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ὅπερ καλεῖται Ἑποχὴ τῆς τρομοκρατίας (21 Μαΐου 1793 — 17 Ἰουλίου 1794), ὁ αἰμοχαρὴς Ῥοβεσπιέρρος διέπραξε τὰ φρικωδέστερα ἐγκλήματα, φονεύσας χιλιάδας εὐγενῶν καὶ κληρικῶν. Τέλος δ' ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ θηριώδης τύραννος περιέπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ του καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Γαλλίᾳ, οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ ἡγωνίζοντο νικηφόρως κατὰ τῆς Αὐστρίας, Πρωσσίας, Ὀλλανδίας καὶ Ἀγγλίας, αἵτινες θεωρήσασαι ἑαυτὰς προσβεδλημένας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ καρατομηθέντος βασιλέως Λουδοβίκου ΙΣ', συνησπίσθησαν ἅπασαι κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις ὥπλισεν ἐν ἑκατομμύριον ἀνδρῶν, καὶ διαίρεσάσα αὐτοὺς εἰς τμήματα ἐξαπέστειλε κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ οὗτοι στρατοί, φλεγόμενοι ὑπὸ ζωηροῦ αἰσθήματος φιλοπατρίας, ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς. Τότε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλων κατεχομένης Τουλῶνος διέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ ἐκ Κορσικῆς ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ὅστις ἐν ἡλικίᾳ εἰκοσιπέντε ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ.

§ 36. Διευθυντήριον. — Ναπολέων Βοναπάρτης.

Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις, πρὶν διαλυθῆ, ἐψήφισε τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν νὰ ἔχῃ πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο Βουλαί, ἡ Βουλὴ τῶν γερόντων, ἀποτελουμένη ἐκ διακοσίων μελῶν, καὶ ἡ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων.

Ἑλλ. Ἱστορία Ν. Βραχνοῦ Γ' τάξ. ἑλλ.

Διαλυθείσης τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως, ἀνέλαβε τὴν κυδέρνησιν τῆς χώρας τὸ Διευθυντήριον. Οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἐξηκολούθουν. Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης, πεμφθεὶς τότε ὡς ἀρχιστράτηγος εἰς Ἰταλίαν, ἐνίκησεν εἰς διαφόρους μάχας τοὺς Αὐστριακοὺς, ἐκυρίευσεν τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ ὑπεχρέωσε τὴν Αὐστρίαν διὰ συνθήκης νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Βελγικὴν καὶ τὴν Λομβαρδίαν. Κατόπιν δὲ ὁ θαφνοστεφὴς ἀρχιστράτηγος ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν θριαμβευτικῶς.

Εὐθὺς μετ' ὀλίγον ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησεν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἐκυρίευσεν αὐτὴν ἅπασαν καὶ προώχρησε μέχρι τῆς Συρίας. Ἀλλὰ τότε μαρθάνει, ὅτι τὰ ἐν Γαλλίᾳ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς ἀνώμαλον κατάστασιν ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἀνέκτισαν τὰς ἀπολεσθείσας χώρας. Ὁ Ναπολέων ἀφῆσας τὸν στρατὸν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τὸν Κλέβερν, ἐπανέρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς Γαλλίαν. Καταλύει τὸ Διευθυντήριον καὶ συντάσσει νέον πολίτευμα, καθ' ὃ ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία ἀντιτίθεται εἰς τρεῖς ὑπάτους ὑπευθύνους, ὧν εἰς ἓτο αὐτός. Μετ' ὀλίγον γίνεται πρωθύπατος καὶ τέλος τῇ 1804 ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ὁ Ναπολέων, ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας, ὑπῆρξε μέγιστος στρατηλάτης καὶ δορικτήτωρ, ἀληθὴς τιτὰν τῶν νεωτέρων χρόνων. Διεξήγαγε πολλοὺς πολέμους ἐναντίον ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξέτεινε καταπληκτικῶς τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας, ἥτις ἐπ' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Κατέλυσε βασιλείαν καὶ ἀνίδρυσεν νέα, τοὺς δὲ ἀδελφούς του καὶ ἄλλους συγγενεῖς ἀνηγόρευσε βασιλεῖς.

Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦ γίγαντος τούτου ὁ ἀστήρ ἤρχισε νὰ κλίνει πρὸς τὴν δύσιν του. Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, ἣν ἐπεχείρησε κατὰ τῆς Ῥωσίας τῇ 1812, ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς πτώσεώς του. Ἡ καταπληκτικὴ αὐτοῦ στρατιὰ ἑξακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν, ἣν πρῶτην φορὰν εἶδεν ὁ νεώτερος κόσμος, κατεστράφη ὁλοσχερῶς ἐν Ῥωσίᾳ ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος τρομεροῦ χειμῶνος καὶ ἄλλων

κακουχιῶν. Ὁ δὲ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Παρίσιους ἐπὶ ἀγοραίου ὀχύματος. Ἡ Εὐρώπη, ὠφελουμένη ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης εὐκαιρίας, ἐξηγέρθη σύσσωμος κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε γιγάντειος, μετὰ πολλὰς δὲ ἀγχιστρόφους τροπὰς τῆς τύχης ὁ Ναπολέων ἠττήθη τέλος ὁλοσχερῶς εἰς τὴν περιλάλητον μάχην τοῦ Βατερλώ τῷ 1815, καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἀπήχθη εἰς τὴν βραχύδῃ νῆσον Ἀγίαν Ἐλένην ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὠκεανῷ. Ἐκεῖ ὁ γίγας οὗτος ὥς ἄλλος Προμηθεὺς οἶονεῖ δεδεδεμένος ἐπὶ τοῦ βράχου ἔζησεν ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ τέλος ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τῷ 1821. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ἡ Γαλλία περιωρίσθη εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 ἔρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

§ 37. Αἱ παραμοναὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.
Ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία.

Κατὰ τὸ ἔτος 1814 τρεῖς φιλοπάτριδες ἄνδρες, ὁ Νικόλαος Ξκουφᾶς ἐξ Ἀρτης, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου, ἔδρυσαν ἐν Ὁδησσῷ τῆς Ῥωσίας ἐταιρείαν μυστικὴν, ἣτις ὠνομάζετο Φιλικὴ ἐταιρεία. Αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ προπαρασκευάσῃ καὶ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν τυράννων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας.

Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία ἐξέτεινε τὰς ἐνεργείας τῆς πανταχοῦ ἔπου ὑπῆρχον Ἕλληνες, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατηχθήθησαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐταιρείαν ἄρχιερεῖς, ἱερεῖς, λόγιοι, ἄρματωοί, κλέφται, προεστώτες, ἡγεμό-

νες καὶ ἐν γένει πάντες σχεδὸν οἱ προέχοντες Ἕλληνες ἦσαν μεμυημένοι τὰ τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας.

Πᾶς ἑταῖρος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηγῇ ἄλλους, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην αὐστηράν ἐξέτασιν τοῦ χαρακτήρος αὐτῶν. Ὅστις ἐκρίνετο ἄξιος νὰ γείνη ἑταῖρος ὠδηγεῖτο εἰς μέρος ἀπόκρυφον καὶ ἐκεῖ γονυπετὴς ὠρχίζετο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου νὰ φυλάξῃ πίστιν καὶ σιγὴν καὶ νὰ ἔχῃ τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀνωτέρους του. Τὰ μέλη τῆς ἐταιρείας ἐγνωρίζοντο πρὸς ἄλληλα διὰ διαφορῶν συνθηματικῶν σημείων καὶ ἐκφράσεων.

Ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία εἰργάζετο μετ' ἄκρας δραστηριότητος καὶ μυστικότητος. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ εὐδωσέως τοῦ ἔργου· πλεῖστα δὲ μέλη τῆς ἐταιρείας ἔτρεχον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ κατήχουν τὸν λαόν, παρασκευάζοντες τὸ ἔθνος πρὸς τὸν μέγαν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

§ 38. Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδουναβείοις ἡγεμονίαις.

Πότε ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ ὁ μέγας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο προσδιωρισμένον καὶ μόνῃ ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων θὰ ὠδήγει εἰς τοῦτο τοὺς διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν ἐταιρείαν. Ἀλλ' ἐπῆλθε γεγονός, ὅπερ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἀποστασία τοῦ πανισχύρου Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ὁ θηριώδης τύραννος τῶν Ἰωαννίνων, ἀφ' οὗ μετὰ μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας, ὡς προείπομεν, κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸ ἔνδοξον καὶ ἡρωϊκὸν Σοῦλι, ἀνελθὼν οὕτως εἰς τὸ κατακρύφον τῆς ἰσχύος του, ἤρχισε νὰ φέρεται πρὸς τὸν σουλτάνον ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Ἐκ τούτου προέκυψεν ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρκων. Ἡ περιστασις αὕτη ἐθεωρήθη κατάλληλος ὅπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀρπάσῃ τὰ ὅπλα καὶ θραύσῃ τὰ δεσμὰ μακρᾶς δουλείας.

Οἱ διευθύνοντες τὴν Φιλικὴν ἐταιρείαν ἀπεφάσισαν ν' ἀναθέ-

σωσι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς ἓνα ἄνδρα δυνάμενον νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ὅθεν ἐξ ὀνόματος τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας μετέβη εἰς τὴν Πετρούπολιν ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος καὶ προσήνεγκε τὴν ἀρχηγίαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅστις τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας καὶ εἶχε μεγάλην φήμην ἐπὶ διπλωματικῇ ἱκανότητι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας ἀπεποιήθη, φρονῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ὅτι δὲν ἦτο καιρὸς ἀκόμη διὰ τὸ μελετώμενον κίνημα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ξάνθος ἀπετάθη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, στρατηγὸν δὲ καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου Α'.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δεχθεὶς προθύμως τὴν ἀρχηγίαν ἀνεγνωρίσθη « γενικὸς ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς ἀρχῆς ». Λαβὼν δ' ἀόριστον ἄδειαν ἀνεχώρησεν εἰς Ὀδησσὸν καὶ διαβάς τὸν Προσθον εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας τῇ 22 Φεβρουαρίου 1821. Ἀμέσως ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐξέδωκε πομπώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐνθουσιασμὸς ἀκατάσχετος κατέλαθεν ὄχι μόνον τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν. Πανταχόθεν λοιπὸν συνέρρεον Ἕλληνες καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι καὶ κατετάσσοντο ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ ἐμπείρους ὀπλαρχηγούς, τὸν Γεωργάκην Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ ἄλλους. Πενταχόσιοι δὲ νέοι σπουδασταὶ καταλιπόντες τὰ θρανία ἔσπευσαν καὶ κατετάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου, ἀποτελέσαντες τὸν ἱερὸν λόχον κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων. Οἱ φιλοπάτριδες οὗτοι νέοι ἐφόρουν μαύρην στολὴν ὡς σημεῖον τῆς δουλείας τῆς πατρίδος, ἐπὶ δὲ τοῦ κράτους ἔφερον ὡς ἔμβλημα κρανίον ἐπὶ δύο ὀστέων χιαστὶ κειμένων καὶ τὴν ἐπιγραφὴν Νίκη ἢ θάνατος.

Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδοβλαχίᾳ δὲν ἠδουκίμησε παρ' ὅλην

τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὅχι μόνον οἱ ἐγγχώριοι οὐδεμίαν παρέσχον βοήθειαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας μαθὼν τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτοῦ κίνημα τὸν ἀπεκήρυξε καὶ τὸν διέγραψεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπώλεσεν ἐκ τούτου ὀλοτελῶς τὸ θάρρος του, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ Τουρκία ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τρεῖς στρατιάς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου καὶ τῆς Βραῦλας. Καὶ ἡγωνίσθη μὲν ἡρωϊκῶς μετὰ ἐπτακοσίων Ἑλλήνων ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ἐν Γαλαζίῳ (1 Μαΐου) κατὰ τεσσάρων χιλιάδων Τούρκων· ἀλλ' ἡ ὀλοσχερὴς ἦττα, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες ἐν Δραγατσάνῳ (17 Ἰουνίου), ὅπου κατεστράφη καὶ ὁ ἱερὸς λόχος, ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως. Ὁ Ὑψηλάντης, παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ βεύματος τῶν φυγάδων καὶ ἐγκαταλιπὼν ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα, εἰσῆλθεν εἰς τὰς αὐστριακάς χώρας, ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως ἐρρίφθη εἰς τὰ ὑγρά δεσμοτήρια τοῦ Μουγκάτς, ὅπου ἔμεινεν ἕξ ἔτη. Τῷ 1827 ἀπεφυλακίσθη τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Νικολάου Α', ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ ἐκ καρδιακοῦ νοσήματος καὶ τῆς μεγάλης του λύπης.

Ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν ὁ μὲν Καρπενησιώτης ἔπεσεν ἐν τῷ παρὰ τὸν Προδοθὸν λόφῳ Σκουλενίῳ, γενναίως μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων (17 Ἰουλίου). Ὁ δὲ Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνώδευσαν τὸν Ὑψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν προδοθέντες καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκλείσθησαν μετ' ἄλλων συντρόφων εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ ὁ μὲν Ὀλύμπιος μετὰ ἑνδεκα συντρόφων καταλαβὼν τὸ κωδωνοστάσιον ἔθεσε πῦρ εἰς πύθον πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν εἰσορμησάντων Τούρκων· ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφ' οὗ μετὰ τριακοσίων ἀνδρῶν ἐπὶ ἑνδεκα ἡμέρας γενναίως ἀντέστη, τέλος ἐκλιπόντων τῶν πολεμεφοδίων, ἔσυν-

θηκολόγησε μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' ὅτ' ἐξήρχοντο ἐκ τῆς μονῆς, οἱ Τούρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν αὐτούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΤΗ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ. — ΠΡΩΤΟΝ
ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821. — ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩΙ.

§ 39. Ἀλωσις τῶν Καλαμῶν. — Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν
Γερμανός.

Ἐν ᾧ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον οἰκτρῶς ἀπετύγχανεν ἐν Μολδοβλαχίᾳ, αὕτη ἐξερράγη ὀρμητικώτερα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Ὁ Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ συνήθως καλούμενος Παπαφλέσσα, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 κατήλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀπόστολος καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Διὰ διαφορῶν ἐνθαρρυντικῶν διηγήσεων προσεπάθησε νὰ διεγείρῃ καὶ νὰ ἐξάψῃ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, λέγων ὅτι ῥωσικὸς στρατὸς κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ καλῶν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Παπαφλέσσα ὑπήκουσαν πολλοὶ τῶν ἀρματολῶν, ὁ γέρον Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Νικήτας, οἱ Πετμεζαῖοι καὶ ὁ μετὰ ταῦτα μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως ἐδόθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων ὑπὸ τοῦ τολμηροῦ κλέφτου Νικολάου Σολιώτου, ὅστις κατὰ παρακίνησιν τοῦ Παπαφλέσσα ἐνεδρεύσας μετ' ἄλλων συντρόφων ἐφόρευεν ὀκτῶ Τούρκους εἰσπράκτορας. Ὁ διοικητὴς τῶν Καλαβρύτων Ἀργαούτογλους καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἐνεκλείσθη μετὰ τοῦ χαρεμίου του καὶ τῶν ἄλλων Τούρκων ἐντὸς τριῶν πύργων· ἀλλ' οἱ προεσιῶτες Χαραλάμπης καὶ Πετμεζαῖοι μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων πολιορκήσαντες αὐτὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῇ (21 Μαρτίου). Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας,

τῶν ὁποίων τὸ σύνθημα ἦτο νὰ μὴ μείνῃ Τοῦρκος ὡς τὸν Μωριᾶ μηδὲ ὡς τὸν κόσμον ὅλον.

Τῇ 22 Μαρτίου χίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πέτρον Μαυρομιχάλην τὸν συνήθως καλούμενον *Πετρόμπεην*, καταβάντες ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταυγέτου καὶ ἐνωθέντες μὲ τὰ στίφη τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, προσέβαλον τὰς Καλάμας καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ παραδοθῶσι (23 Μαρτίου). Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ὁ Πετρόμπεης ἐξέδωκε διακήρυξιν πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν αὐτῶν χάριν τῶν ὑπηρεσιῶν, ἅς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον προσφέρει εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν.

Ταυτοχρόνως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀγίας Λαύρας πλησίον τῶν Καλαβρύτων καὶ ἠρλόγησε τὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖθεν δὲ μετὰ τῶν προκρίτων Λόντου, Ζαΐμη καὶ ἄλλων ἦλθεν εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἔστησε τὴν σημαίαν ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἐν μέσῳ τῶν ἐνθουσιωδῶν κραυγῶν τοῦ πλήθους *Ζήτω ἡ ἐλευθερία*. Καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ θεός. Πάντες δὲ προσήρχοντο καὶ ὠρκίζοντο τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὅρκον.

§ 40. Ἀπαγχόνις τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε'.

Οἱ Τούρκοι μαθόντες τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ ἰδίως τὴν ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι, ὑπὸ τσαούτης λύσσης κατελήφθησαν, ὥστε προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλὰχοῦ. Ὁ σουλτᾶνος θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ἕλληνας διέταξε νὰ κτυπήσωσιν αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας, ἦτοι τὸν πατριάρχην. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο τότε ὁ Γρηγόριος Ε', καταγόμενος ἐκ Δημητσάνης τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Γρηγόριος ἦτο ἐνάρετος καὶ φιλόθρωπος. Ὅτε ἔγεινε γνωστὸν ὅτι ἐκινδύνευεν ἡ ζωὴ τοῦ πατριάρχου, πολλοὶ συνεβούλευον αὐτὸν νὰ φύγῃ διὰ νὰ σωθῇ· ἀλλ' ὁ ἀοιδίμος Γρηγόριος

ἀπεκρίθη εἰς αὐτούς· «Μὴ μὲ παρακινήτε νὰ φύγω. Ἐὰν φύγω, οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐξαγριωθῶσι καὶ θὰ χυθῇ περισσότερον ἀθῶον αἷμα. Εἰμαι πατριάρχης καὶ ποιμὴν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλίπω τὸ ἔθνος καὶ τὸ ποίμνιόν μου. Ἐὰν μὲ φονεύσωσιν οἱ Τοῦρκοι, ὁ θάνατός μου θὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα».

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου 1821), ἐν ᾧ ὁ πατριάρχης ἐτέλει τὴν Ἀνάστασιν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ναῷ, ἄγρια στίφη Τοῦρκων περιεκύκλωσαν τὰ πατριαρχεῖα. Ἀμα ἐτελείωσεν ἡ θεία λειτουργία, οἱ Τοῦρκοι εἰσορμήσαντες συνέλαβον καὶ ἀπήγαγον τὸν πατριάρχην ἐκ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Τὸν ὕδρισαν βαναύσως καὶ τὸν ἐδασάνισαν καὶ τέλος τὸν ἀπηγχόνισαν εἰς τὴν μεσαίαν πύλην τῶν πατριαρχείων, ἥτις μέχρι σήμερον μένει κατάκλειστος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀσεβοῦς κακουργήματος κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε κρεμάμενον τὸ ἱερὸν λείψانون τοῦ πατριάρχου. Ὁ τουρκικὸς ὄχλος περιύδριζεν αὐτὸ καὶ ἔτυπτε διὰ ῥοπαλῶν τὴν τρίτην ἡμέραν παρεδόθη τὸ λείψانون εἰς ῥυπαρὸν ὄχλον Ἑβραίων, οἵτινες ἔδεσαν αὐτὸ μὲ σχοινίον καὶ ἔσυραν εἰς τὰς βορβορώδεις ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ τέλος δέσαντες μέγαν λίθον εἰς τὸν τράχηλον ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν τὸ λείψانون ἀνέβη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ προσέκρουσεν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας Σκλάβου. Ὁ Σκλάβος παραλαβὼν κρυφίως τὸ λείψانون μετεκόμισεν εἰς Ὀδησσόν, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς. Τῇ 1871 τὰ ὀστέα τοῦ αἰοιδίμου πατριάρχου μετηνέχθησαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατετέθησαν ἐντὸς μαρμαρίνης λάρνακος ἐν τῇ μητροπολιτικῇ ναῷ.

Τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποκεφάλισις πολυαρίθμων ἀνωτέρων κληρικῶν. Ἄλλ' ὅλα τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔφερον τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους προὑπελόγιζε καὶ ἠλπίζεν ὁ σουλτᾶνος. Τοῦναντίον ὁ θάνατος τοῦ πατριάρχου ἤναψεν εἰς τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων φλόγα ἐκδικήσεως.

§ 41. Πολεμικὸν σχέδιον Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. — Μάχαι Βαλτετσίου καὶ Δολιανῶν. — Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν οἱ μὲν ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἐτράπησαν πρὸς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης παραλαβὼν τριακασίους Μανιάτας ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ καταλαβὼν τὰ στενὰ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου παρὰ τὴν Καρύταιναν κατετρόπωσε τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Εὐθὺς μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προσήλθον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην περὶ τοὺς ἑξακοσίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Παπαφλέσσαν καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἅπαντες ὀπλισμένοι μὲ ρόπαλα, μὲ σφενδόνας καὶ μὲ δρέπανα. Ἀλλὰ μόλις ἐπεφάνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισχιλίων πεζῶν καὶ ἑπτακοσίων ἵππεων ἐρχόμενος ἐκ Τριπόλεως, ἔλον τὸ ἀσύντακτον ἐκεῖνο πλῆθος τοῦ Κολοκοτρώνη διελύθη.

Οἱ ὀπλαρχηγοὶ μείναντες ἄνευ στρατιωτῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Μεσσηνίαν· ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἠρνήθη νὰ ἐγκαταλίπη τὴν ὀχυρὰν ἐκείνην θέσιν δι' ὃ ἔμεινε μόνος του. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνήθροισε πάλιν περὶ ἑαυτὸν τριακασίους περίπου ἄνδρας, ἐπανήλθον δὲ πάλιν καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις οἱ ὀπλαρχηγοὶ συνεφώνησαν τὸν μὲν Πετρόμπεην νὰ ὀνομάσῃσι γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολὴν ἰδίως νὰ φροντίξῃ περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρώνην ν' ἀναθέσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολεμικοῦ τοῦ σχεδίου. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ κυριευθῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἡ Τρίπολις, ἣτις ἦτο ἔδρα τοῦ πασσά τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἡ Τρίπολις ἔπρεπε νὰ περιζωσθῇ διὰ στρατιωτικῆς ζώνης, ἣτις ἔμελλεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ περισφίγγῃ στενότερον τὴν πόλιν, ἕως ὅτου ἐξαναγκασθῇ αὕτη νὰ παραδοθῇ.

Κατέλαβε λοιπὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπικαίρους θέσεις περίξ τῆς Τριπόλεως, τὸ Βαλτέτσι, τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίσταιναν, τὰ Βέρβαινα, τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὸ Λεβίδι, ἔδρυσεν δὲ τὸ στρατήγιόν του εἰς τὸ Βαλτέτσι.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἄρχεται τὸ ἀληθές καὶ ἐνδοξον ἱστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιωρίσθη ἡ πολεμικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια. Ἐξήσκησεν οὗτος ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἑλληνικῶν στρατευμάτων τόσῃ ἐπιρροήν, ὥσπιν οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν.

Ὁ Χουρσίτ πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου, ὅστις εὑρίσκετο ἐν Ἰωαννίνοις ἐν πολέμῳ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου ἐπεμφε τὸν Μουσταφάμπεην μετὰ τριῶν χιλιάδων καὶ πεντακοσίων Ἀλβανῶν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Μουσταφάμπεης διαβάς ἀκωλύτως τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους κατέβη εἰς Μεσολόγγιον καὶ διὰ πλοίων διεπεραιώθη εἰς Πάτρας· ἐκεῖθεν προήλασε διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, διεσκόρπισε τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Ἀκροκόρινθον καὶ τὰ Ναύπλιον καὶ τῇ 6 Μαΐου ἔφθασε θριαμβευτικῶς εἰς Τρίπολιν.

Ἡ ἄφιξις τοῦ Μουσταφάμπεη κατεπτόησε τοὺς ἐπαναστάτας. Τῇ 12 Μαΐου ἐφώρμησεν οὗτος μετὰ δώδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ ὠχυρωμένων Ἑλλήνων, ἐν ὧν ὀκτακοσίων, ὑπὸ τὸν Ἠλίαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ Ἕλληνες ἀντίστησαν γενναίως. Μετὰ τριῶρον μάχην κατέφθασε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Χρυσοδισίου μετὰ ἑπτακοσίων ἀνδρῶν, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Πλαπούτας μετὰ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἐκ τῆς Πιάνας καὶ ἀμφότεροι ἐπετέθησαν ἐκ πλαγίων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς κατέπαυσεν ἡ μάχη. Τὴν ἐπιούσαν ἐπαναλαμβάνεται αὕτη σφοδροτέρα. Οἱ Ἕλληνες λαβόντες τὴν νύκτα νέας ἐπικουρίας ἐπιτίθενται ἀκατάσχετοι, οἱ δὲ Τούρκοι τεθέντες μεταξὺ δύο πυρῶν τρέπονται εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους νεκρούς. Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσε μέγα θάρρος εἰς αὐτοὺς.

Ὁ Μουσταφάμπεης, θέλων ν' ἀποπλύνῃ τὸ ἐκ τῆς ἥττης ὄνειδος, ἐξ ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Βαλτετσίῳ μάχην διέταξεν ἐξ χιλιάδας ἀνδρας μετὰ δύο τηλεβόλων νὰ προσβάλωσι τοὺς ἐν Βερβαίνις.

τεταγμένους Ἕλληνας καὶ ἐκείθεν προελύνοντες νὰ κυριεύσωσι τὸν Μυστράν. Ἀλλ' ὁ Νικήτας, ἀνεψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅστις εὐρίσκετο εἰς τὰ Δολιανὰ μετὰ διακοσίων ἀνδρῶν, ὀχυρωθεὶς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἀπέκρουσε τοὺς Τούρκους ἐπὶ ἑνδεκα ὥρας διὰ φονικοῦ πυρός. Ὅτε δ' ἔφθασεν ἐπικουρία ἐκ Βερβαίνων, ἐξώρμησε ξιφῆρης μετὰ τῶν ἀνδρῶν του καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθρούς. Ἐν τῇ μέσῃ δὲ τοῦ πυρός καὶ τῆς σφαγῆς ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον *Τουρκοφάγος*.

Μετὰ τὰς δύο νύκτας οἱ Ἕλληνες διὰ νέων ὀχυρωμάτων κατέστησαν στενωτέραν τὴν ζώνην τῆς Τριπόλεως. Οἱ πολιορκούμενοι, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς σιδηρᾶς ἀνάγκης, ἀπεφάσισαν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν. Ἀλλ' οἱ ἀρχηγοί, θέλοντες νὰ καλύψωσι τὴν εὐθύνην των ἀπέναντι τοῦ σουλτάνου, προεκάλεσαν ὀχλαγωγίαν. Τῇ 23 Σεπτεμβρίου ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς, ἀποτελούμενος ἐκ πειναλέων γυναικῶν καὶ παίδων, συνηθροίσθη ἐν συλλαλητηρίῳ ἐξώθεν τοῦ διοικητηρίου καὶ μετὰ φωνῶν ἰκέτευε τοὺς ἀρχηγούς νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν. Ὀλίγοι Ἕλληνες ἀναρριχηθέντες ὁ εἰς ἐπὶ τῶν ὧμων τοῦ ἄλλου ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ τείχους καὶ πηδῆσαντες ἐντὸς ἤνοιξαν τὴν λεγομένην πύλην τοῦ Ναυπλίου. Παρευθὺς ὁλος ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσώρμησε καὶ ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγὴ, ἥτις ἦτο οἷον ἀπάντησις εἰς τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου. Ἀπερίγραπτοι ὀμότητες διεπράχθησαν ἐκ μέρους τῶν νικητῶν· οὐδεμίαν ἡλικίαν καὶ οὐδενὸς γένους ἐφείσθησαν. Πανταχοῦ ἐπέζήτουν θύματα· οὐδεμίαν πειθαρχίαν ὠπῆρχεν· ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὸ ξίφος καὶ τὸ πῦρ ἐνέμετο τὴν πόλιν. Πανταχοῦ ἤκουοντο οἱ ὀλοθυγμοὶ τῶν ἀποθηνησκόντων. Καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἐκινδύνευσε τὸν ἑσχατον κίνδυνον, ἀναλαβὼν κατὰ προηγουμένην συμφωνίαν νὰ σώσῃ τοὺς ἀπερχομένους Ἀλβανούς, οἵτινες διὰ Καλαβρύτων μετέδρυσαν εἰς Αἴγιον καὶ ἐκείθεν διεπεραιώθησαν εἰς Ἡπειρον.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐστερέωσε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν Τριπόλει εὗρον οἱ Ἕλληνες πλούσια λάφυρα καὶ ὅπλα, δι' ὧν ὀπλί-

σθησαν, ἐν ᾧ πρότερον ἔφερον σφενδόνας, βόπαιλα καὶ δρέπανα. ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

ΤΑ ἘΝ Τῇ ΑΝΑΤΟΛΙΚῇ ΕΛΛΑΔΙ

§ 42. Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου. — Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. — Μάχη ἐν Βασιλικοῖς.

Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον ἐπανεστάτησε καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς. Κατὰ πρῶτον ἐπανεστάτησεν ἡ Ἀμφισσα ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν (24 Μαρτίου). Εὐθὺς μετ' αὐτὴν ἡ Δωρίς ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν καὶ ἔπειτα ἡ Λεβάδεια ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διακόν. Ὁ Χουρσίτ ἀπέστειλεν ἐξ Ἰωαννίνων κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὁμέρ Βρυώνην μετὰ ἐννέα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἵππέων. Οἱ Ἕλληνες ὅπλαρχηγοὶ Διακός, Πανουργιάς καὶ Δουβουνιώτης κατέλαβον τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὴν Φωκίδα πορείαν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς καὶ ὁ Δουβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Διακός τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν, τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἐπελθὼν διεσχόρπισε κατὰ πρῶτον τοὺς ἀνδρας τοῦ Πανουργιά καὶ Δουβουνιώτου, ἔπειτα δ' ἐπέπεσε καὶ κατὰ τοῦ Διακού. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διακού ἰδόντες τὴν πολυπληθεῆ στρατιὰν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη καταλαμβάνονται ὑπὸ φόβου καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν, ἔμειναν δὲ τεσσαράκοντα παλληκάρια μετὰ τοῦ Διακού ἀκλόνητα εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ Διακός ἀγωνίζεται ὡς λέων. Τὰ παλληκάρια του πίπτουσιν ὅλα· τέλος δὲ συλλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καὶ αἰμόφυρτος προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς θαυμάσας τὴν ὡραίαν μορφήν τοῦ Διακού καὶ τὸ ὡραῖόν του παράστημα προτείνει εἰς αὐτὸν νὰ τῷ χαρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ τῷ προσφέρῃ τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἂν ἐδέχετο· ν' ἀρνηθῇ τὴν πίστιν του. Ἀλλ' ὁ Διακός μὲ ὑπερηφάνειαν ἀποκρίνεται « Ἐγὼ Ἕλλην γεννήθηκα καὶ Ἕλλην θ' ἀποθάνω ». Τότε

ὁ Ὅμηρ Βρυώνης διέταξε νὰ σουβλισθῇ καὶ νὰ ψηθῇ ζωντανός. Ἀπήχθη λοιπὸν εἰς τὴν Λαμίαν καὶ ἐκεῖ υπέστη ὁ ἥρωϊς τὸν ὀδυνηρότατον θάνατον, χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ κανεὶς στεναγμὸς ἐκ τῶν χεῖλέων του (23 Ἀπριλίου). Μόνον κατὰ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἐσουβλίζετο, στρέψας τὸ βλέμμα πρὸς τοὺς χλοερούς λειμῶνας καὶ τὰ ἀνθισμένα δένδρα εἶπε μετὰ πικρίας, παραπονούμενος διὰ τὸν πρόωρον θάνατόν του·

Γιὰ ὅδ'ε καὶρὸ ποῦ διάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
τώρα π' ἀνθίζουσιν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάζ' ἡ γῆ χορτάρι.

Διὰ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Λαίκου ἔλαθεν ἐκδίκησιν ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρήτσος, υἱὸς τοῦ περιωνύμου ἀρματοῦ τοῦ Ἀνδρήτσου. Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης διαδὰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας διηρθύνετο πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ κανὲν κώλυμα. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποφασίζει νὰ ἐμπασίῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ. Καταλαμβάνει λοιπὸν μετὰ ἑκατὸν δεκαοκτὼ γενναίων παλληκαριῶν τὸ πλινθόκτιστον Χάνι τῆς Γραβιάς, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, τειχίζει τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα διὰ πετρῶν καὶ ἀναμένει τοὺς ἐχθρούς. Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, ἀλλὰ τὸ πυκνὸν καὶ εὐστοχὸν πῦρ τοῦ Ὀδυσσεῦς καὶ τῶν συντρόφων του ἀναχαιτίζει τὴν πορείαν αὐτοῦ. Τρεῖς ἐφόδους ἐπιχειροῦσιν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τοῦ Χανίου· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἀποκρούονται μετὰ μεγάλης φθορᾶς. Ἡ νύξ ἐπελθοῦσα καταπαύει τὴν μάχην. Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἐπιμένων νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι ἔστειλε νὰ φέρωσι τηλεβόλα ἐκ Λαμίας. Ἀλλὰ τὴν νύκτα οἱ ἐντὸς τοῦ Χανίου κεκλεισμένοι ἐξήλθον καὶ πατοῦντες ἐπὶ ἐχθρικῶν πτωμάτων ἀνέδησαν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, μὴ θέλων ν' ἀφῇσῃ ὀπισθὲν τοῦ ἀχμαίαν τὴν ἐπανάστασιν, μετέβαλε σχέδιον πορείας καὶ εἰσβαλὼν εἰς Βοιωτίαν κατέλαβε καὶ ἐπυρπόλησε τὴν Λεβάδειαν· ἔπειτα δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως.

Τρεῖς μῆνας βραδύτερον, τὸν Αὐγούστον, οἱ Ἕλληγες ὑπὸ τον

Δυσβουνιώτην ἐνίκησαν νίκην περιφανή ἐν Βασιλικαῖς τῆς Λοκρίδος φονεύσαντες περὶ τοὺς χιλίους διακοσίας Τούρκους καὶ αἰχμαλωτίσαντες πλείονας τῶν ἑκατόν.

Καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἰσκος καὶ Γῶγος Βακίλλας ἀπέκρουσαν τὸν ἐξ Ἰωαννίνων ἀποσταλέντα Ἰσμαήλ πασσάν Πλιάσαν.

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ

§ 43. Τὸ ναυτικὸν τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπέτσων καὶ Φαρῶν. — Ἀνδρέας Μιαούλης. — Τὸ πρῶτον κατὰ θάλασσαν τρόπαιον.

Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐπανεστάτησαν αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Φαρὰ καὶ Ὑδρα. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος καὶ ἡ Κύπρος. Ἄλλ' εἰς τὰς τελευταίας ταύτας προϊόντος τοῦ χρόνου κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιορίσθη μόνον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Φαρά. Εἰς τὰς τρεῖς δὲ ταύτας νήσους, αἵτινες ἐξώπλισαν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἐξ πλοῖα καὶ συνεσέφερον ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἀνήκει σύμπασα ἡ τιμὴ τοῦ ὅτι συνέτριψαν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας καὶ ἐνίκησαν εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

Ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων νήσων εἶχε τὸν ναύαρχόν της. Τὰ Φαρά εἶχον τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην, αἱ Σπέτσαι τὸν Γεώργιον Ἀνδρουτσὸν καὶ ἡ Ὑδρα τὸν Ἰάκωθον Τομπάζην. Ἄλλ' ὁ Τομπάζης παρητήθη καὶ διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραίων ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος καὶ φιλοπατρίδος Λαζάρου Κουντουριώτου, τοῦ προσενεγκόντος ἅπασαν τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν του ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἑλληνικὴ κυδέρνησις, μὴ θέλουσα νὰ καντήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων, ἀπέφυγε νὰ διωρίσῃ ἓνα ἀρχιναύαρχον

βλου τοῦ στόλου. Ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐπέβαλλε τὸν Μιαούλην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ὑπετάσσοντο ἐκουσίως εἰς αὐτόν.

Ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Μιαούλη τὸ ἐλληνικὸν ναυτικὸν εὗρε τὸν ἱκανώτατον τῶν ναυάρχων. Ὁ Μιαούλης ἦτο ἀτρόμητος εἰς τοὺς κινδύνους. Διὰ τοῦ ἀκάμπτου χαρακτήρος του ἐδάμαξε τὰ δυσήνια ναυτικά πλήθη καὶ διὰ τῆς ἐκτάκτου στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας του ὠδήγησε πολλάκις τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν νίκην καὶ ἀνένεωσε τὰ πολεμικὰ κατὰ θάλασσαν τρόπαια τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων.

Αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐνωθεῖσαι ἐπλευσαν πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὅπως ἐμποδίσωσι τὸν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐκπλουν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ὅστις ἐπὶ ἤρχετο πρὸς κατάπνιν τῆς ἐπαναστάσεως. Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος, ὅστις εἶχεν ἐκπλεύσῃ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου. Προηγεῖτο δὲ αὐτοῦ πολὺ μία φρεγάδα χρησιμεύουσα ὡς προφυλακὶς καὶ φέρουσα ὀγδοήκοντα τέσσαρα τηλεβόλα. Ἰδοῦσα αὕτη τὸν κατ' αὐτῆς πλέοντα ἐλληνικὸν στόλον κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἐπεμφαν κατ' αὐτῆς δύο πυρπολικά τῶν Ψαριανῶν Καλαφάτη καὶ Παπανικολῆ. Τὸ πρῶτον ἀπέτυχε βυθισθέν. Ἀλλ' ὁ Παπανικολῆς πλησιάσας τὴν πρῶραν τῆς φρεγάδας προσκολλᾷ εἰς αὐτὴν τὸ πυρπολικόν του, καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ ἀνατινάσσεται αὕτη εἰς τὸν ἀέρα, καταποντισθέντος ἅπαντος τοῦ ἐκ χιλίων ἐκατὸν ἀνδρῶν πληρώματος. Ὁ τουρκικὸς στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

§ 44. Ἡ ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν συνέστη ἡ Μεσσηνιακὴ γερουσία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Φθάσας δὲ εἰς

τὸ ἐν Τρικόρφοις ἐλληνικὸν στρατόπεδον ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων. Τῇ ἐντολῇ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδατός, ἔξοχος πολιτικός, ὠργάνωσε πολιτικῶς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καταρτίσας τὴν γερουσίαν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Θεόδωρος Νέγρης ὠργάνωσε τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καταρτίσας τὴν γερουσίαν τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος, ἥτις ἀνέθηκεν εἰς δωδεκαμελὴ ἐπιτροπείαν. Αὕτη δὲ τὸν περίφημον Ἄρειον Πάγον, πᾶσιν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν. Τὰ τρία ταῦτα πολιτικὰ σώματα διὰ τῆς ἐκλογῆς νέων ἀντιπροσώπων ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἥτις συνελθοῦσα ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ τῇ 20 Δεκεμβρίου 1821 συνέταξε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦτο κατεστάθησαν δύο πολιτικὰ σώματα α') τὸ βουλευτικὸν ἐξ ἑβδομήκοντα ἀντιπροσώπων, οὗτινος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, καὶ β') τὸ ἐκτελεστικὸν ἐκ πέντε μελῶν, τοῦ ὁποίου πρόεδρος ἐγένετο ὁ Μαυροκορδατός. Ἡ συνέλευσις, ὀρίσασα προσωρινὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον, διελύθη.

§ 45. Δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1822).—

Καταστροφὴ τῆς Χίου.— Ἀνδραγαθήματα

Κωνσταντίνου Κανάρη.

Ἡ νῆσος Χίος δὲν μετέσχεν ἀμέσως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Χίος κειμένη ἀπέναντι τῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐθαυμάζετο διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς καὶ διὰ τὸ ὡραῖόν τῆς κλίμα, διετέλει δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χαρμιῦ τοῦ σουλτάνου, διότι ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸ μεγάλην ποσότητα ἐκλεκτῆς μαστίχης. Ἐνεκα τούτου οἱ κάτοικοι τῆς Χίου οὐδόλως ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων· ἐπειδὴ δὲ προσέτι οἱ Χιοὶ ἦσαν λαὸς φιλήσυχος καὶ ἐμπορικός, δὲν ἔλαβον ἀμέσως μέρος εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἀποβι-

δασθεῖς εἰς τὴν Χίον μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ σουλτάνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου ἐξεμάνη. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τοῦ χαρεμίου ἐφώναζον ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Χίου, οἵτινες κατέστρεψαν τοὺς πλήρεις ὥραιας μαστίχης κήπους αὐτῶν. Στόλος λοιπὸν κραταιὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ-Ἀλὴν ἐπλευσε περὶ τὰ τέλη Μαρτίου εἰς τὴν Χίον καὶ ἤρχισε νὰ κανονικοποιῇ τὴν πόλιν. Ὁ Καρᾶ-Ἀλὴς ἀπεβίβασεν ἐπὶ χιλιάδας Τούρκους, οἵτινες διεσκόρπισαν τοὺς ἐπαναστάτας. Ἡ ἀτυχὴς νῆσος ὑπέστη τρομερὰν καταστροφὴν. Ὁ στρατὸς καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀπέναντι Ἀσιατικῆς παραλίας ἐπιδραμόντα αἰμοχαρὴ στίφη διεχύθησαν εἰς ἅπασαν τὴν νῆσον καὶ ἤρχισαν ἀγρίαν σφαγὴν κατὰ τῶν ἀθώων καὶ ἀδυνάτων. Ἐκεῖ ὅπου πρότερον ἐδασίλευεν ἡ εὐτυχία ἐξηπλώθη ἤδη ἡ δυστυχία. Ἡ ὥραία καὶ ἀνθοστόλιστος νῆσος μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Οἱ πρὸ ὀλίγου ἀνθοβολοῦντες κήποι μετεβλήθησαν εἰς νεκροταφεῖα πλήρη πτωμάτων. Ἐκ τῶν ἑκατὸν χιλιάδων κατοίκων μόνον δύο χιλιάδες ἐσώθησαν. Ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ἐσφάγησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἀλλ' ἔφθασε κατόπιν τοῦ φοβεροῦ δράματος. Μὴ δυνήθεις δ' ἔνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, προσωρμίσθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ εὕρισκόμενοι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ἐν συμβουλίῳ νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. Ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ῥαμαζανίου καὶ ὁ Καρᾶ-Ἀλὴς εἶχε καλέσῃ ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Τρεῖς χιλιάδες Τούρκοι ὀργιαστικῶς εὐωχοῦντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἀπὴρστραπτεν ἐκ τῆς φωτοχυσίας. Δύο γενναῖοι πυρπολῆται Ἕλληνες, ὁ ἐξ Ὑδρας Πιπίνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κανάρης ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην νὰ λάβωσιν ἐκδίκησιν διὰ τὴν τρομερὰν τῆς Χίου καταστροφὴν. Ἀφ' οὗ ἐκονώ-

νησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, εἰσῆλθον φαιδροὶ καὶ ἀτρόμητοι
 μετὰ τοὺς ῥιποκινδύνους συντρόφους τῶν εἰς τὰ πυρπολικά τῶν καὶ
 μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κινδύνους εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα
 τῆς Χίου.

Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου διηυθύνθη πρὸς τὴν ὑπονauαρχίδα,
 ἀλλ' ἀπέτυχε. Ἀλλὰ τοῦ Κανάρη τὸ πυρπολικὸν ὡς μελανὴ σκιά
 διωλίσθησε διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν
 ναυαρχίδα. Ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς προσεκόλλησε τὸ πυρπολικὸν
 τοῦ εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καὶ ἤναψεν αὐτὸ ἰδιοχείρως.
 Ἐν ἀκαρεὶ αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ ὠθούμεναι καὶ ὑπὸ τοῦ πνέ-
 οντος ἀνέμου περιετύλιξαν τὸν κολοσσόν, ὅστις ἐν μιᾷ στιγμῇ μετ-
 εδλίθη εἰς φλογερὸν ἡφαίστειον. Οἱ σφαγεῖς τῆς Χίου ἔτρεχον
 πανταχοῦ κραυγάζοντες καὶ ζητοῦντες τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ παν-
 ταχοῦ εὗρισκον τὸν θάνατον. Μετ' ὀλίγον, μεταδοθέντος τοῦ πυρὸς
 εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, ὅλος ἐκεῖνος ὁ κολοσσὸς ἀνετινάχθη εἰς
 τὸν ἀέρα ὡς τὸ λαμπρότερον τρόπαιον τοῦ ἥρωος. Ὁ ἐνδοξὸς
 πυρπολητὴς ἐπέστρεφεν εἰς τὰ Ψαρά, γυμνόπους δὲ καὶ ἀσκεπτὴς
 διηυθύνθη μετὰ τῶν συντρόφων τοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἤναψε
 λαμπάδα, εὐχαριστῶν τὸν θεόν.

Ὁ αὐτὸς Κανάρης, τοῦ ὁποῖου ἡ τόλμη διήγειρε τὸν θαυμασμόν
 τοῦ κόσμου, μετ' ὀλίγους μῆνας (4 Ὀκτωβρίου) μεταξὺ Τε-
 νέδου καὶ Τρωάδος ἐπυρπόλησε τὴν ὑπονauαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ
 στόλου φέρουσαν πλήρωμα ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, ὅπερ ἀπωλέσθη.

§ 46. Ἡ ἐν Πέτα μάχη (4 Ἰουλίου).

Ὁ Χουρσίτ πασσάς καταβαλὼν τὸν Ἀλῆ πασσάν ἐπῆλθε κατὰ
 τοῦ Σουλίου μετὰ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ Σουλιῶται
 ἀντέταξαν καὶ πάλιν ἡρωϊκὴν ἀμυναν, ὁ δὲ Χουρσίτ ἀγανακτῆσας
 διὰ τὴν παράτασιν τῆς πολιορκίας καὶ ἀποβαλὼν τὴν ὑπομονήν
 ἀπῆλθεν εἰς Λάρισαν, ἀφ' οὗ ἀνέβηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πο-
 λιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὀμιὲρ Βρυώνην.

Οἱ Σουλιῶται στερούμενοι πολεμοφοδίων καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐζήτησαν κατ' ἐπανάληψιν βοήθειαν παρὰ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου. Ὅθεν περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1822 ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ πολλοὺς φιλέλληνας, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ Γερμανὸς Νόρμαν, ὁ Πολωνὸς Μιρζεύσκης, ὁ Ἑλβετὸς Σεβαλιέ, οἱ Ἰταλοὶ Ταρέλλας καὶ Δάνιας, ἦλθεν ἐκ Κορίνθου εἰς Πάτρας. Ἐκ Πατρῶν παραλαβὼν πεντακοσίους Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ χιλίους Πελοποννησίους διεπεραιώθη εἰς Μεσολόγγιον. Εἰς τὴν εὐάριθμον δὲ ταύτην δύναμιν τοῦ Μαυροκορδάτου συγκατελέχθησαν καὶ ὀλίγοι Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην.

Ἐκ Μεσολογγίου ὁ Μαυροκορδάτος προαπέστειλε τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ τῶν πεντακοσίων Μανιατῶν εἰς Φανάριον, λιμένα ἀπέχοντα ἑπτὰ ὥρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα προμηθεύσῃ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια εἰς τὸ κινδυνεῦον Σοῦλι. Ἀλλ' ὁ ἥρως τοῦ Βαλτετσίου, μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ, περικυκλωθεὶς ὑπὸ τεσσάρων χιλιάδων Τούρκων ἔπесе βληθεὶς διὰ σφαίρας. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου ἔφθασε μετὰ θλιβερὰς περιπετείας εἰς τὸ Κομπότι, ὅπου ἐνίκησε τὸ ἵππικόν τῶν Τούρκων, τρέψας αὐτὸ εἰς φυγὴν. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν ἔφοδον κατὰ τῆς Ἀρτῆς ὠφελούμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως τῶν ἐχθρῶν, τοῦνα τίον κατέτεμε τὸν στρατὸν του. Διέταξε λοιπὸν τὸν μὲν Μᾶρκον Μπότσαρην νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν Πέντε πηγαδίων, μικρὸν δὲ ἀπόσπασμα ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα ἀνδρῶν νὰ παραμένῃ ἐκεῖ εἰς τὸ Κομπότι, καὶ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ χωρίον Πέτα· αὐτὸς δὲ ὁ Μαυροκορδάτος ἀπῆλθεν εἰς Λαγκάδαν, ἐξ ὥρας μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ.

Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης εὐρὼν τὰ Πέντε πηγάδια κατειλημμένα καὶ ἀπειλούμενος ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ ἐτέρου τουρκικοῦ στρατοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Πέτα. Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν

4 Ἰουλίου πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς ἐξώρμησεν ἐκ τῆς Ἀρτης ὁ Ῥεσίτ πασσᾶς ἢ Κιουταχῆς μετὰ ἑξ̄ χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς Ἑλλήνας, ἀνερχομένους εἰς δύο χιλιάδας. Οἱ Ἑλληνες μάχονται γενναίως ἀποκρούοντες μετὰ μεγίστης φθορᾶς τὰ ἐφορμῶντα στίφη τῶν πολεμίων, μάλιστα δὲ οἱ Φιλέλληνες, οἵτινες κατεῖχον τὴν ἐπικινδυνωτάτην θέσιν. Ἀλλ' αἴφνης ἀπὸ τινος παρακειμένου λόφου ἐπέπεσεν ἐκ τῶν νώτων καὶ τῶν πλαγίων σῶμα ἀλβανικόν. Οἱ Ἑλληνες, νομίσαντες ὅτι συνέδῃ προδοσία, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τότε ὁ Ῥεσίτ διατάσσει νέαν γενικὴν ἐπίθεσιν βοηθουμένην καὶ ὑπὸ τοῦ ἵππικοῦ. Ἡ ἥττα τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξεν ὀλοσχερῆς. Οἱ Φιλέλληνες ἐφονεύθησαν ἅπαντες πλὴν εἰκοσιπέντε, οἵτινες μετὰ τοῦ Νόρμαν λογχομαχοῦντες διεσώθησαν εἰς Λαγκάδαν. Οὕτως ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀπέτυχεν, οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀφ' οὗ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι. Καὶ μέρος μὲν αὐτῶν μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν κατέφυγον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, οἱ δὲ λοιποὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ἐξηκολούθησαν ἀγωνιζόμενοι καὶ χύγοντες τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

§ 47. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐπῆλθε μετὰ ἑνδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποσυρθῇ ὁ Μαυροκορδατος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ Πέτα, καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς, ἐν ᾗ ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς τῶν Πατρῶν τὸ ἀπέκλεισεν ἀπὸ θαλάσσης. Τὰ ὀχυρώματα τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν ἀσθενῆ καὶ ἀσήμεντα, αἱ δὲ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόνδια μόλις ἐπῆρκουν δι' ἓνα μῆνα. Ἄν οἱ Τούρκοι ἐπεχείρουν ἀμέσως ἔφρδον, πιθανώτατα ἤθελον κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον· ἀλλ' οὗτοι κατέτριψαν τὸν χρόνον κατ' ἀρχὰς εἰς ἀψιμαχίας, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἐπιτι-

δείως παρέτειναν τὰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως μέχρι τοῦ Νοεμβρίου, ὅτε μοῖρα τοῦ ὑδραϊκοῦ στόλου ἐπιφανείσα πρὸ τῆς πόλεως διέλυσε τὸν ἀποκλεισμόν, εἰσήγαγε τροφὰς καὶ πολεμφοδία καὶ ἀπεβίβασεν ἐπικουρίαν ἐκ χιλίων ἀνδρῶν. Τότε οἱ πολιορκούμενοι διεμήνυσαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὸν Ὁμῆρ Βρυώνην « Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς ».

Οἱ Τοῦρκοι ἐκμανέντες ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Μεσολόγγιον δι' ἐφόδου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου, ὅτε ἤλπιζον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων ἤθελον ἀφήσῃ ἀφυλάκτους τὰς θέσεις των. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι εἰδοποιηθέντες ἠγγρύπνουν ὅπισθεν τοῦ προτειχίσματος· ἀφήσαντες δὲ τὰ ἀλδανικὰ τάγματα νὰ πλησιάζωσι μέχρι βολῆς πιστολίου ἐθέρισαν ἔπειτα αὐτὰ διὰ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν. Ὁ δὲ ὀριμὸς χειμὼν, αἱ παντοειδεῖς στερήσεις καὶ κακουχίαι καὶ ἡ ἀγγελία ὅτι ὁσονόπῳ καταφθάνει ὁ Ὀδυσσεύς, ἠνάγκασαν τοὺς πολεμίους νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθωσι (31 Δεκεμβρίου).

§ 48. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. — Καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ. — Ἀλωσις τοῦ Παλαμηδίου
ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ σουλτάνος, ἂφ' οὗ ἀπηλλάγη τοῦ τρομεροῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσά, ἔπεμψε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Δράμαλην μετὰ εἰκοσιτεσσάρων χιλιάδων πεζῶν, ἑξ χιλιάδων ἱππέων καὶ ἱκανοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Δράμαλης ἐκκινήσας ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου διήλθε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Βοιωτίαν χωρὶς μηδαμοῦ ν' ἀπαντήσῃ ἐμπόδιον. Λεηλατήσας δὲ τὴν Ἀττικὴν προὐχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, διέβη τὰ δυσπόρθητα στενὰ τῶν Γερανίων, ἐπέρασε τὸν Ἰσθμόν, κατεπλημμύρησε μὲ τὰ στρατεύματά του τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας καὶ τῇ 12 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσεν ἐν Ἀργεῖ. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τότε τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἥτις ἐκ Κορίνθου εἶχεν ἀποσυρθῇ εἰς Ἄργος, κατέφυγε χάριν ἀσφαλείας εἰς δύο ἐντὸς τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίας. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠρνήθη νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὰς ἡμιολίας, καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν ξηράν. Συναθροίσας δ' ἐπτακοσίους ἀνδρας πλήρεις τόλμης ἐνίσχυσε τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, τὴν ὁποίαν εἶχε προκαταλάβῃ ὁ Μανιάτης Καραγιάννης.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας ἐφάνη σωτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ πολεμάρχου ἀντήχησεν ὡς πολεμικὴ σάλπιγξ, καὶ πλῆθος ἐνόπλων πολεμιστῶν ἔδραμεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ὁ Κολοκοτρώνης κατερχόμενος ἐκ Τριπόλεως ἦλθε καὶ ἱδρυσεν τὸ στρατήγιόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης καὶ διηυκόλυνε τὴν λαθραίαν ἔξοδον τῶν ἐν τῇ ἀκρόπολει τοῦ Ἄργους κεκλεισμένων. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν ὁ Πατρόμπεης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι.

Ὁ Δράμαλης, μὴ προνοήσας ν' ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ του, περιῆλθεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν, διότι ἡ πείνα ἤρχισε νὰ μαστιῇ τὸ στρατόπεδόν του. Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἠδύνατο πρὶν ἢ ἐκπορθῆσῃ τὸ ἐν Μύλοις ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπίσης ἀδύνατον. Ὅθεν περιέστη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ υποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Πρὸς τοῦτο δ' ἐζήτησε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἐπεμψε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν γραμματέα του, ὅστις ἦτο Χριστιανός, καὶ τοῖς ἐπρότεινεν ἀμνηστίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐγέλασαν, ὅτε ἤκουσαν τὴν πρότασιν. Τότε ὁ γραμματεὺς λέγει δῆθεν ἐμπιστευτικῶς, ὅτι ὁ Δράμαλης διανοεῖται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν, συμβουλεύει δὲ αὐτοὺς νὰ καταλάβωσι τὰς ὁρεῖνὰς διόδους τὰς ἀγούσας εἰς Τρίπολιν, ὅπως ἐμποδίσωσιν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἔπεσον εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ εἶπεν, ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ υποχωρήσῃ καὶ ὅτι εἶνε ἀνάγκη ἀπαραίτητος ν' ἀποκόψωσι τὴν πρὸς τὴν

Κόρινθον γραμμὴν τῆς υποχωρήσεως αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ γνώμη του δὲν ἔγεινε δεκτὴ, παραλαβὼν περὶ τοὺς δισχιλίους πιστοὺς, συντρόφους ἤλθε καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν υποχώρησιν τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἀληθῶς τὴν πρωτὰν τῆς 26 Ἰουλίου 1822 ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διευθυνομένη εἰς Κόρινθον. Τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ του ὁ Κολοκοτρώνης ἐτοποθέτησεν εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων καὶ εἰς τὸ ὕψωμα τοῦ Ἀγίου Σώστου, αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς γέροντας καὶ τοὺς ἀνικάνους κατέλαβε τὸ ἀπέναντι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ὄρος. Ἵνα δὲ καλύψῃ τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ στρατοῦ του, συνεκέντρωσεν εἰς μέρος ὁρατὸν ὅλους τοὺς ἱπποὺς καὶ τοὺς ἡμιόνους καὶ ἐκρέμασεν ἐπὶ πασσάλων σημαίας, μανδύας, φέσια, εἰς τρόπον ὥστε μακρόθεν ἐφαίνετο εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς μυρμηκία στρατιωτῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ φθάσαντες οἱ Τοῦρκοι δεληδες, ἤτοι ἱππεῖς, καὶ οἱ πεζοὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. Οἱ κεκρυμμένοι ἐκεῖ Ἕλληνες προσέβαλον αὐτοὺς διὰ συχῶν πυροβολισμῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραπῶσι πρὸς τὸ ὕψωμα τοῦ Ἀγίου Σώστου, ἐν ᾧ ὀπισθεν κατεδίωκον αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες. Μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἀγίου Σώστου, ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης προκαταλαβόντες τὸ ὕψωμα ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν αἰφνιδίως καὶ τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτῆς, ἅπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀνατολικώτερον διὰ τοῦ Ἀγινόρους. Ἄν ὁ ἐν Μύλοις πολυάριθμος ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν νώτων, ὅπως εἶχεν εἰδοποιήσῃ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀναμφιβόλως δὲν νὰ ἐγλύτωνε οἷα ρουθοῦνι ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγεινε, καὶ ὁ Δράμαλης μὲ μικρὰς σχετικῶς ἀπωλείας ἐφθασεν εἰς Κόρινθον, ἄπνους σχεδόν, πεζὸς καὶ ἐν ἐσχάτῃ ταπεινώσει.

Μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοπον-

νήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν Δράμαλιν ἐν Κορίνθῳ, πείσας καὶ τὸν Ὀδυσσεά νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος. Περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ μεστὸς λύπης καὶ στενοχωρίας. Τὰ δὲ λείψανα τῆς μεγάλης στρατιᾶς του, ζητήσαντα νὰ μεταβῶσιν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, περιεζώσθησαν ἐν Ἀκράτῃ ὑπὸ τῶν Ζαΐμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη καὶ ἔπαθον νέας συμφορὰς μόνις δ' ἐλάχιστοι ἐσώθησαν. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαθεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τῇ 30 Νοεμβρίου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Παλαμήδιον, μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης καὶ ἡ Ἀκροναυπλία (Ἴτς - Καλὲ) μετὰ τῆς πόλεως.

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1823).

§ 49. Πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων. — Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.

Πᾶσαι αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη ἀπέτυχον οἰκτρῶς. Νῦν ἡ Πύλη ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν νέον πολεμικὸν σχέδιον. Δύο στρατιαὶ ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ δ' ἐξ Ἠπείρου εἰς τὴν δυτικὴν· ἀμφότεραι δ' ἐνούμεναι περὶ τὴν Ναύπακτον ἔμελλον νὰ διαπεραιωθῶσι διὰ τοῦ στόλου εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸς καθυπόταξιν αὐτῆς. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς Βερκόφτσαλης. Οὗτος προελάσας ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἐξεχύθη μὲ τὰ στίφη του τὰ ἱππικὰ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν· μετέβη δ' ἔπειτα εἰς Εὐβοίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ τῆς Καρύστου πρὸς καθυπόταξιν τῆς νήσου καὶ τέλος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς Λαμίαν.

Σπουδαιότερα δ' ὅμως ἦτο ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσις. Ὁ Μουσταῆς πασσᾶς τῆς Σκόδρας μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων

Τουρκαλθανῶν, τῶν καλουμένων Μιρδιτῶν, εἰσέβαλε διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὃ δὲ Ὁμὲρ Βρυώνης μετὰ τεσσάρων χιλιάδων εἰσώρμησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ, ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ὑπὸ τὸν Τσελαδεδέμπεην, κατεσκήνωσε πρὸ τοῦ Καρπενησίου.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει τότε δεινὴ ἀναρχία. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἤριζον πρὸς ἀλλήλους καὶ κανεῖς δὲν ἀπεφάσιζε νὰ ἐξέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης ἀναρχίας ἐνεφανίσθη ἡ ἡρωϊκὴ μορφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὡς παρηγορία καὶ καύχημα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης θέλων ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸ πεπτωκὸς θάρρος τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τριακοσίους πεντήκοντα εὐτόλμους Σουλιώτας καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Καρπενησίου κατεσκηνομένων ἐχθρῶν. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου 1823 ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Τουρκαλθανῶν καὶ ἐπήνεγκε κατ' αὐτῶν ἀνηλεῆ σφαγὴν. Ἀλλὰ θελήσας νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλθανῶν, ὅστις εἶχε στήσῃ τὴν σκηνὴν τοῦ ἐντὸς μάνδρας, ἀνερριχήθη ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ παρετήρησε πῶς ἦτο δυνατόν νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτήν. Ἀλλ' οἱ ἐντὸς διακρίναντες κεφαλὴν πυροβολοῦσι καὶ ρίπτουσιν ἄπουν τὸν Μάρκον. Οἱ Σουλιώται περίλυποι ἐκόμισαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μιρδιταὶ ἔθραψαν τοὺς νεκροὺς τῶν ἀνερχομένων εἰς ὀκτακοσίους. Μετ' ὀλίγον φθάσαντος καὶ τοῦ Μουσταῆ προὐχώρησαν πρὸς τὰ κάτω πνέοντες ἐκδίκησιν. Καθ' ὁδὸν ὁ Μουσταῆς ἠνώθη μετὰ τοῦ Ὁμὲρ Βρυώνη, ἀμφότεροι δὲ ἦλθον καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Αἰτωλικόν. Ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος καὶ κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερήσεων, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια ἄπρακτοι.

§ 50. Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ. — Ὁ λόρδος Βύρων.

Ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ· τὰ δὲ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἥρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ τραγικαὶ σφαγαὶ τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίως ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ηὔξησαν καὶ ἀνεζωπύρηνσαν τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἶσθημα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ αὐτῇ συνεστήθησαν διάφοροι ἐταιρεῖαι, αἵτινες ἔπεμπον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ὅπλα καὶ χρήματα. Πρὸς τοῦτοις δὲ πολλοὶ φιλέλληνες Ἰταλοὶ, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ καὶ Γερμανοὶ ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ διὰ τοῦ αἵματός των ὑποστηρίξωσι τὸν ἱερὸν αὐτῆς ἀγῶνα.

Μεταξὺ τῶν Φιλελλήνων τούτων διεφημίσθη κατ' ἐξοχὴν ὁ λόρδος Βύρων, εἰς τῶν μεγαλοφυεστέρων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ὁ Βύρων ἔφαλεν ἄλλοτε παθητικώτατα τὴν δούλην Ἑλλάδα· τελευταῖον δ' ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ αἵματός του. Ἀπεβιάσθη εἰς Μεσολόγγιον τῇ 24 Δεκεμβρίου 1824 οἱ δὲ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Ὁ Βύρων ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ὑπὲρ ἀγῶνος ἐνδόξου, καὶ εὐγενοῦς. Παρέδωκεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ὅσα χρήματα εἶχε φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἀνέλαβε δι' ἐξόδων του τὴν συντήρησιν σώματος πενταχοσίων Σουλιωτῶν. Προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς ἐρίζοντας Ἕλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν πόλεμον ἀνθρωπινώτερον, καταργῶν τὰς βασιάνους τῶν αἰχμαλώτων καὶ τὸν φόνον αὐτῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ νοσηρὸν κλίμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ νέαι περιπέτειαι τοῦ βίου, εἰς τὰς ὁποίας ἀφειδῶς ἐξετίθετο ὁ Βύρων, ἐπέδρασαν ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς υγείας του καὶ τῇ 7 Ἀπριλίου 1825 ἀπέθανε πικρῶς θρηγούμενος ὑπὸ πάντων.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1824).

§ 51. Ἐμφύλιοι πόλεμοι. — Θάνατος τοῦ Ὀδυσσέως.

Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1823 συνήλθεν ἐν Ἀστρεὶ ἡ δευτέρα ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ πληρεξούσιοι αὐτῆς διηρέθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν τῶν στρατιωτικῶν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ Μαυροκορδάτος. Ἐκ τούτου προήλθεν ἕρις μεταξὺ τοῦ ἐκτελεστικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκίνει ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Μαυροκορδάτος.

Τὸ βουλευτικὸν ὑπερισχῶσαν ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸ ἐκτελεστικὸν τὸ προεδρευόμενον τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, καὶ οὕτως ἀντὶ μιᾶς ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγησαν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἀφ' οὗ ἐγένοντο ἔξωθεν τῆς Ἑριπύλου δύο συγκρούσεις, καθ' ἃς εὐτυχῶς εἰς μόνον ἔπεσε νεκρός, ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα νὰ ὑποχωρήσῃ λαβὼν ἀμνηστίαν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ὁπαδούς του. Ἄλλ' ὁ μετ' ὀλίγον ἐκραγεῖς δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος διεξήχθη μετὰ μεγαλειτέρου πείσματος. Κατ' αὐτὸν ἔπεσεν ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης βληθεὶς ἐξ ἐνέδρας διὰ σφαίρας ἑλληνικῆς· ὁ δὲ γηραιὸς πατήρ του συντριβεῖς ὑπὸ τῆς θλίψεως ἐπεκαλέσθη καὶ πάλιν τὴν ἀμνηστίαν τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ συλληφθεὶς μετ' ἄλλων προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἐν Ἰδρᾷ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλίου.

Κατόπιν ἡ κυβερνήσις ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ὀδυσσέως, ὅστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ὅτι εὐρίσκετο εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Τούρκων. Κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως ἐστάλη τὸ ἄλλατε πρωτοπαλλήκαρόν του, ὁ Γούρας. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Γούραν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελε συγχωρηθῇ. Ἀλλ' ὁ Γούρας παραβᾷς τὴν ὑπόσχεσίν του ἀπήγαγεν εἰς Ἀθήνας

δέσμιον τὸν περιώνυμον ἥρωα τῆς Γραβιάς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπάρχοντα μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρωας ἀγρίας βασάνους, καὶ τέλος ἐφονεύθη, κατακρημνισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

§ 52. *Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Καθυπόταξις Κρήτης καὶ Κάσου.*

Ὁ σουλτᾶνος πεισθεὶς ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ, πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου. Ὅπως δὲ καταστήσῃ προθυμότερον τὸν ἰσχυρὸν τοῦτον πασσᾶν, προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν γενικὴν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἠρνήθη δι' ἑαυτὸν τὴν προσενεχθεῖσαν ἀρχηγίαν, ἀλλ' ἀπεδέχθη αὐτὴν διὰ τὸν θετὸν υἱὸν του Ἰβραήμ, ὅστις πάραυτα διωρίσθη διοικητὴς τῆς τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Κρήτη εἶχεν ἐπαναστατήσῃ συγχρόνως μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ὡς προείπομεν. Ταύτης τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοῦ 1822 εἶχεν ἀναθέσῃ ὁ σουλτᾶνος εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου· κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀπέστειλε μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Κρήτης τὸν γαμβρόν του Χασάν πασσᾶν, οὗτος δὲ διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου προέβη εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς νήσου. Καὶ ἠδυνήθη μὲν ὁ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου πεμφθεὶς διοικητὴς τῆς νήσου Ἐμμανουὴλ Τομπάζης νὰ κυριεύσῃ τὰ φρούρια Κισσάμου καὶ Κανδάνου καὶ ἀναπτέρωσῃ τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν· ἀλλ' ἐν ᾧ κατόπιν ὁ Τομπάζης κατηνάλισκε πολῦτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ματαίους συζητήσεις περὶ πολιτεύματος, ὁ Μεχμέτ - Ἀλῆς παραλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῆς Πελοποννήσου ἀνέπτυξεν ἑκτακτον δραστηριότητα. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος γαμβροῦ του Χασάν ἀπέστειλε κατὰ τῆς Κρήτης τὸν Μάρτιον τοῦ

1824 τὸν Χουσεῖν, τὸν κακὸν τοῦτον δαίμονα τῆς Κρήτης. Ὁ Χουσεῖν, δραστηριώτερος καὶ θηριωδέστερος τοῦ Χασάν, λαβὼν ἐπικουρίας ἀλλεπαλλήλους ἐξ Αἰγύπτου, συνεπλήρωσε μετὰ πρωτοφανοῦς θηριωδίας τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς Κρήτης. Μετὰ δὲ τὴν Κρήτην ὑπέταξεν ὁμοίως καὶ τὴν μικρὰν νῆσον Κάσον, τῆς ὁποίας οἱ θαλασσινοὶ κάτοικοι ἐνίσχυσον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν διὰ προσκομίσεως τῶν ἐπιτηδείων.

§ 53. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.

Ἡ τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ἐπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὰ νοθεσία διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' οὗτοι διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διήρσαν καὶ ἐξησθένησαν τὸ ἔθνος, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν τοῦτο εἶχεν ἀνάγκη ἐλθὼν τῶν δυνάμεων του, ἵνα δυνηθῇ ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ἰδοὺ μετ' ὀλίγον ἡ Ἑλλὰς ἔπαθεν ἄλλην συμφορὰν πολὺ φοδερωτέραν.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασᾶν ἐκπλεύσας τοῦ Ἑλλησπόντου ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν τὴν 20 Ἰουνίου 1824. Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκλίρωσεν ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Κυβερνήσεως, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ἀλλ' ὅμως οὐδεμίαν βοήθειαν ἔληθεν. Ὅθεν ἐγκαταλειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς ἀπεφασισαν ν' ἀμυνθῶσι μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ διέπραξαν τὸ μέγα καὶ ὀλέθριον σφάλμα νὰ περιορίσωσι τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἄμυναν καὶ καταδικάσωσιν εἰς ἀρχίαν ἐν τῷ λυμένῳ τὸν στόλον των, καὶ τοῦτο κατ' ἀπαίτησιν χιλίων διακοσίων μισθοφόρων Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων, οἵτινες εὕρισκοντο εἰς τὰ Ψάρα. Ἡ νῆσος περιεζώσθη ὑπὸ διακοσίων τριάκοντα πέντε πλοίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβηκεν ἀποβατικὸς στρατὸς δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ὁ Χοσρέφ ἤρchiσε σφοδρότατον κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως, εἰς τὸν ὅποιον κρατερῶς ἀπήντων αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ἀτρομήτων Ψαρικῶν. Ἀλλὰ

περὶ τὴν ἀγρότην ὥραν τῆς πρώτης οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν ν' ἀποβιβάσωσιν εἰς τι ἀφρούρητον μέρος πρὸς ἀνατολὰς τῆς νήσου πολυάριθμα στίφη, ἅτινα κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν Ψαριανῶν. Παρ' ἑλὼν τὴν κρατερὰν ἀντίστασιν αὐτῶν ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγὴν. Ἰυναῖκες καὶ παιδία ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν αἰμοχαρῶν Τούρκων. Τούτων ἐλάχιστοι διεσώθησαν· ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες τῶν κατοίκων ἐπὶ δεκαεὶς πλοίων καὶ ἑπτὰ πυρπολικῶν. Τελευταίον ἔπεσε καὶ τὸ Παλαιόκαστρον, ἀσθενὲς ὀχύρωμα ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ἄκρας τῆς νήσου, εἰς τὸ ὅποιον εἶχον καταφύγη ἑξακόσιοι μαχηταί. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ εὐάριθμοι ἐκεῖνοι ἥρωες ἀπέκρουον τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις ἐξ ἑξακλυσίων Τούρκων. Ἀφ' οὗ δ' ἐξέλιπε πλέον καὶ ἡ τελευταία ἐλπίς, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, καὶ οἱ τελευταῖοι ἐκεῖνοι πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια μετὰ δισχιλίων Ἀλβανῶν, οἵτινες εἶχον εἰσορμῆσιν εἰς τὸ ὀχύρωμα.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Ἐν τῇ νήσῳ πλήν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων κατοίκων ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ τὰς εἴκοσι χιλιάδας πρόσφυγες. Τῶν Ψαριανῶν μόνον τρεῖς χιλιάδες ἐσώθησαν, τῶν δὲ προσφύγων δεκαεπτὰ χιλιάδες ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

§ 54. Ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον. — Μεγάλῃ ναυμαχίᾳ τοῦ Γέροντος.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρὲφ ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα παραλάβῃ ἐκεῖθεν στρατὸν καὶ ἀποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Σάμον. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Σαχτούρην, τοῦ Μισούλη κωλυθέντος, καὶ κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στεγόν, δι' οὗ ὁ Χοσρὲφ διανοεῖτο ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς τὴν Σάμον. Εἰς τὸ στεγὸν ἐκεῖνο συνεκροτήθησαν αἱματταῖ

ναυμαχίαι ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου, καθ' ἃς ὁ Χοσρέφ ὑπέστη πολλὰς ζημίας καὶ τέλος περίτρομος κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κω καὶ τῆς Ἀλικαρνα-
σοῦ, ἵνα ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὸν περιμενόμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Μετ' ὀλίγον κατέφθασε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ναυ-
αρχίαν τοῦ πολυθρυλήτου Ἰδραήμ, ἠγνώθη δὲ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ
καὶ οὕτως ἀπετελέσθη στόλος τετρακοσίων πλοίων μικρῶν καὶ με-
γάλων, ἅτινα ἔφερον δύο χιλιάδας πεντακόσια τηλεβόλα καὶ πεν-
τήκοντα χιλιάδας ναύτας καὶ στρατιώτας. Ὁ κολοσσιαῖος οὗτος
στόλος εὗρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πρὸ τῆς Σάμου
ἐν τῇ κόλπῳ τοῦ Γέροντος. Συνίστατο δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ
ὀγδοήκοντα μικρῶν πλοίων, ἅτινα ἔφερον ὀκτακόσια πενήκοντα
τηλεβόλα μικρᾶς ὀκλῆς καὶ πέντε χιλιάδας ναύτας· ἐναυάρχει
δὲ αὐτοῦ ὁ Μισαούλης, ὅστις κατέφθασε τῇ 24 Αὐγούστου.

Οἱ δύο στόλοι συνεχροῦσθησαν τῇ 24 Αὐγούστου. Ἡ ναυμα-
χία διήρκεσε μέχρι νυκτός, ἔληξε δὲ ἄνευ σημαντικοῦ ἀποτελέ-
σματος.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανό-
στασιν ναυμαχιῶν συνεκροτήθη τῇ 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς (Αὐγού-
στου). Ἦτο ἀληθὲς γιγαντομαχία, καθ' ἣν ὁ ἀτρόμητος Μισαούλης
ἀνένέωσε τὸ ἐν Σαλαμῖνι τρόπαιον τῶν ἐνδόξων προγόνων. Ἐν
τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ναυμαχίᾳ οἱ ἐχθροὶ ἔπαθον πανωλεθρίαν. Τὸ δὲ
τέλος τῆς ναυμαχίας ἐπεσφράγισεν ἡ πυρπόλησις τῆς τυνησια-
κῆς ναυαρχίδος, ἣτις ἀνατιναχθεῖσα εἰς τὸν ἀέρα πυρίφλεκτος
ὑπὸ ἑλληνικοῦ πυρπολικοῦ ἔσπειρεν εἰς τὸ πέλαγος ναυάγια καὶ
νεκρούς.

Ἐπὶ δύο μῆνας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων μάτην ἠγωνίζοντο νὰ
καταστρέψωσι τὴν Σάμον. Τέλος ἀπεχωρίσθησαν, καὶ ὁ μὲν Χοσρέφ
ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰδραήμ ἠθέλησε νὰ πλεύ-
σῃ εἰς Κρήτην, ἵνα διαχειμάσῃ ἐν τῇ ἀσφαλεῖ λιμένι τῆς Σούδας.
Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες κατέφθασαν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου τῆς
Κρήτης καὶ διεσκόρπισαν τὰ πλοῖά του. Ἐν τούτοις τὰ πληρώματα

τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐκ τῶν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀδιαλείπτων ναυμαχιῶν ὑπέστησαν ὄχι μικρὰς ζημίας. Ἐνεκα τοῦτου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἰδὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωρμίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας (23 Νοεμβρίου 1824).

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1825).

§ 55. Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—
Ἦτα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν προεῖδε τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις ἐπεκρέματο κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ· ἐπομένως δὲν ἐμερίμνησε περὶ ἀποσοδήσεως αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Ἰβραήμ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ κανὲν ἐμπόδιον, ἀπεβίβασεν εἰς Μεθώνην δέκα χιλιάδας πεζοὺς, χιλοὺς ἵππους καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν· περιχαρακωθείς δ' ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐν Πύλῳ φρούρια.

Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμ εἰς Πελοπόννησον ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου εἶχε τὴν ἑδραν τῆς ἡ κυβέρνησις. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ· ἀλλὰ φθάσας εἰς Καλάμας ἀφῆκεν ἐκεῖ ὡς στρατηγὸν τὸν πλοῖ-αρχον Σκούρτην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ἔδραν. Ὁ Σκούρτης παρέταξε τὸν ἐκ πέντε χιλιάδων στρατὸν παρὰ τὸ Κρεμμύδι, ὅπως ἀνακόψῃ τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου· ἀλλ' ὁ Ἰβραήμ ἐπελθὼν πανστρατιᾷ ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν.

§ 56. Ἀλωσις τῆς Σφακτηρίας.—Κατορθώματα
τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου ὁ Ἰβραήμ διέταξε τὸν Χουσεῖν μπέην νὰ προσβάλῃ τὴν Σφακτηρίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρί-

Ἑλλ. ἱστ. Ν. Βραχνοῦ Γ' τόμ. Ἑλλ. Σχολ.

σκοντο ὀκτακόσιοι Ἕλληνες καὶ ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς πέντε πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Τσαμαδόν. Ὁ Χουσεΐν τῇ 26 Ἀπριλίου ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ τὴν Σφακτηρίαν. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου τέσσαρας χιλιάδας Ἀραβας, οὔτινες ἀναρριχθέντες ἐπὶ τῶν βράχων τῆς φαλακρᾶς Σφακτηρίας ἐκυρίευσαν αὐτήν. Εἰς τὸν ἄνισον ἐκείνον ἀγῶνα ἔπεσον ἐνδόξως τριακόσιοι πεντήκοντα Ἕλληνες, ἐν οἷς ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταράς καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζας, διακόσιοι πεντήκοντα ἐξωγρήθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσφύθησαν ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐκείνων πλοίων, ἅτινα ἐξηλθον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ὁ Δημήτριος Σαχτούρης κολυμβῶν καὶ ὁ Μαυροκορδατος διὰ λέμβου κατέφυγον εἰς τὸν πάρωνα τοῦ Τσαμαδοῦ Ἀρην, ὅστις τελευταῖος κατῴρθωσε νὰ διέλθῃ ὡς ἐκ θαύματος διὰ μέσου τριάκοντα τεσσάρων αἰγυπτιακῶν πλοίων. Μετὰ συνεχῆ δὲ βομβαρδισμὸν παρεδόθη διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναυαρίνον καὶ τὸ Νεόκαστρον.

Ὁ Μιαούλης ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ φίλου τοῦ Τσαμαδοῦ εἰσέπλευσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης, ὅπου εὕρισκοντο τριάκοντα αἰγυπτιακὰ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτά. Καὶ ὁ Γεώργιος Σαχτούρης πλέων περὶ τὴν Εὐβοίαν συνήντησε παρὰ τὸν Καφηρέα τὸν τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Χοσρέφ καὶ κατεναυμάχησεν αὐτόν.

§. 57. Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι. — Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.

Αἱ νῆκαι τοῦ Ἰσραήμ ἐπροξένησαν κατάπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν τὴν ἀπελπισίαν εἰς πάντας. Αἱ λόγχοι καὶ τὸ ἱππικὸν τῶν Αἰγυπτίων ἴσταντο ὡς τείχη ἀπέναντι τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ μόνος, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἐχθρόν, ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης. Καὶ ὅμως ἡ κυβέρνησις, ὑπέικουσα εἰς ποταπὰ πάθη, ἐκράτει αὐτὸν δέσμιον. Ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις τότε ἦτο

ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος του κατὰ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐξορμήσας δ' ἐκ Ναυπλίου περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἦλθε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν εἰς Μεσσηνίαν καὶ κατέλαβε τὸ ἔκτοτε περιώνυμον καταστάν Μανιάκι, ὅπου κατεσκευάσεν ἐκ τοῦ προχείρου τρεῖς λιθίνους προμαχώνας.

Τῇ 20 Μαΐου ἐπεφάνη ὁ Ἰβραῆμ ἐπελαύνων μετὰ ἑξ χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα μόλις εἶδον τὰ ἀναρίθμητα στίφη τοῦ Ἰβραήμ κατελήφθησαν ὑπὸ βίγους, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπεζήτησαν τὴν σωτηρίαν των διὰ τῆς φυγῆς. Μόνον τριακόσιοι Μεσσήνιοι ἔμειναν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των, προτιμήσαντες ἀντὶ τῆς αἰσχυρᾶς φυγῆς τὸν ἐνδοξον θάνατον. Ἐκεῖ συνεκροτήθη μία τῶν ἡρωϊκωτάτων μαχῶν. Τὰ λογχοφόρα τάγματα τῶν Αἰγυπτίων ὥρμησαν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν ὠχυρωμένων Ἑλλήνων καὶ ἐπανειλημμένως ἀπεκρούσθησαν. Τέλος μετὰ τριῶρον φονικὸν ἀγῶνα εἰσώρμησαν ἐντὸς τῶν ἀσθενῶν προμαχῶνων καὶ τότε ἤρχισεν ἀπεγνωσμένος ἀγὼν ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα. Οἱ Ἕλληνες ἐπείσον πάντες, διπλάσιοι δὲ Αἰγύπτιοι. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἰβραήμ ἐστηρίχθη ἐπὶ δένδρου οὕτως, ὥστε ὁ Παπαφλέσσας ἐφαίνετο ζῶν καὶ ὄρθιος. Ὁ Ἰβραῆμ ἐκύτταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ἔπειτα δὲ εἶπεν «Ἀληθῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο γενναῖος», καὶ ἡσπάσθη τὸν νεκρόν.

§ 58. Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη — Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Δύο ἡμέρας πρὶν συντελεσθῇ ἡ φοδερωτάτη θυσία εἰς τὸ Μανιάκι, ἡ κυβέρνησις, ὑπέκουςα εἰς τὴν γενικὴν κατακραυγὴν, ἡλευθέρωσε τοὺς ἐν Ὑδρᾷ δεσμώτας καὶ ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀνηγόρευσε δὲ τὸν Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἀντήχησεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χερσονήσου ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου, καὶ πάντες προσέδραμιον ὑπ'

αὐτόν, προσδοκῶντες πρὸ αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Φθάσας εἰς Ναύπλιον ὁ Κολοκοτρώνης ἐπρότεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν μέτρα τολμηρά· ἀλλ' αὕτη ἐτρέμαζε πρὸ τῶν μέτρων τούτων τοῦ Κολοκοτρώνη, οὐδ' ἐραντάζετο τόσον μέγαν τὸν κίνδυνον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Μανιάκι μάχην ὁ Ἰβραήμ χωρὶς νὰ χάσῃ στιγμήν ληληταί τὴν Μεσσηνίαν, πυρπολεῖ τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας καὶ προελαύνει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Τρίπολιν. Καὶ ἀντειτάχθη μὲν κατ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἀκοθάν ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ γλίσχρα μέσα, ἅτινα ἐχορήγει εἰς αὐτόν ἢ κυβέρνησις, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Ὁ Ἰβραήμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν, εὗρεν αὐτὴν πυρπολουμένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Μετὰ μικράν δὲ ἀνάπαυσιν ἐν τῇ μέσῃ τῶν καπνίζόντων ἐρειπίων ἔσπευσε νὰ κατέλθῃ πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου· ἀλλὰ παρὰ τοὺς Μύλους ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ τριακοσίων πεντήκοντα Ἑλλήνων παρεκώλυσε τὴν πρὸς τὰ πρόσωπορείαν τοῦ Ἰβραήμ. Ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης πυρπολήσας τὸ Ἄργος ἐπέστρεφεν εἰς Τρίπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον τῶν στρατιωτικῶν του ἐπιχειρήσεων.

Ἐκτοτε ὁ Ἰβραήμ δὲν ἔπαυσεν ἐρημῶν τὴν Πελοπόννησον διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου· ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔπαυεν ἀδιαλείπτως παρενοχλῶν τοὺς πολεμίους, καὶ ὅτε μὲν ἐπιτιθέμενος, ὅτε δὲ ὑποχωρῶν, πάντοτε δὲ δεκατεύων αὐτούς.

§ 59. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ Ἰβραήμ ηὐχαρίστησαν μὲν τὸν σουλτάνον, ἀλλ' ἐκίνησαν καὶ τὴν ζήλοτυπίαν αὐτοῦ. Ἐπιθυμῶν λοιπὸν καὶ αὐτὸς νὰ μὴ φανῇ κατώτερος τοῦ ὑποτελοῦς του, εἰώρισε στρατάρχην τῆς Ρούμελης τὸν Κιουταχὴν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, καὶ διέταξεν αὐτόν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον, τὸ ὅποιον ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.

ἔνεκα τῆς γειτνιασεως αὐτοῦ μετὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Ἰονίους νήσους.

Ὁ Κιουταχῆς μετὰ εἴκοσι χιλιάδων Ἀλδανῶν ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τῇ 13 Ἀπριλίου 1825 καὶ ἀμέσως ἤρχισε τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ φρουρά τοῦ Μεσολογγίου ἀνῆρχετο εἰς τέσσαρας χιλιάδας. Ὑπῆρχον δ' ἐν αὐτῇ καὶ δώδεκα χιλιάδες γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Ἐν τῇ μεταξὺ κατέπλευσε καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ, κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, πολεμεφόδια καὶ χρήματα. Πρὶν ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον ὁ Κιουταχῆς, προέτεινεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ὅρους ἐντίμους παραδόσεως· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν, ὅτι αἱ κλείδες τῆς πόλεως κρέμονται εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς. Ἡ ἀγέρωχος αὕτη ἀπάντησις ἐξώργισε σφόδρα τὸν Κιουταχῆν, καὶ ἐπεχείρησεν οὗτος ἐπανειλημμένας λυσσώδεις ἐφόδους καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, αἵτινες ἀπεκρούσθησαν πᾶσαι μετὰ μεγάλων ζημιῶν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις κατέστη πολὺ δύσκολος, διότι αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν. Εὐτυχῶς κατέπλευσεν ὑπὸ τὸν Μιαούλην ὁ ἐλληνικὸς στόλος, ὅστις διέσπασε τὸν ἀποκλεισμόν καὶ εἰσῆγαγε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια (23 Ἰουλίου). Ὁ ἐχθρικός στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος μέχρι Ταινάρου· οἱ δὲ πολιορκούμενοι τοσοῦτον θάρρος ἔλαβον, ὥστε χίλιοι ἐπίλεκτοι ἐποίησαν νυκτερινὴν ἔξοδον ξιφῆρεις καὶ ἐπήνεγκον μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους.

Ὁ ἀγέρωχος Κιουταχῆς περιήλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Αἱ ἐπιδημίαι, αἱ λιποταξίαι καὶ αἱ στερήσεις εἶχον ἐλαττώσῃ τὸν στρατόν του κατὰ τὰ δύο τρίτα. Ἐπῆλθε καὶ ὁ χειμὼν. Ἐν τούτοις ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως ἀναμένων ἐναγωνίως τὸν Χοσρέφ. Καὶ πράγματι δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπανέλθῃ οὗτος, κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, ἵνα σώσῃ τὰ ἐκ τῆς πείνης ἀποθνήσκοντα στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Νέα θύελλα παρεσκευάζετο νὰ ἐνσκήψῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ σουλτᾶνος πρὸ τῆς ἀνάγκης παρεκάλεσε τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύ-

πτου, ὅπως διατάξῃ τὸν υἱὸν του νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον καὶ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης. Ὁ δὲ Ἰβραῆμ λαβὼν ἐπικουρίας παρὰ τοῦ πατρός του ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλῶν πυροβόλων καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου 1825).

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1826).

§ 60. Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἰβραῆμ τὰ πράγματα διὰ τοὺς πολιορκουμένους ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπὴν. Ἀφ' οὗ ἀπέκλεισεν οὗτος στενῶς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἤρχισε φοβερὸν κατ' αὐτοῦ κανονιοβολισμόν· οἱ δὲ πολιορκούμενοι περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν ἕνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἠλαττώθη εἰς τριάκοντα δράμια. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠπράκτει δι' ἔλλειψιν χρημάτων. Τῇ 16 Φεβρουαρίου ὁ Ἰβραῆμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον ἀπὸ ξηρᾶς· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κρατοῦντες τὰ ξίφη εἰς χεῖρας ἐπέπεσον ὡς μαινόμενοι, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι πρὸ τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσωσιν, υποστάντες μεγάλην φθοράν.

Μετὰ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἀποτυχίαν ἤρχισαν αἱ ἔφοδοι ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ πρῶτον ὁ Ἰβραῆμ κατέλαβε τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσῃ δύο νησίδρια Βασιλάδιον καὶ Ντολμᾶν, καταστήσας οὕτω στενώτερον ἀπὸ θαλάσσης τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐπειτα δ' ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Κλείσοδον, ἣν ὑπερήσπιζε δρᾶξ μαχητῶν, ἑκατὸν τριάκοντα ἐνδὸς ἐν ὄλῳ, ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον Κίτσον Τζαβέλλαν. Καὶ πρῶτον ὤρμησε κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δύο χιλιάδων Ἀλβανῶν· ἀλλ' ἠναγκάσθη μετ' ἐπανειλημμένας ἐφόδους νὰ υποχωρήσῃ, πληγωθεὶς καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸν μηρόν. Κατόπιν ἀμιλλώ-

μενοι ἐπετέθησαν οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸν Χουσεῖν μπέην· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐδεκατίσθησαν, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσεῖν. Τελευταῖον οἱ Ἕλληνες ἐξώρμησαν ξιφῆρεις ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον ὀπλαρχηγόν των ἐφόνευσαν πλείονας τῶν χιλίων Αἰγυπτίους καὶ συνέλαβον δώδεκα πλοιάρια.

Δυστυχῶς τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων, ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἐξέλιπον παντελῶς. Ἐτρέφοντο μὲ δέρματα, μὲ φύκη, μὲ γάτας, μὲ ποντικούς καὶ μὲ σκώληκας, ἐκ τῶν ἐποίων ἐγεννήθησαν παντοειδεῖς θανατηφόροι ἀσθένειαι. Εἶχον καταντήση πελιδνοὶ καὶ σκελετώδεις, πραγματικὰ φαντάσματα. Καὶ ὅμως ἄνδρες καὶ γυναῖκες διетήρουν ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα, καὶ πᾶσαν πρότασιν τοῦ Ἰβραήμ περὶ παραδόσεως ἀπέρριπτον μετ' ἀποστροφῆς· Ὅτε δ' ἀπώλεσαν τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἔλαβον τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔξοδον καὶ ξιφῆρεις νὰ διασχίσωσι τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν.

§ 61. Ἐξοδος τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου (10 Ἀπριλίου 1826).

Ἡ ἔξοδος ὤρισθη νὰ γείνη τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου. Δυστυχῶς τὸ σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἰβραήμ ὑπὸ τινος Βουλγάρου αὐτομόλου. Ὁ Ἰβραήμ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα. Παρέταξεν ὅλον τὸ πεζικὸν καὶ πυροβολικὸν ὀπισθεν τῶν χαρακωμάτων του. Τὸ ἱππικὸν του παρέταξεν ἐν τῇ πεδιάδι ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου. Εἰς δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ ἐτοποθέτησε δισχιλίους Ἀλβανούς.

Τὴν προσδιωρισμένην νύκτα οἱ Ἕλληνες, διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα ὑπὸ τὸν Νώτην Μπότσαρην, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Δημήτριον Μακρῆν, ἀνέμενον μετ' ἀγωνίας τὸ σύνθημα. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον, δοθέντος τοῦ συνθήματος, πάντες ἐξώρμησαν ξιφῆρεις, κραυγάζοντες «Ἐμπρός. Θάνατος εἰς τοὺς ἀπίστους». Ἡ πρώτη

μὴ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος. Οὕτε τὰ γιγατογάνια τῶν Ἀλβανῶν οὔτε αἱ λόγχοι τῶν Αἰγυπτίων ἠδυνήθησαν ν' ἀναχαιτίσωσι τοὺς ἥρωας ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ ἐχθροὶ ἔντρομοι ἦνοιγον τόπον. Ἀλλ' ὅπισθεν τῆς φρουρᾶς διεδραματίσθη φρικώδης σκηνή. Ἦρχοντο οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς πόλεως, γέροντες μόλις δυνάμενοι νὰ βαδίσωσιν ἕνεκα τοῦ γήρατος καὶ τῆς πείνης, γυναῖκες ἐνδεδυμέναι ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ ὠπλισμέναι, παιδία κρατοῦντα εἰς χεῖρας πιστόλια. Αἶφνης ἠκούσθη, ἄγνωστον πόθεν, ἡ ἀπαισία κραυγὴ Ὀπίσω. Διὰ μιᾶς γοεροὶ θρήνοι καὶ ὀλολυγμοὶ ἠκούσθησαν. Τὸ πλῆθος ἐκείνο ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ καὶ συνωστισμῷ μέχρις ἀποπνιγμοῦ ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐν ᾧ ἄλλοι μακρὰν εὕρισκόμενοι καὶ μὴ ἀκούσαντες τὴν κραυγὴν Ὀπίσω ὠθοῦντο πρὸς τὰ ἔξω. Συγχρόνως τὰ στίφη τῶν πολιορκητῶν ἐπέπεσον σφάζοντα καὶ πυρπολοῦντα. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἐπώλουν ἀκριβὰ τὴν ζωὴν των. Ἄλλοι μὲν αὐτῶν ἀπέθνησκον μαχόμενοι, ἄλλοι δ' ἔθετον πῦρ εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ ἥλιος τῆς 11 Ἀπριλίου ἐφώτισε τὴν καιομένην πόλιν, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ὑπὸ χιλιάδων πτωμάτων..

Ἀλλὰ καὶ τῶν πρώτων ἐξεληθόντων ἡ τύχη ὑπῆρξεν οἰκτρά. Ὅσοι ἐσώθησαν, διασχίσαντες τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς, ἐδεκατίσθησαν μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ ἵππικοῦ τῶν ἐχθρῶν· οἱ δὲ ἀπομείναντες ὑπέστησαν ἄλλην καταστροφὴν ὑπὸ τῶν δισχιλίων Ἀλβανῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ. Τέλος ἐσώθησαν χίλιοι τριακόσιοι μόνον, φθάσαντες μετὰ πολλὰς κακουχίας εἰς Ἀμφισσαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, τῆς ὁποίας ἑμοίαν σπανίως ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Ἡ ἥρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἥρωϊκωτέρα πτώσις αὐτοῦ ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

§ 62. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς
Ἑλλάδος. — Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. —
Μάχη ἐν Χαϊδαρίῳ.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ μὲν Ἰβραήμ ἐπέστρεφεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀφ' οὗ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἅπανα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος· ὑποτάξας δὲ τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἱκανοῦ ἵππου. Τῇ 3 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας, καὶ κατόπιν ἤρχισε νὰ πολιορκῇ στενωῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας μόνῃς ἐκυμάτιζεν ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ Γούρας μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Ἡ ἐπαγίασις ἐφαίνετο σθεσθεῖσα· ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὴν ὁ μεγαλοφυῆς Γεώργιος Καραϊσκάκης, τὸν ὅποιον ἡ νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀναχωρήσας ἐκ Ναυπλίου τῇ 19 Ἰουλίου 1826 ἔφθασε μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶν εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Βάσσου καὶ Κριεζώτου, ἐχόντων δισχιλίους ἀτάκτους, καὶ μετὰ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, ἔχοντος ὀκτακοσίους τακτικούς, ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Χαϊδάριον, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν ὁ Καραϊσκάκης τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα Κιουταχῆν· ἀλλ' ἔπειτα διαφωνήσας πρὸς τὸν Φαβιέρον περὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐνεκα τούτου ἡ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπέβαινεν ὀσημέραι λίαν ἀκροσφαλῆς. Ὁ Κιουταχῆς περιέζωσε τὴν Ἀκρόπολιν στενωῶς, νύκτα δὲ τινα ἐφρονεύθη βληθεὶς διὰ σφαίρας τουρκικῆς καὶ ὁ φρουράρχος αὐτῆς Γούρας, τὸν ὅποιον ἀντικατέστησεν ὁ Μακρυγιάννης.

Ἐν πολεμικῇ συμβουλίᾳ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαβιέρος καὶ ὁ Κριεζώτης ἀπεφάσισαν νὰ ἐνισχύσωσι τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπό-

λεως. Ὅθεν, προκληθέντος ἀντιπερισπασμοῦ τινος ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸ Χαϊδάριον καὶ ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου πρὸς τὰς Θήβας, ἡδυνήθη ὁ Κριεζώτης διὰ τῶν ρείθρων τοῦ Ἰλισσοῦ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαβιέρος διεφώνησε καὶ πάλιν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, ὀργισθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Μέθανα· ὁ δὲ Καραϊσκάκης προβαίνει πλέον μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς πολεμικῆς σκηνῆς καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς του μεγαλοφυΐας προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν πάντων.

§ 63. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη. — Ἡ φονικὴ νύξ
τῆς Ἀραχώβης.

Ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὸ μεγαλοφυὲς σχέδιον ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ εὐρισκομένου Κιουταχῆ διὰ σειρᾶς στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Εὐβοικοῦ καὶ τοιοιτοτρόπως ν' ἀναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ Καραϊσκάκης ἦλθεν ἵνα καταλάβῃ τὴν οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου Δομβραῖναν, τὸν δὲ Κωλέτην ἐπεμψεν ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλεν εἰς Ἀταλάντην τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουστάμπεην, ὅστις διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέτη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τοὺς τρεῖς ἐν Δομβραίνῃ λιάν ὀχυροὺς πύργους ἀπεκρούσθη.

Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐπτοήθη ἐκ τῆς κακῆς ἀρχῆς. Τοῦναντίον μαθὼν ὅτι ὁ νικητὴς τῆς Ἀταλάντης διηυθύνετο εἰς Ἀμφισσαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν αὐτοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν εὐρισκόμενος ἐν τῇ ἐν Βοιωτίᾳ Διστόμφ προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μετὰ πεντακοσίων ἀνδρῶν, ἵνα καταλάβωσι τὴν Ἀράχωδαν καὶ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἐχθροῦ. Μόλις οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωδαν, ἐπεφάνη ἀγέρωχος ὁ Μουστάμπεης μετὰ δύο χιλιά-

δων πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν καὶ προσέδαλε τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἀντέστησαν γενναίως.

Ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάνει καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ περικυκλῶναι πανταχόθεν τοὺς Τούρκους, οἵτινες ὑποχωρήσαντες κατέλαβον λόφον τινά. Ἀδιαλείπτως δὲ προσβαλλόμενοι καὶ οὐδεμίαν ἔχοντες διέξοδον ἐζήτησαν νὰ συνθηκολογήσωσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ὅροι τοῦ Καραϊσκάκη ἐφάνησαν λίαν βαρεῖς, δὲν ἐγένοντο δεκτοί. Ὁ ἀποκλεισμός ἐξηκολούθει. Ἐπειδὴ δ' ἐνέσκηψε χειμῶν βαρὺς καὶ χιῶν πολλή ἐκάλυψε τὰ μέρη ἐκεῖνα, οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ δριμυτάτου ψύχους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀραχωιτῶν διὰ νὰ θερμανθῶσιν. Οἱ Τούρκοι τότε κατὰ τὴν θυελλώδη νύκτα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 Νοεμβρίου ἐζήτησαν νὰ φύγωσι διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ ἐξηγνητῆμένοι καθ' ὀλοκληρίαν ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς πείνης καὶ τῶν ἄλλων κακουχιῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐννοήσαντες τοῦτο κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ προφθάσαντες αὐτοὺς ἐφόνευσαν χιλίους τριακοσίους, ἐν οἷς καὶ τὸν Μουστάμπεην, καὶ ἤχημαλώτισαν τετρακοσίους. Ἐπὶ τινος δὲ ὑψώματος ἀπέναντι τῆς Ἀραχώδης ὁ Καραϊσκάκης ἔστησε φρικτὴν πυραμίδα ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν.

Διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ Στερεᾷ ἀνέζησε.

§ 64. *Νῖκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ παρὰ τὸ Κερασίτιον καὶ θάνατος αὐτοῦ.*— Ἡ ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων.

Δύο μῆνας μετὰ τὴν φονικὴν νύκτα τῆς Ἀραχώδης ὁ Καραϊσκάκης ἤρατο ἐτέραν περιφανῆ νίκην παρὰ τὸ Δίστομον, κατατροπώσας τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ Ὁμέρ πασᾶν τῆς Εὐδοίας.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς περιέσφιγγεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ἡ κυβέρνησις ἐκάλεσεν ἐκ Διστόμου τὸν

Καραϊσκάκην καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπό-
λεως. Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν κατήλθεν εἰς Ἐλευ-
σίνα, παραλαβὼν δ' ἐκείθεν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ τὸν Νοτα-
ρᾶν ἄνδρας ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Κερατοίνιον παρὰ τὸ στενὸν
τῆς Σαλαμίνος. Ὁ Κιουταχῆς ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ μεγά-
λης δυνάμεως, ἀλλ' ἠναγκάσθη κατησχυμμένος νὰ υποχωρήσῃ,
ὑποστὰς ὄχι μικρὰς ζημίας.

Ἀλλὰ τότε τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον
τροπὴν. Ἡ ἐν Τροιζήνι συνελθοῦσα τὸν Μάρτιον 1827 τετάρτη
ἐθνικὴ συνέλευσις διώρισε ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν
Ἀγγλὸν Τζώρτζ, στόλαρχον δὲ τὸν λόρδον Κόχραν. Μετὰ τῶν δύο
τούτων ἀνδρῶν διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ συμπράξῃ πρὸς λύσιν
τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς
ἐγεννήθη διαφωνία μεταξὺ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν δύο νέων
ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὁ Κόχραν ἀπῆτει νὰ ἐπι-
τεθῶσιν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊ-
σκάκης ἐθεώρει ὅλως ἀσύνητον τὴν γνώμην ταύτην καὶ συνεβού-
λευσε νὰ καταλάβωσι τὸν Ὠρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐμπο-
δίζοντες οὕτω πᾶσαν ἐξ Εὐβοίας μεταφορὰν τροφῶν καὶ πολεμε-
φοδίων νὰ περιαγάγῃσι τὸν Κιουταχῆν εἰς ἀμνηχανίαν. Ἀλλ'
ὁ ἰσχυρογνώμων Κόχραν ἐπέμενε εἰς τὴν γνώμην του καὶ
ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ.

Πρὶν ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κυρι-
εύσωσι τὸ ἐν Παιραίῃ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος, τὸ
ὅποιον εἶχε προκαταλάβῃ ὁ Κιουταχῆς μὲ πεντακοσίους Γκέκας
καὶ εἶχεν ὀχυρώσῃ, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἔχωσιν ἐχθρὸν ὀπισθέν των.
Καὶ ἡ μὲν κατὰ τοῦ μοναστηρίου ἐφοδος ἀπεκρούσθη. Ἀλλὰ
μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἐν αὐτῷ ἀποκεκλεισμένοι ἠναγκάσθησαν
ἐνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος νὰ συνθηκολογήσωσιν ὑπὸ
τὸν ὅρον νὰ ἐξέλθωσι μετὰ τῶν ὅπλων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξο-
δον οἱ Ἕλληνες παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς πλείστους
αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ ἀπαίσιᾳ ταύτῃ ἀναρχία ὁ Κόχραν ἐξήμισε τὰς

χυδαιοτέρας ὕδρεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Τζῶρτζ ἐξέδωκε βροντώδη διαμκρυριάν. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας καὶ λύπης μεγάλης.

Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἐξηγήσεις τὸ γεγονός παρεδόθη εἰς λήθην, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γείνη ἔφοδος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας του κατέπεσε κλινήρης, πυρέσσωσιν σφοδρῶς. Ἐν ᾧ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῇ πᾶς πυροβολισμὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην (22 Ἀπριλίου), Κρητές τινες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες προεκάλεσαν συμπλοκὴν μετὰ τῶν ἐν τῇ πλησιεστέρῃ ὀχυρώματι Τούρκων. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμοὺς ἐκτινάσσεται ἐκ τῆς κλίνης καὶ βλέπων τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας πηδᾷ ἐπὶ τινος ἵππου, ἀρπάζει τὸ γιαταγάκιον τοῦ πρώτου στρατιώτου, ὃν συνήντησεν ἐμπρὸς του, ὁρμᾷ κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ βιάζει αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν. Ἄλλ' ἐξαφθείς ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ προχωρεῖ πέραν τοῦ δέοντος καὶ πυροβοληθεὶς πληγώνεται θανασίμως. Οἱ πιστοὶ ὁπαδοὶ τοῦ ἀρπάζουσιν αὐτὸν καὶ τὸν μεταφέρουσιν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζῶρτζ, ὅπου τὴν ἐπιούσαν ἐξέπνευσεν. Οὕτως ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὸν μεγαλύτερον τῶν στρατηγῶν τῆς.

Ἡ ἀποφασισθεῖσα ἔφοδος κατ' ἀνάγκην ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν· ἐγένετο δὲ αὕτη τὴν ἐπιούσαν (24 Ἀπριλίου) ἐκ Φαλήρου καὶ ἐκ τοῦ Ἑλαιῶνος, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης ἀταξίας, ὥστε ὁ Κιουταχῆς ἐπιτεθεὶς πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν τοιαύτην, ὅταν οὐδέποτε πρότερον οὐτοί εἶχον πάθῃ. Ἐνα δὲ μῆνα μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις εἰς τοὺς Τούρκους.

§ 65. *Ἐπέμβασις τῆς Ῥωσίας, Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.*

Αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις κατ' ἀρχὰς διετέθησαν δυσμενῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἄλλ' ἡ ἐγκαρτέρησις τῶν Ἑλ-

λήνων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐφελκύωσι τὴν εὐνοίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἰδίως ἀφ' ὅτου ἐγένετο πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλληन Κάνιγγ. Αἱ τρεῖς δὲ μεγάλαι δυνάμεις, Ἀγγλία, Ρωσία καὶ Γαλλία, ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλους νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὅθεν τῇ 22 Ἰουνίου 1827 ὑπέγραψαν συνθήκην, δι' ἧς ἀνεγνώριζον τὴν Ἑλλάδα ὡς χώραν αὐτόνομον καὶ φόρου ὑποτελῆ εἰς τὴν Τουρκίαν, προσεκάλεσαν δὲ ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ καταπαύσωσι τὰς ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλὰς προθύμως ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν δυνάμεων· ἀλλ' ἡ Τουρκία ἠρνήθη ἀγερῶχος νὰ πράξῃ τοῦτο.

Τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀτυχῇ συμβάντα ἐπέδρασαν ὁλεθρίως πανταχοῦ καὶ ἐπὶ νέγκον γενικὴν ἀπελπισίαν. Ὁ Ἰβραήμ ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ περιτρέχῃ τὴν Πελοπόννησον πορθῶν καὶ ἐρημίωνων αὐτήν· ὁ δὲ πατήρ του ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς ἐπικουρίαν στόλον κραταιότατον ἐξ ἐνεγκοντα πλοίων, ἅτινα προσωρμίσθησαν εἰς Πύλον κομίζοντα πεζικόν, ἵππικόν, χρήματα, τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Εὐτυχῶς μετ' ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς Πελοπόννησον οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Κοδριγκτῶνα (Ἀγγλον), Δερινῦ (Γάλλον) καὶ Εὐδεν (Ρῶσον). Ὁ Κοδριγκτῶν ἐξ ἐνόματος τῶν δύο ἄλλων συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων, καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Μετὰ τινὰς ὑπεκφυγὰς ὁ Ἰβραήμ ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν ὅτι θ' ἀπόσχη πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως μέχρις ὅτου λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης νεωτέρας ὁδηγίας.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν ὁ Ἰβραήμ τὰς νέας ὁδηγίας, καθ' ἃς ὤφειλε ν' ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμειξιν τῶν ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Πύλης, ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐξέδωκεν ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης φοβεράς διαταγὰς περὶ τελείας ἐρημώσεως τῆς χώρας διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Στίφοι ὁλόκληρα περιέτρεχον τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν πυρπολοῦντα

χωρία, ἐκρίζωνοντα ἀμπέλους καὶ κόπτοντα χιλιάδας συκῶν καὶ ἐλαιῶν.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ὡς ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου (8 Ὀκτωβρίου) καὶ παρετάχθησαν ἐν μάχῃ ἀπέναντι τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Καὶ ὁ μὲν συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἐξ εἰκοσιν ἐξ πλοίων, ὧν ἑνδεκα ἀγγλικά, ἑπτὰ γαλλικά καὶ ὀκτὼ ῥωσικά μετὰ χιλιῶν διακοσίων ἐβδομήκοντα τηλεβόλων, ὁ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἐξ ἑκατὸν εἰκοσι πλοίων μετὰ δύο χιλιάδων τηλεβόλων.

Ὅτε εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος ἐμήνυσεν εἰς τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ μὴ εἰσπλεύσῃ μεθ' ὅλου τοῦ στόλου· ἀλλ' ὁ Ἀγγλος ναύαρχος ἀπήντησε ξηρῶς «Ἦλθον νὰ δώσω διαταγὰς καὶ ὄχι νὰ λάθω».

Πρῶτοι οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο χειρῶν ἀδίκων, πυροβολήσαντες κατὰ δύο ἀγγλικῶν λέμβων, αἵτινες ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος μετὰ διαταγῶν. Τότε ὁ Κοδριγκτῶν ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς, καὶ ἐν διαστήματι τεσσάρων μόνον ὥρῶν ὁ κολοσσιαῖος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος μετεβλήθη εἰς συντρίμματα καὶ εἰς ναυάγια, ἅτινα ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα.

ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

(1828-1829).

§ 66. Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου.

Ἡ ἐν Τροιζήνι συνελθοῦσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 τετάρτη ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωαννην Καποδίστριαν, πρῶην ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας. Ὁ Καποδίστριας, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκλογῆς του ὡς Κυβερνήτου εὐρίσκετο ἐν Ἑλβετίᾳ, κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῇ 8 Ἰανουαρίου 1827 ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον. Τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν εἰς Αἴγιναν καὶ δοῦς τὸν νεομι-

σμένον ὄρκον ἀνέλαθε τὸ βαρὺ ἔργον νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνίζόντων ἐρειπίων καὶ τῆς φοβερᾶς ἀναρχίας.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἐξόχως λαμπρά. Διεργύθησε τὰ στρατιωτικά, διαιρέσας τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας, καὶ ἄλλας μὲν τῶν χιλιαρχιῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἄλλας δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπὸ Τζώρτζ πρὸς ἀνάγκησιν τῆς Στερεᾶς, ἥτις κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐτακτοποίησε τὸ ναυτικόν. Πρὸς εὐκολωτέραν διοίκησιν καὶ εἰσπραξιν τῶν φόρων διήρесе τὴν χώραν εἰς δεκατρία τμήματα, ἐκάστου δὲ αὐτῶν προέστατο εἰς ἑκτακτος ἐπίτροπος. Ἀποβλέπων δὲ ὁ Καποδίστριας κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ἔδρυσε πολυάριθμα δημοτικὰ σχολεῖα. Ἰπεστήριξε τὴν γεωργίαν, ἱδρύσας ἐν Τίρυνθι γεωργικὸν σχολεῖον. Συνέστησεν ἐν Αἰγίνῃ ὀρφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, ἐν Ναυπλίῳ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἐν Ὑδρᾷ ναυτικὸν καὶ ἐν Πόρῳ θεολογικόν. Μεγάλῃν φροντίδᾳ κατέβαλε διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας καὶ ἐνεψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν παρέλιπεν ὁ δραστήριος καὶ φιλότιμος κυβερνήτης ἐξ ἐκείνων, ἅτινα συνετέλουν εἰς τὴν ὕλικήν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους. Καὶ ὅμως πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐξετίμησαν τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ προαίρεσιν. Τὸναντίον ὁ λαμπρὸς οὗτος κυβερνήτης, ἐπειδὴ ἐθεωρεῖτο κακῶς ὡς ῥέπων πρὸς τὴν αὐταρχίαν, ἐδολοφονήθη ἐν Ναυπλίῳ τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831 ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Γεωργίου Μαυρομιχάλη καθ' ἣν ὥραν εἰσήρχετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος διὰ ν' ἀκούσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν.

§ 67. Ἐκδίωξις τοῦ Ἰβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. — Ἀπόφασις τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ εἰδησις περὶ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τοῦ τουρκαιογυπτιακοῦ στόλου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ σουλτᾶνος κατελήφθη ὑπὸ λύσσης καὶ διέταξε νέας πολεμικὰς

παρασκευὰς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἐξηκολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιέστη οὗτος εἰς ἀμηχανίαν, διότι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον διέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρός του. Ὁ σουλτᾶνος ἐξ ἄλλου, πιστεύων ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἔργον τῆς Ῥωσίας καὶ θεωρῶν ταύτην ὡς αἰτίαν τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Μωαμεθανῶν, ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς σατράπας τοῦ τουρκικοῦ κράτους, δι' ἧς ἐκαλοῦντο οἱ Μουσουλμᾶνοι εἰς πόλεμον θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικόν κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Διὸ ἀγανακτήσας ὁ τσάρος Νικόλαος Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Ἀπρίλιον 1828. Ἐν ᾧ δὲ τὰ ῥωσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ κατέλαβον τὰς κυριωτέρας αὐτῆς πόλεις, κατήλθε, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 24 Ἰουνίου 1827 ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου τῶν τριῶν δυνάμεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὸς στρατὸς δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα. Ὁ Μαιζῶν ἀποβιβάσθεις εἰς Πελοπόννησον ἠνάγκασε τὸν Ἰβραήμ ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν καὶ Ῥίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Τζῶρτζ ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Τούρκων ὅλας τὰς θέσεις πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λαμίας καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος μάχη τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐν Πέτρᾳ τῆς Βοιωτίας τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829, καθ' ἣν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν κατετρόπωσεν ἐπὶ χιλιάδας Τούρκους. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν μεγάλην ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐν τούτοις αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις, ἀφ' οὗ ἀπῆλλαξαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν σιφῶν, ἡσυχολήθησαν εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ πρωτοκόλλου

υπογραφέντος ἐν Λονδίῳ τῇ 10 Μαρτίου 1829, ὥρισαν ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἑλληνικαὶ χῶραι μετὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Εὐβοίας θέλουσιν ἀποτελέσῃ κράτος ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν, κυδερνώμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθυπέβαλον εὐλόγους ἐνστάσεις καὶ ἡ κυδέρνησις τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ πέμπτη ἐθνικὴ συνέλευσις ἡ ἐν Ἀργεῖ, διότι ὅχι μόνον αἱ πλείους ἑλληνικαὶ χῶραι παραδίδοντο καὶ πάλιν εἰς τὴν διακρίσιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι, αἵτινες ἔμελλον ν' ἀποτελέσωσιν ἴδιον κράτος, ἐστεροῦντο τοῦ εὐεργετήματος τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἠρνεῖτο νὰ παραδεχθῇ τὰ ἐν Λονδίῳ ἀποφασισθέντα· ἡττηθεῖσα δ' ὅμως ἐν τῷ προμνημονευθέντι πολέμῳ ὑπὸ τῆς Ῥωσίας, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνην (1829), δι' ἧς πλὴν ἄλλων ἀπεδέχθη καὶ ὅσα αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Κατόπιν αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ νέου πρωτοκόλλου (22 Ἰανουαρίου 1830) ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ προσήνεγκαν τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ σαξονικοῦ Κοδούργου Λεοπόλδον. Ἀλλ' οὗτος, βλέπων τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου πολὺ στενὰ, ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῇ τὸ στέμμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας καὶ ἐπῆλθεν ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι.

§ 68. Ἰδρυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου ἐπηκολούθησε δεινὴ ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι. Αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις σπεύδουσιν νὰ ῥυθμίσωσι τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἵνα μὴ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κατερημύσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς βασιλεῖον. Περιέλαβε δὲ τοῦτο τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Πελοπόννησον, τὰς Κυκλάδας νήσους, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Σποράδας, τὴν Ὑδραν καὶ τὰς Σπέτσας. Τὸ δὲ στέμμα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου προσεφέρθη εἰς τὸν Ὀθῶνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βυαρίας

Λουδοβίκου. Ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις συνελθοῦσα ἐν Προνοίᾳ παρὰ τὸ Ναύπλιον τῇ 27 Ἰουλίου 1832 ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν προστατίδων δυνάμεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὡσαύτως καὶ ἡ Τουρκία ἀνεγνώρισε τὴν Ἑλλάδα ὡς βασιλείαν.

§ 69. Βασιλεία τοῦ Ὁθωνος. (1833-1862).

Ὁ Ὁθων ἀποδεχθεὶς τὸ ἐλληνικὸν στέμμα ἀπεβιδάσθη εἰς Ναύπλιον τῇ 25 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ λαὸς ὑπεδέχθη αὐτὸν μὲ δάκρυα χαρᾶς. Ἐπειδὴ ὁ Ὁθων ἦτο ἀνγλικός, συνωδεύετο ὑπὸ τριμελοῦς ἀντιβασιλείας, ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Ἀρμανσπεργ, σπουδαίου οἰκονομολόγου, τοῦ Μάουρερ, ἐξόχου νομομαθοῦς, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Εὐδεκ· αὕτη ἐμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐνγλικιώσεως τοῦ βασιλέως. Εὐθὺς ὡς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά της ἡ ἀντιβασιλεία, προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ νέου βασιλείου. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτῆς πρὸς εἰρήνευσιν τῶν φατριῶν καὶ πρὸς καταστολὴν τῆς ἀναρχίας προσέγκρουσαν εἰς μέγιστα προσκόμματα καὶ ἐπήνεγκον κατ' αὐτῆς δεινὴν ἀντιπολίτευσιν. Τῇ 1 Ἰανουαρίου 1835 ἡ πρωτεύουσα μετετέθη εἰς Ἀθήνας διὰ τὸ ἐνδοξον ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης.

Τῇ 20 Μαΐου 1836 ὁ Ὁθων κηρυχθεὶς ἐνγλικός ἀνέλαβε μόνος τὴν κυβερνήσιν τοῦ κράτους. Ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα ὡς ἰδίαν του πατρίδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔδρυσεν τῷ 1837 τὸ πανεπιστήμιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκυβέρνηα μοναρχικῶς, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1843 καὶ ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸ κράτος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ὁ Ὁθων μετὰ τινὰς διισταγμοὺς ἐδέχθη τὴν αἴτησιν καὶ συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν πρὸς σύνταξιν τοῦ νέου πολιτεύματος. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου 1843 συνέταξε καὶ ἐψήφισε τὸ σύνταγμα, τοῦ ὁποῖου τὴν φύλαξιν ὥμοσεν ὁ Ὁθων.

Ἀλλὰ καὶ τὸ σύνταγμα δὲν μετέβαλε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ δυσαρέσκεια κατὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως ἐπετεινέτο. Ἀντεπολιτεύοντο δὲ τὸν βασιλέα καὶ οἱ ἐξοχώτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Δημήτριος Βούλγαρης, Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης, Θρασύδουλος Ζαΐμης καὶ ἄλλοι. Ἔνεκα τούτου ἐξερράγη ἐπανάστασις τῷ 1862 εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τελευταῖον εἰς Ἀθήνας· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἦτο ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος, ὅστις ἐπιβὰς μετὰ τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀτμοπλοίου Σκύλλης ἐφυγεν εἰς Βαυαρίαν (10 Ὀκτωβρίου 1862).

§ 70. Βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α' (1863).

Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὀθωνος συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νῦν ἐν ἰσχύϊ σύνταγμα, καταργήσασα τὸν θεσμόν τῆς γερουσίας, καὶ ἐξέλεξε βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ'. Ὁ Γεώργιος κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1863 καὶ ὤμοσε τὸν νενομισμένον ὅρκον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ὑποσχεθεὶς νὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸ σύνταγμα. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπτάνησον.

Τὰ ἀξιολογώτερα γεγονότα ἐπὶ τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' εἶνε τὰ ἑξῆς· α') ἡ πολυπαθὴς Κρήτη, μὴ δυναμένη νὰ ὑπομείνῃ τὰς καταπιέσεις τῆς τουρκικῆς θηριωδίας, ἐπανεστάτησε καὶ πάλιν τῷ 1866 καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Τὴν ἐπανάστασιν ταύτην, ἣτις διετηρήθη ἀκμαία ἐπὶ μίαν τριετίαν (1866 - 1868) ἐβρόχήθη καὶ ἡ ἐλευθέρη Ἑλλὰς διὰ χρημάτων καὶ δι' ἐθελοντῶν ἄλλ' ἡ Εὐρώπη κατεδίκασε τὴν ἀτυχῆ μεγαλόνησον νὰ ὑποκύβῃ καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ζυγὸν τῆς Τουρκίας. β') Ὅτε τῷ 1877 ἡ Ἰωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν, συγχρόνως δ' ἐξερράγησαν ἐπαναστάσεις ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἡπείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ

Κρήτη. Καὶ ὁ μὲν ἑλληνικὸς στρατὸς τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐξόδου του, ὑπογραφείσης μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἀναχωχῆς (20 Φεβρουαρίου 1878), διετάχθη ν' ἀναζεύξῃ· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἡπείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Κρήτῃ κατεστάλησαν. Ἀλλὰ τὸ ἐν Βερολίνῳ συνεληθὼν εὐρωπαϊκὸν συνέδριον ἀπεφάσισε τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Παρ' ὅλας δὲ τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας παρενέβαλε ἡ Τουρκία, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους αὕτη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν, πλὴν τῆς Ἑλασσῶνος, καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τμήματα ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὰ τέλη Ἰουλίου 1881. γ') Τῷ 1897 γενομένων ἐν Χανίοις σφαγῶν τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἡ Κρήτη ἀνεπέτασε καὶ πάλιν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατέλαβε τὴν νῆσον διὰ στρατοῦ. Ἀλλ' ἐκ τούτου προέκυψε πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, καθ' ὃν ἡ Ἑλλὰς ἀτελῶς παρεσκευασμένη ἠττήθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ εἰς Λαμίαν. Μετὰ τὴν υποχώρησιν ταύτην τῇ μεσιτείᾳ τῶν μεγάλων δυνάμεων συνωμολογήθη εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία ἔλαβεν ἐν τοῖς συνόροις στρατηγικά τινα σημεῖα καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν τέσσαρα ἑκατομμύρια λιρῶν. Ἀκολουθῶς αἱ τέσσαρες δυνάμεις Ἀγγλία, Ῥωσία, Γαλλία καὶ Ἰταλία ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ἡγεμονίαν καὶ διώρισαν ὑπατον ἄρμοστὴν αὐτῆς τὸν Ἑλληνα βασιλόπαιδα Γεώργιον. Τούτου δὲ παραιτηθέντος τῷ 1906 διωρίσθη ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἄρμοστὴς τῆς Κρήτης ὁ πρῶην πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Ζαΐμης. Ἀργότερον ἤρχισεν ἡ Κρήτη αὐτοδιοικουμένη ἐπινεύσει τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ ἀναμένεται ἀνυπομόνως ἡ ἔνωσις αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΩΤΑΤΗ ΑΝΑΓΡΑΦΗ
ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΑΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΩΤΑΤΗΣ
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

§ 71. Γαλλία.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Λουδοβίκος ΙΗ', ἀδελφὸς τοῦ καρατομήθέντος Λουδοβίκου ΙΣ'. Τοῦτον δὲ ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς του Κάρλος Ι'. Οὗτος ἠθέλησε νὰ στηρίξῃ τὴν βασιλείαν ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν, ἐξέδωκε δὲ αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου. Ἔνεκα τούτου δεινὴ ἀντιπολίτευσις ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ βασιλέως. Καὶ ἔσχε μὲν οὗτος ἐξωτερικὰς ἐπιτυχίας. Ἐπὶ Καρόλου Ι' ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μαιζὼν ἐξεδίωξεν ἐκ Πελοποννήσου τὸν Ἰβρὰῖμ, ὁ δὲ στρατηγὸς Βουρμόντ κατέκτησε τὸ Ἀλγέριον. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ γαλλικὸς λαὸς ἐπανεστάτησε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1830 καὶ μετὰ τριήμερον ἀγῶνα ἐξεδίωξε τὸν Κάρλον Ι', ἀνεκήρυξε δὲ βασιλέα τὸν δούκα τῆς Αὐρηλίας Λουδοβίκον Φίλιππον.

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοὺς Καρολιστάς, Βοναπαριστάς καὶ πρὸ πάντων πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἔνεκα τούτου ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ προσέκρουεν εἰς πλεῖστα ἐμπόδια, πολλὰ δὲ στάσεις ἐξεργάγησαν, τὰς ὁποίας ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος κατέστειλε μετ' αὐστηρότητος. Ἀλλ' ἐν τέλει τὸν Νοέμβριον 1848 ἐξεργάγη ἐπανάστασις, καὶ ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀπέλθῃ εἰς Ἀγγλίαν. Μετὰ ταῦτα συνέστη ἐν Γαλλίᾳ ἡ δευτέρα δημοκρατία, ἧς πρόεδρος ἐγένετο ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεψιὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων τῷ 1852 ἀνεκηρύχθη

κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ναπολέον Γ'.

Ὁ Ναπολέον Γ', ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὥπως δοξάσῃ ἐξωτερικῶς τὴν Γαλλίαν καὶ στερεώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν. Καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας (1854) καὶ ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν Ἰδρυσιν τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου. Ἄλλ' ἡ αὐτοκρατορία αὐτοῦ κατελύθη τῷ 1870 κατόπιν ἀτυχοῦς πολέμου κατὰ τῆς Πρωσίας, καὶ ἰδρύθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ τρίτη δημοκρατία.

§ 72. Γερμανικὴ αὐτοκρατορία.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τὰ διάφορα γερμανικὰ κράτη, μεγάλα καὶ μικρά, ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας τὴν προεδρείαν εἶχεν ἡ Αὐστρία. Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ Πρωσία, ἥς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα διηύθυνεν ὁ μέγας πολιτικὸς Βίσμαρκ, ἠξίωσε νὰ ἔχῃ αὐτὴ τὰ πρωτεῖα διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἐν Γερμανίᾳ, ἀποκλεισμένης τῆς Αὐστρίας. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ἀπέκρουσεν ἡ Αὐστρία, ἐξερράγη πόλεμος τῷ 1866 μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσίας.

Ἡ Αὐστρία ἡττήθη, ἡ γερμανικὴ ὁμοσπονδία διελύθη, καὶ συνέστη ὁ βόρειος γερμανικὸς δεσμὸς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Πρωσίας. Μετ' ὀλίγον, τῷ 1870, ἐξερράγη νέος πόλεμος μεταξὺ Πρωσίας καὶ Γαλλίας, ὅστις διεξήχθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Ἡ Γαλλία ἡττήθη, οἱ Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς Παρισίους, ὁ Ναπολέον Γ' παρητήθη, καὶ ἡ Γαλλία ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὴν Γερμανίαν ὑπὸ ὄρους βαρυτάτους. Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς Πρωσίας προσεχώρησαν εἰς τὸν βόρειον γερμανικὸν δεσμὸν καὶ τὰ νότια γερμανικὰ κράτη, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας Γουλιέλμος Δ' ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν.

§ 73. Ἰταλία.

Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδινίας, τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν (Σικελίας καὶ Νεαπόλεως), εἰς τὸ παπικὸν κράτος, καὶ εἰς μικροτέρας ἄλλας ἡγεμονίας, ἐν ᾧ ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Ἑνετία κατεῖχοντο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Κατὰ τῆς τοιαύτης διαιρέσεως ἐξάνεστη ἐν ὅλῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ ἐθνικὴ γνώμη, ἥτις ἡξίου ὑπὲρ τῆς ἰταλικῆς πατρίδος ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους θεσμούς.

Τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ ἐπεδίωξε δραστηρίως ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδινίας Βίκτωρ Ἐμμανουήλ Β', ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβουλον τὸν μεγαλοφυᾶ πολιτικὸν Καβούρ. Καὶ πρῶτον οὗτος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας τῇ 1859 καὶ κατέρωθε ν' ἀποσπάσῃ τὴν ὑπ' αὐτῆς κατεχομένην Λομβαρδίαν. Μετ' ὀλίγον ἐπανεστάτησαν οἱ ἰταλικοὶ λαοὶ τῶν διαφόρων ἰταλικῶν χωρῶν κατὰ τῶν ἐπιτοπιῶν ἡγεμόνων καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔγερσιν μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδινίας. Ἀρχὴν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἔκαμεν ὁ περιώνυμος ἥρως Γαριβάλδης. Ἀποδιδασθεὶς οὗτος μετὰ χιλίων περίπου ἐνόπλων εἰς Σικελίαν κατέλαβεν αὐτήν, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς νήσου προθύμως ταχθέντος ὑπ' αὐτὸν ὡς δικτάτωρα. Ἐκεῖθεν ὁ Γαριβάλδης διεπεραιώθη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπου καὶ πάλιν ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἀκράτητος ὑπεδέχθη αὐτόν. Ὁ Γαριβάλδης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, ἐν' ᾧ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Φραγκίσκος ἔσπευσε νὰ φύγῃ. Οὕτως ἅπασα ἡ Ἰταλία κατὰ τὸ 1860 ἠνώθη ὑπὸ τὸ σκήπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ Β', ὅστις τῇ 1861 ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Ταυρίνῳ συνελεύσεως πανιταλικῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἑνετία ἀκόμῃ κατεῖχετο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἡ δὲ Ρώμη μετὰ τῆς ἀμέσου περιοχῆς ἀπέτελει τὸ κράτος τοῦ πάπα. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία μετασχούσα τοῦ μεταξὺ Πρωσίας καὶ Αὐστρίας πολέμου τῇ 1886 ὡς σύμμαχος τῶν Πρώσων

κατώρθωσε διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Ἑνέτιαν. Τῷ δὲ 1870, πεσόντος τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Ναπολέοντος Γ', τοῦ ἐνθέρμως υποστηρίζοντος τὸν πάπαν, οἱ Ἴταλοι εἰσέβαλον εἰς τὸ παπικὸν κράτος, κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ πάπα, καὶ κατέστησαν τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἡνωμένου ἰταλικοῦ βασιλείου.

§ 74. Ῥωσία.—Κριμαϊκὸς πόλεμος (1856).

Ὁ τελευταῖος ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος (1877).

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας Νικόλαος Α' ἀπήτησε ν' ἀσκήσῃ ἀπόλυτον προστασίαν ἐπὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ ἐπειδὴ ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1854). Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, ὅστις ἐκλήθη Κριμαϊκός, διότι θέατρον αὐτοῦ κατέστη ἡ Κριμαϊκὴ χερσονήσος, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία συνεμάχησαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἐν ᾧ ἡ Ἑλλὰς ἐτάχθη μετὰ τῆς Ῥωσίας, πράκτορες δὲ καὶ ἀξιωματικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον διὰ νὰ διοργανώσωσιν ἐπαναστατικὰ κινήματα. Ἐνεκα τούτου διεκόπησαν αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, γαλλικὸς δὲ καὶ ἀγγλικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν, οὕτω δὲ ἡναγκάσθη ὁ βασιλεὺς Ὀθων νὰ ὑποσχεθῇ τελείαν οὐδετερότητα.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡττήθη ἐπὶ τέλους ἡ Ῥωσία καὶ ἡναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Παρισίοις εἰρήνην (1856), δι' ἧς πλὴν ἄλλων ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανοὺς ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἡ δὲ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων, βραδύτερον δὲ ἐνωθεῖσαι ἀπετέλεσαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ῥωμανία (1859).

Ἐν ἔτει 1875 ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς Τουρκίας ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη, κατόπιν δὲ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι ἡγείραν ἐπανάστασιν. Πρὸς εἰρή-

νευσιν ἐν γένει τῆς Ἀνατολῆς ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιάσκεψις τῶν δυνάμεων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σουλτάνος δὲν ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως περὶ κρείττονος διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1878). Οἱ Ῥῶσοι νικήσαντες κατ' ἐπανάληψιν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄγρυσαν, ἐν ᾗ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν, ἐπαναστατικὰ δὲ κινήματα ἐξερράγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Κρήτῃ. Ἡ Τουρκία περιελθούσα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἀνακωχὴν. Γενομένης ἀνακωχῆς, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διαταχθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ δὲ τὰς ἀναγκαίας διαπραγματεύσεις ἡ Τουρκία συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, οὐχὶ μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δι' ἧς οἱ Ῥῶσοι ἐπέβαλον εἰς τὴν Τουρκίαν τερατώδεις ὅρους, πλὴν ἄλλων δημιουργοῦντες καὶ μεγάλην Βουλγαρίαν, περιλαμβάνουσαν πλὴν αὐτῆς τῆς Βουλγαρίας τὸ ἥμισυ τῆς Θράκης καὶ τὰ τέσσαρα πέμπτα τῆς Μακεδονίας. Τὴν τερατώδη ταύτην εἰρήνην ἀπέκρουσαν αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Ὅθεν συνήλθεν ἐν Βερολίῳ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἐν αὐτῷ δὲ ἀντεπροσωπεύθη καὶ ἡ Ἑλλάς· τοῦτο δὲ περιώρισε κατὰ πολὺ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωσίας. Τὸ συνέδριον ἐκεῖνο ἐπεδίκασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέρος τῆς Ἠπείρου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Τουρκία ἤρναίτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ μέρη ταῦτα, ἐγένετο δευτέρα εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις ἐν Βερολίῳ τῷ 1880, ἣτις περιώρισε τὴν διὰ τῆς προηγουμένης συνθήκης χαραχθεῖσαν γραμμὴν καὶ ἡγάγασε τὴν Τουρκίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσῶνος καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἠπείρου. Ὑπὸ τοῦ εἰρημένου βερολινείου συνεδρίου ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ τελεία ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας, τῆς Ῥωμανίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου. Ὡσαύτως ἀνεγνωρίσθη διοικητικῶς αὐτόνομος καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ῥωμανία.

Ἀλλὰ ταύτην διὰ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον οἱ Βούλγαροι τῇ 1885 καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς πέραν τοῦ Αἵμου Βουλγαρίας.

§ 75. Πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας (1904—1905).

Ἡ Ῥωσία περατώσασα περὶ τὸ 1901 τὸν μέγαν αὐτῆς σιδηρικὸν σιδηρόδρομον Πετρούπολεως-Βλαδιβοστόκ καὶ τὸν μαντζουρικὸν Χαρμπὴν—Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ ὀχυρώσασα καλῶς τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ, ἔξοχον πολεμικὸν λιμένα, διετήρει ἐπιτυχῶς τὴν δύναμίν της ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ εἰς τὰς βορείους χώρας τῆς Κίνας. Ἀλλὰ τοῦτο διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ἰαπῶνων. Ἐντεῦθεν ἐξερράγη τῇ 1904 φοβερὸς πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Ἰάπωνες κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπὸ τὸν περιώνυμον ναύαρχον Τόγκο καὶ τὸν ἐπίσης ἔξοχον Καμιμούραν κατεναυμάχησαν δις τὸν Ῥωσικὸν στόλον πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ, ἔδραψαν δὲ καὶ ἡχημαλώτισαν πλοῖα, καὶ αὐτόθι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ τέλος τὸν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης Ῥωσικὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ροζεσβένσκη, πλεύσαντα μετὰ πολλὰς δυσχερείας καὶ ἀγωνίας εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἀνατολήν, ὃ Τόγκο κατέστρεψεν ὀλοτελῶς ἐν τοῖς στενοῖς τῆς Τσουσίμας μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας. Κατὰ ξηρὰν δὲ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Ὅγιάνμαν καὶ τοὺς στρατηγοὺς Κουρόκην, Ὀκου καὶ Νοτζὴν ἐκურίευσαν μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν καὶ μετ' ἀνδρειοτάτας καὶ αἱματηροτάτας ἐφόδους τὸ ὀχυρώτατον Πόρτ-Ἀρθούρ, τὸν δὲ γενναῖον αὐτοῦ ὑπερασπιστὴν στρατηγὸν Σταΐσσελ μετὰ εἰκοσιπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν ἐξηνάγκασαν εἰς παράδοσιν· κατέλαβον τὴν Κορέαν καὶ ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς ὑπὸ τὸν Κουροπάτκιν καὶ Λινίεβιτς Ῥώσους παρὰ τὸν ποταμὸν Γιαλοῦ, ἐν Αἰάου-Γιάγγ, καὶ τελευταῖον ἐν Μοῦκδεν, ὅπου οἱ Ῥῶσοι ἔπαθον πανωλεθρίαν. Ὁ φοβερώτατος οὗτος πόλεμος ἔληξε τῇ 1905, συνομολογηθείσης εἰρήνης, καθ' ἣν οἱ Ἰάπωνες γενναίως φερόμενοι περιορίσθη-

σαν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Πόρτ-Ἀρθοῦρ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς νήσου Σαχαλίνης, εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Μαντζουρίας καὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας ἐπὶ τῆς Κορέας.

Καὶ δὲν ἤρκεσαν τὰ τραύματα ταῦτα, ἅτινα ὑπέστη ἡ Ῥωσία ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ἰάπωνας πολέμου· ἐπηκολούθησαν καὶ φρικῶδεις ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐπαναστάσεις καὶ ἐφονεύθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων, ἕως ὅτου ὁ τσάρος παρ' ἑλγην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀπολυταρχικῶν μεγάλων δουκῶν ἐξηναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, τὴν Δούμαν, πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον.

Τ Ε Λ Ο Σ

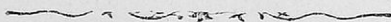
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

μ. Χ'

Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.....	1204 +
Θεόδωρος Λάσκαρις.....	1204-1222 +
Ἰωάννης Βατάτσας.....	1222-1254 +
Θεόδωρος Β' Λάσκαρις.....	1254-1258 +
Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.....	1261 +
Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος.....	1261-1282 +
Ἡ ἐν Λουγδούνῳ σύνοδος.....	1274 +
Ἀνδρόνικος Β'.....	1282-1327 +
Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος.....	1341-1391 +
Ἰωάννης Σ' Καντακουζηνός.....	1341-1355 +
Κατάλυσις τοῦ βουλγαρικῷ βασιλείου.....	1383 +
Ἡ ἐν Κοσσυφοπέδιῳ μάχη.....	1389 +
Μανουὴλ Παλαιολόγος.....	1391-1425 +
Ἡ παρὰ τὴν Νικόπολιν μάχη.....	1396 +
Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Βαγιαζίτ.....	1400 +
Ἡ παρὰ τὴν Ἀγκυραν μάχη.....	1402 +
Ἰωάννης Η'.....	1425-1448 +
Ἡ παρὰ τὴν Βάρναν μάχη.....	1444 +
Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.....	1453 +
Ἐφεύρεσις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζούντος.....	1461 +
Ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας.....	1486 +
Περιπλους τοῦ Θυελλώδους ἀκρωτηρίου ὑπὸ Βαρθολομαίου Διάζου.....	1486 +
Ἀνακαλύψις τῆς Ἀμερικῆς.....	1492 +

Ἀνακάλυψις τῆς κατὰ θάλασσαν ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς	
Ἰνδίας.....	1498 +
Ἀνακάλυψις τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ.....	1503 +
Πρῶτος περίπλους τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ Μαγγελάνου.....	1519 +
Κατάκτησις τοῦ Μεξικοῦ ὑπὸ τοῦ Κορτεσίου.....	1519 +
Ἡ ἐν Βορματία σύνοδος.....	1521 +
Ἡ ἐν Αὐγούστη σύνοδος.....	1530 +
Ἡ Βεστραλικὴ εἰρήνη.....	1648 +
Ἐκρηγίς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.....	1789 +
Ἀλωσις τῆς Βασιλλίης 3 Ἰουλίου.....	1789 +
Ναυμαχία Λάμπρου Κατσώνη κατὰ τῶν Τούρκων μεταξὺ	
Εὐβοίας καὶ Ἀνδρου.....	1790 +
Πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου... ..	1791 +
Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου... ..	1792 +
Καρτομένης τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ' βασιλέως τῆς Γαλλίας..	1793 +
Θάνατος Ῥήγα τοῦ Φεραίου.....	1798 +
Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου... ..	1800 +
Ἐξοδος τῶν Σουλιωτῶν.....	1803 +
Ναπολεὼν ὁ Μέγας κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλ-	
λων.....	1804 +
Ίδρυσις τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας.....	1814 +
Ἡ ἐν Βατερλώ μάχη.....	1815 +
Θάνατος τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος.....	1821 +
Μάχη τοῦ Δραγατσανίου 18 Ἰουνίου.....	1821
Ἀπαγχόνισις πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' 10 Ἀπριλίου..	1821
Θάνατος Ἀθανασίου Διάκου 23 Ἀπριλίου.....	1821
Ἡ ἐν Βαλτετσίφ μάχη 12 Μαΐου.....	1821
Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων 23 Σεπτεμβρίου	1821 +
Ἡ ἐν Πέτα μάχη 4 Ἰουλίου.....	1822 +
Καταστροφή τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη ἐν Δερβενακίοις	
26 Ἰουλίου.....	1822 +
Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη 9 Αὐγούστου.....	1823 +

Θάνατος τοῦ Βύρωνος 7 Ἀπριλίου	1824	+
Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν 20 Ἰουνίου	1824	+
Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος 29 Αὐγούστου	1824	+
Ἡ παρὰ τὸ Μανιάκι μάχη 20 Μαΐου	1825	+
Πτώσις τοῦ Μεσολογγίου 10 Ἀπριλίου	1826	+
Ἡ φονικὴ νύξ τῆς Ἀραχώθης 25-26 Νοεμβρίου	1826	+
Θάνατος Γεωργίου Καραϊσκάκη 23 Ἀπριλίου	1827	+
Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία 18 Ὀκτωβρίου	1827	+
Θάνατος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου	1827	+
Θάνατος Καποδιστρίου 27 Ἰουλίου	1831	+
Βασιλεία τοῦ Ὁθωνος	1833-1862	+
Κριμαϊκὸς πόλεμος	1854	+
Πόλεμος μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας	1866	+
Γερμανογαλλικὸς πόλεμος	1870	+
Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ἐξ Ὁδησσοῦ εἰς Ἀθήνας	1871	+
Ὁ τελευταῖος ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος	1878	+
Ῥωσοῦαπωνικὸς πόλεμος	1905	+

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Α

- Ἄγγελος Ἰωάννης σ. 4.
Ἄγγελος Θεόδωρος σ. 5.
Ἄγγελος Μιχαήλ Α' σ. 5.
Ἄγγελος Μιχαήλ Β' σ. 5, 9, 10.
Αἰκατερίνη Β' σ. 50, 51.
Ἀλαεδδίν Α' σ. 12.
Ἀλαεδδίν Γ' σ. 12.
Ἀλβέρτος σ. 34.
Ἀλέξανδρος Α' σ. 69.
Ἀλέξιος Γ' σ. 3.
Ἀλῆ πασσάς σ. 53, 54, 55,
56, 58, 60, 68, 75.
Ἀλμάγρος σ. 33.
Ἀμαλία σ. 116.
Ἀναγνωσταράς σ. 71, 72, 98.
Ἀνδρήτσος σ. 52.
Ἀνδρήτσος Ὀδυσσεύς σ. 78,
86, 92.
Ἀνδρόνικος Α' σ. 4.
Ἀνδρόνικος Β' σ. 13.
Ἀνδρόνικος Γ' σ. 5, 13, 15.
Ἀνδρουτσος Γεώργιος σ. 79.

- Ἀποστόλης Νικόλαος σ. 79.
Ἀρμανσπεργ σ. 115.
Ἀρναούτογλους σ. 71.
Ἀτζαϊώλης Ῥεϊνέρος σ. 13.

Β

- Βαγιαζίτ σ. 17, 18.
Βάγιας Γεώργιος σ. 106.
Βακώλας Γώγος σ. 79.
Βαλβόας σ. 33.
Βαλδουίνος Α' σ. 6, 8, 9.
Βαλδουίνος Β' σ. 9, 10, 11.
Βάμβας σ. 43.
Βάσσος σ. 105.
Βατότσης Ἰωάννης σ. 4.
Βελῆς σ. 55, 58.
Βεσπούκης Ἀμέρικος σ. 33.
Βίκτωρ Ἐμμανουήλ σ. 120.
Βιλλαρδουίνος Γοδοφρέδος σ. 7.
Βερκόφτσαλης σ. 89.
Βίσμαρκ σ. 119.
Βεβαδίλλας σ. 30.
Βολταῖρος σ. 61.
Βονιφάτιος σ. 6, 8.

Ἑλλ. Ἰστ. Ν. Βραχνοῦ Γ' τάξ. Ἑλλ. Σχολ.

Βούλγαρης Δημήτριος σ. 116.
 Βούλγαρις Εὐγένιος σ. 43.
 Βύρων σ. 41.

Γ

Γαριβάλδης σ. 120.
 Γεννάδιος Γεώργιος σ. 40.
 Γερμανός σ. 71, 72.
 Γεώργιος Α' σ. 116.
 Γιρονδῖνοι σ. 64.
 Γουλιέλμος Α' σ. 119.
 Γούρας σ. 92, 105.
 Γούσης Πήλιος σ. 57.
 Γουτεμβέργιος σ. 28.
 Γρηγοράκης Ζακνέτος σ. 52.
 Γρηγόριος Ε' σ. 72.
 Γρίβας Γαβδικιώτης σ. 106.

Δ

Δάνδολος σ. 8.
 Δάνιας σ. 84.
 Δαντών σ. 63.
 Δαυὶδ σ. 37.
 Δεγάμας Βάσκοι σ. 30.
 Δελαρόσης Ὅθων σ. 8.
 Δελχηεώργης Ἐπαμεινώνδας σ. 116.
 Δελκᾶνος σ. 33.
 Δερινῷ σ. 110.
 Δισζος Βαρθολομαῖος σ. 30.
 Δισκος σ. 77, 78.
 Δραμάλης σ. 86, 87, 88, 89.

Δουβουνιώτης σ. 77

Ε

Ἐλισάβετ σ. 64.
 Ἐρρικός σ. 9.
 Ἐρτογρούλ σ. 12.
 Ἐυδεκ σ. 115.
 Ἐυδεν σ. 110.

Ζ

Ζαΐμης Ἀλέξανδρος σ. 117.
 Ζαΐμης Ἀνδρέας σ. 72, 115.
 Ζαΐμης Θρασύβουλος σ. 116.
 Ζβιγγλιος σ. 37.
 Ζωσιμάδαι σ. 48.

Θ

Θεοδώρα σ. 15.

Ι

Ἰακωβῖνοι σ. 63.
 Ἰβραήμ σ. 93, 96, 97, 98, 99,
 100, 102, 103, 105.
 Ἰουστινιάνης σ. 22, 24.
 Ἰσαβέλλα σ. 31.
 Ἰσιδωρος σ. 22.
 Ἰσκος σ. 79.
 Ἰωάννης Β' σ. 30.

Κ

Καθούρ σ. 120.
 Καλλέργης Ἀλέξανδρος σ. 7.

- Καλλέργης Λέων σ. 7.
 Καμιρούρας Ἰάπων στρατηγός
 σ. 123.
 Κανάρης σ. 82, 83.
 Καντακουζηνός Ἰωάννης σ. 14,
 15, 16.
 Καποδίστριας σ. 69, 111, 112,
 114.
 Καραᾶ Ἀλῆς σ. 82.
 Καραγιάννης σ. 87.
 Καραϊσκάκης σ. 105, 106, 107,
 108, 159.
 Κάρολος Ἀνθηγαυικός σ. 11.
 Κάρολος Ι' σ. 118.
 Καρπενησιώτης Ἀθανάσιος σ.
 69, 70.
 Κατσώνης Λάμπρος σ. 52.
 Κιουταχῆς σ. 85, 100, 101,
 102, 105, 106, 107, 108,
 109.
 Κλέβερσ σ. 66.
 Κεδριγκτών σ. 110, 111.
 Κολοκοτρώνης Θεόδωρος σ. 71,
 72, 74, 75, 76, 87, 88,
 89, 92, 98, 99, 100.
 Κολοκοτρώνης Παῖνος σ. 92.
 Κολόμβος σ. 30.
 Κομνηνός Ἀλέξιος Α' σ. 4.
 Κομνηνός Δαυὶδ σ. 5.
 Κομνηνός Θεόδωρος σ. 5.
 Κοραῆς σ. 43, 45, 47, 48, 49.
 Κορτεσιος σ. 33.
 Κούμας σ. 43.
 Κουντουριώτης Γεώργιος σ. 92,
 97.
 Κουντουριώτης Λάζαρος σ. 79.
 Κουροπάττιν σ. 123.
 Κουρτεναίης Πέτρος σ. 9.
 Κουτσονίκας σ. 58.
 Κόχραν σ. 108, 109.
 Κριεζώτης Νικόλαος σ. 105.
 Κωλέττης σ. 106.
- Λ
- Λαδίσλαος σ. 20.
 Λάζαρος σ. 16.
 Λάσκαρις Θεόδωρος σ. 3, 4.
 Λάσκαρις Θεόδωρος Β' σ. 4.
 Λάσκαρις Ἰωάννης σ. 4, 10.
 Λεοπόλδος σ. 114.
 Λέων Ι' σ. 34.
 Λινιέβιτς σ. 123.
 Λογοθέτης Λυκούργος σ. 81.
 Λόντος σ. 72, 89.
 Λουδοβίκος ΙΔ' σ. 60.
 » ΙΕ' σ. 30, 61.
 » ΙΣ' σ. 61, 64, 65.
 » ΙΗ' σ. 118.
 Λουδοβίκος βασιλεὺς τῆς Βαυ-
 ρίας σ. 114.
 Λουδοβίκος Φίλιππος σ. 118.
 Λούθηρος σ. 35, 36.
- Μ
- Μαγγελάνος σ. 33.

Μαιζών σ. 113.
 Μακρῆς Δημήτριος σ. 103.
 Μακρυγιάννης σ. 105.
 Μανουήλ Β' σ. 17, 18.
 Μάουρερ σ. 115.
 Μαρία Ἀντωνέττα 64.
 Μαυρογένης Νικόλαος σ. 45.
 Μαυροκορδαῖτος Ἀλέξανδρος ὁ
 πρεσβύτερος σ. 42.
 Μαυροκορδαῖτος Ἀλέξανδρος σ.
 80, 81, 84, 85, 92, 98.
 Μαυρομιχάλης Γεώργιος σ. 112.
 Μαυρομιχάλης Ἡλίας σ. 75.
 Μαυρομιχάλης Ἰωάννης σ. 50.
 Μαυρομιχάλης Κυριακούλης σ.
 75, 84.
 Μαυρομιχάλης Κωνσταντῖνος
 σ. 112.
 Μεχμέτ Ἀλῆς σ. 93.
 Μιμούλης Ἀνδρέας σ. 79, 80.
 96, 98.
 Μιρζέυσκης σ. 84.
 Μόσχω Τζαβέλλα σ. 54.
 Μουράτ Α' σ. 15, 16, 17.
 Μουράτ Β' 12, 20.
 Μουσταῆς 89, 90.
 Μουσταάμπης σ. 106, 107.
 Μουσταφάμπης σ. 75.
 Μπενάκης Παναγιώτης σ. 50.
 Μπότσαρης Κῆτος σ. 58.
 Μπότσαρης Μάρκος σ. 81, 85,
 90.

Μπότσαρης Νώτης σ. 103.
 Μωάμεθ Α' σ. 19.
 Μωάμεθ Β' σ. 21, 22, 23, 24,
 25, 38, 39, 40.

N

Ναπολέον ὁ Μέγας σ. 65, 66,
 67.
 Ναπολέον Γ' σ. 118.
 Νέγρης Θεόδωρος σ. 81.
 Νέκκερος σ. 61.
 Νικήτας Τουρκοφάγος σ. 71,
 76, 88.
 Νικόλαος Α' σ. 70, 113.
 Νικούσιος Παναγιώτης σ. 42.
 Νόρμαν σ. 84, 85.
 Νοτζής σ. 123.

Ξ

Ξάνθος Ἐμμ. σ. 67, 68.

Ο

Ὁγιάμα σ. 86.
 Ὁθωμὰν ἢ Ὁσμὰν σ. 13.
 Ὁθων Α' σ. 115.
 Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος σ. 43.
 Ὁκου σ. 123.
 Ὀλύμπιος Γεωργάκης σ. 69, 70.
 Ὁμέρ Βρυώνης σ. 77, 78, 83,
 85, 86, 90.
 Ὁμέρ Πασσᾶς σ. 89, 107.
 Ὁρλώφ Ἀλέξιος σ. 50.

Ὁρλώφ Θεόδωρος σ. 50.
 Ὁρχάν σ. 14, 15, 38.
 Οὐάλτερος Βριέννιος σ. 13.
 Ούνναδης σ. 20.
 Οὐρβανὸς σ. 22.
 Οὐρβανὸς Ε' σ. 16.

Π

Παλαιολόγος Δημήτριος σ. 21.
 Παλαιολόγος Θωμάς σ. 21.
 Παλαιολόγος Ἰωάννης Ε' σ. 15,
 16, 17.
 Παλαιολόγος Ἰωάννης Ζ' σ. 19.
 Παλαιολόγος Ἰωάννης Η' σ. 17,
 20, 21.
 Παλαιολόγος Κωνσταντῖνος σ.
 21, 22, 23, 24, 25.
 Παλαιολόγος Μιχαήλ Η' σ. 4,
 9, 10, 12.
 Παλαιολόγος Φιλῆς σ. 32.
 Πανουργιᾶς σ. 77.
 Παπαζώλης σ. 50.
 Παπανικολῆς σ. 80.
 Παπαφλέσσας σ. 71, 72, 74,
 87, 88, 98, 99.
 Πασθάνογλους σ. 46.
 Πετμεζῆς σ. 71, 89.
 Πέτρος ὁ Μέγας σ. 49.
 Πετρόμπεης σ. 71, 74, 80,
 87.
 Πιζέρος σ. 33.
 Πιπῖνος σ. 82, 83.

Πλαπούτας σ. 75.

Ρ

Ῥεσίτ σ. 85.
 Ῥήγας Φεραῖος σ. 45, 46, 47.
 Ῥοβέρτος σ. 9.
 Ῥοθεσπιέρρος σ. 65.
 Ῥογήρος Δεφλὼρ σ. 10.
 Ῥουσώ σ. 61.

Σ

Σαμουήλ μοναχὸς σ. 58.
 Σαμπλίτης σ. 7.
 Σανουῶδος Μάρκος σ. 8.
 Σανταρόζας σ. 98.
 Σαχίνης σ. 98.
 Σαχτούρης Γεώργιος σ. 95.
 Σαχτούρης Δημήτριος σ. 98.
 Σγουρὸς Λέων σ. 6.
 Σεβαλλιέ σ. 84.
 Σιγισμουῦνδος σ. 18.
 Σισμάν σ. 16.
 Σκαλτσᾶς σ. 77.
 Σκληθὸς σ. 73.
 Σκούρτης σ. 97.
 Σκουφᾶς Νικόλαος σ. 67.
 Σολιώτης Νικόλαος σ. 71.
 Στέφανος σ. 17.
 Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος σ. 9,
 10.
 Σχέφφερος σ. 28.
 Σχολάριος Γεώργιος σ. 40.

Σχουάρτσος Βαρβόλδος σ. 27.

Τ

Ταμερλάνος σ. 19.

Ταρέλλας σ. 84.

Τεζέλλος σ. 35.

Τζαβέλλας Κίτσος σ. 102, 103.

Τζαβέλλας Λάμπρος σ. 54, 55.

Τζαβέλλας Φῶτος σ. 55, 56.

Τζόγιας Φλάβιος σ. 27.

Τζώρτζς σ. 108, 109, 113.

Τόγκο σ. 123.

Τόκκος Κάρολος Α' σ. 6.

Τομπάζης Ἐμμανουήλ σ. 93.

Τομπάζης Ἰάκωβος σ. 79.

Τσακάλωφ σ. 67.

Τσαμαδὸς Ἀναστάσιος σ. 198.

Υ

Υψηλάντης Ἀλέξανδρος σ. 69,
70, 80.

Υψηλάντης Δημήτριος σ. 80,
81, 88, 92, 112, 113.

Υψηλάντης Κωνσταντῖνος σ. 69.

Φ

Φαρμάκης σ. 69, 70.

Φαῦστος σ. 28.

Φερδινανδὸς σ. 32.

Χ

Χαραλάμπης σ. 71, 89.

Χασάν σ. 51, 93, 94.

Χορτάτζης Γεώργιος σ. 7.

Χορτάτζης Θεόδωρος σ. 7.

Χοσρέφ σ. 94, 95, 96.

Χουρσίτ σ. 75, 77, 82.

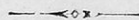
Χουσεΐν σ. 94, 98.

Χριστιανὸς σ. 116.

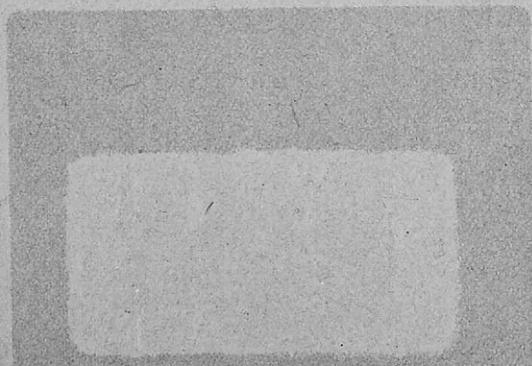
Ψ

Ψαρομήλιγγος Ἰωάννης σ. 7.

Ψαρομήλιγγος Μιχαήλ σ. 7.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΥ
1911

5

024000028269

